

108.

777.

Ap Darbu Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteris Kriškas Latvijas Valsts universitāte

ZINĀTNISKIE RAKS TI

108. sējums

EKONOMIKAS ZINĀTNES
LATVIJAS PSR TAUTAS SAIMNIECĪBAS
ATTĪSTĪBAS JAUTĀJUMI.

R Ī G A - 1969

AR DARBA SARKANĀ KAROGA ORDENI APBALVOTĀ PĒTERA STUČKAS
LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTE

Z I N Ā T N I S K I E   R A K S T I

108. sējums

Ekonomikas zinātnes

Latvijas PSR tautas saimniecības attīstības jautājumi.

Rīga, 1968.

~~44/5658~~
44/5658

108

Satura.

1. Vec. pasn. A. Eriede. Tehnikas progress un kvalificētu rūpniecības strādnieku sagatavošanas formu pilnveidošana Padomju Latvijā. 4. lpp.
2. Ст. преп. А. СОРОКИН. Технический прогресс и ценообразование. 24. lpp.
- ✓ 3. Doc. A. Spruge. Pārtikas rūpniecības attīstība Padomju Latvijā. 42. lpp.
4. Ст. преп. И. ПЛЕШКОВ. Показатели эффективности капитальных вложений и использования фондов. 75. lpp.
- ✓ 5. Doc. J. Porietis. Dažas problēmas jautājumā par būtisko atšķirību likvidēšanu starp pilsētu un laukiem. 94. lpp.
6. Ст. пр. РИИ Н. РОМАНОВА? Некоторые вопросы развития материально-технической базы колхозов Латв. ССР. 109. lpp.
- ✓ 7. Vec. pasn. V. Rikšis. Latvijas PER zvejnieku kolhozu attīstība padomju varas gados. 120. lpp.
8. Ст. преп. В. РИВЕ. Сущность транспорта и ее внешнее проявление. 144. lpp.

A. B r i e d e,
vecākā pasniedzēja.

TEHNIKAS PROGRESS UN KVALIFICĒTU RŪPNIECĪBAS
STRĀDNIĒKU SAGATAVOŠANAS FORMU PILNVEIDČĀNA
PADOMJU LATVIJĀ.

Tehnikas progress ir viens no galvenajiem priekšnosacījumiem komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanā. Roku darba nomaiņa ar mašīnām, jaunas tehnikas ieviešana ražošanā, tehnoloģijas uzlabošana nodrošina kā sabiedriskā darba ražīguma nemitīgu augšanu, tā arī produkcijas pašizmaksas samazināšanu.

Taču šim procesam ir arī liela sociāla nozīme. Komunistiskās sabiedrības celtniecības apstākļos tehnikas progressa rezultātā notiek ne vien sabiedriskā darba taupīšana, bet arī darbaļaužu darba apstākļu atvieglošana un uzlabošana, darba satura izmaiņas.

Darba saturs ir atkarīgs no darba līdzekļu attīstības līmeņa, no ražošanas tehniskās apbrūpotības pakāpes, no iekārtas, instrumentu tipa, no apstrādājamo materiālu īpatnībām, no to apstrādāšanas tehnoloģiskajām metodēm, no izgatavojamā produkta komplicētības, no ražošanas organizācijas uzņēmumā un no paša darbinieka tiešās lomas ražošanā. Taču vislielākā nozīme darba satura izmaiņā ir tehnikas progresam - ražošanas mehanizācijai un automatizācijai, elektrifikācijai, ķīmizācijai.

Tehnikas progressa dažādo virzienu vidū vadošā loma ir elektrifikācijai, kas ir komunisma ekonomikas celtniecības kodols, tehnikas attīstības pamats. Uz elektrifikācijas bāzes attīstās automātika, radiotehnika, elektronika, kibernetika un citas nozares.

Tieši tādēļ, ka elektroenerģiju izmanto gan kā dzinējspēku, gan arī ar to tieši iedarbojas uz darba priekšmetiem, iespējama mūsdienu zinātnes un tehnikas attīstībai raksturīgā ātrumu palielināšana detaļu apstrādē, temperatūru un spiedienu paaugstināšana, iespējams paātrināt un uzlabot techno-

logiskos procesus, tālāk paplašināt alumīnija, titāna, magnija, augstas kvalitātes tērauda ražošanu. Bez elektrifikācijas nevar likvidēt smago roku darbu atsevišķās tautas saimniecības nozarēs, nevar automātiski kontrolēt mašīnu un mehānismu darbu.

Ražošanas procesu elektrifikācija ietekmē darba saturu un strādnieku kvalifikācijas līmeni trīs galvenos virzienos.

P i r m k ā r t, pieaug elektrostacijās un elektrotīklos nodarbināto strādnieku skaits. Tie ir darbinieki ar samērā augstu kvalifikāciju, jo darbs šajā nozarē ir vairāk mehanizēts un automatizēts, kas prasa arī vairāk zināšanu.

O t r k ā r t, pieaug prasības pēc kvalificētiem strādniekiem visās tautsaimniecības nozarēs sakarā ar elektroenerģijas izmantošanu gan kā dzinēj spēku, gan arī tehnoloģiskajos procesos.

T r e š k ā r t, ražošanas procesu elektrifikācija rada jaunas profesijas, piemēram, tādas kā elektrometinātājs, rūdītājs, elektrīķis, elektroatslēdznieks, elektrolokomotīves vadītājs u.c.

Tehnikas progresā jomā ne mazākā nozīme ir arī ķīmizācijai. Mūsdienu ražošanas praksē ar ķīmizāciju saprot ne tikai dažādo ķīmisko produktu ražošanu ķīmiskās rūpniecības nozarēs, bet arī ļoti plašu ķīmisko ražošanas metožu pielietošanu pārējās rūpniecības nozarēs, tās sasmalcinātā izmantošanu lauksaimniecībā. Ķīmiskās metodes arvien vairāk tiek ieviestas tajās nozarēs, kur agrāk bija materiālu apstrādes mehāniskās metodes, kā, piemēram, kokapstrādāšanas un pārtikas rūpniecībā, mašīnbūvniecībā.

Ķīmizācijas milzīgo nozīmi modernās rūpniecības attīstībā nosaka tas apstāklis, ka tā dod iespēju vispilnīgāk izmantot rūpniecībā lietotās dažādās izejvielas, paplašina rūpniecības izejvielu bāzi, rada visefektīvākos līdzekļus lauksaimniecības kāpināšanai un rūpniecības produkcijas kvalitātes uzlabošanai. Tikai ar ķīmijas palīdzību, pielietojot ķīmiskās pārstrādes metodes, iespējams izmantot daudzus ražošanas atkritumus, kas rodas materiālu mehāniskā apstrādē, piemēram, dažādos koksnē atkritumus - skaidas, atgrie-

zumus, zarus utt. Ķīmijas attīstība dod iespēju izmantot izejvielas, kas saturniecīgos daudzumos derīgos komponentus, sintezējot izveidot no vienkāršiem ķīmiskiem elementiem jaunus ķīmiskus savienojumus, jaunas, līdz šim darbā nepazīstamas vielas un materiālus, kam ir visas nepieciešamās, iepriekš noteiktās īpašības un kas ir lēti un viegli iegūstami.

Tikai, pateicoties ķīmijas pasākumiem sintētisko materiālu ražošanā, radušies labvēlīgi apstākļi jaunāko tehnikas nozaru - atomenerģētikas, radioelektronikas, reaktīvās tehnikas un citu nozaru straujai attīstībai.

Jau apskatītie tehnikas progresā virzieni ievērojami ietekmē strādnieku darba saturu, taču noteicošā loma ir ražošanas procesu kompleksai mehanizācijai un automatizācijai. Tās lielā sociālā nozīme uzsvēta PSKP Programā:

"Automatizācija un kompleksā mehanizācija ir materiālais pamats sociālistiskā darba pāraugšanai komunistiskā darbā."^{1/}

Kādas tad izmaiņas strādnieku darba saturā izsauc ražošanas procesu mehanizācija un automatizācija?

Pastāvot nemehanizētai ražošanai, strādnieka darba galvenā funkcija ir darba priekšmeta tieša apstrāde ar darbarīkiem vai instrumentiem. Pie tam daudzi darba veidi prasa smagu fizisku piepūli. Visas izmaiņas darba priekšmetā līdz pat gatavā produkta radīšanai notiek ar strādnieka tiešu līdzdalību. Darba procesa sekmes (izstrādājumu kvalitāte, izmēru precizitāte utt.) ir pilnīgi atkarīgas no strādnieka personīgās prasmes, no viņa profesionālās mākslas pakāpes. Sakarā ar šīm roku darba īpatnībām, strādniekam nav nepieciešams augsta teorētiskās sagatavotības pakāpe. Galvenais, ko no viņa prasa, - tas ir praktiskā darba iemaņu apgūšana. To strādnieks var panākt tikai ilgstošas apmācības ceļā tieši ražošanā.

Roku darba meistarība un grūtības tās iegūšanā noved pie tā, ka parasti strādnieks apgūst vienu profesiju, kurai veltī visu savu dzīvi. Šādos apstākļos ir neizbēgama profes-

1/ PSKP Programa, LVI, Rīgā, 1961., 60.lpp.

sionālā ierobežotība un strādnieka vienpusīgā attīstība.

Roku darba nomaiņa ar mašīnām izsauca radikālas izmaiņas darba saturā un vispirms strādnieka darba funkcijās. Ražošanas procesu mehanizācija atbrīvo strādnieku no materiālu tiešās apstrādes ar rokām, izmantojot instrumentus. Šo funkciju pakāpeniski sāk veikt mašīnas darba mehānismi. Strādnieks pārvēršas par mašīnas komandieri. Līdz ar to rodas arī citas jaunas strādnieka darba funkcijas, kuras nebija nemehanizētā ražošanā, kā, piem., iekārtas uzstādīšana, apskate, regulēšana, mašīnu un mehānismu remonts. Šīs strādnieka darba funkcijas ir kvalitatīvi jaunas un sarežģītas. Tās prasā no strādnieka augstāku vispārējās un tehniskās sagatavotības pakāpi. Sociālistiskā sabiedrībā tā arī plānveidīgi realizē.

Vēl vairāk strādnieka darba funkcijas un saturs izmainās, kad attīstās ražošanas procesu kompleksā mehanizācija un automatizācija.

Šie tehnikas progresa virzieni ne tikai atvieglo cilvēka darbu, bet automatizācija atbrīvo daudzus profesiju strādniekus arī no fiziskā darba, no viņu tiešās līdzdalības ražošanas procesā, tādējādi to revolucionarizējot.

Ražošanas procesu automatizācijai raksturīga arī specializēto, sadalīto ražošanas operāciju apvienošana vienā veselā ražošanas kompleksā un vienotu automātisko mašīnu sistēmu izveidošana uz šī pamata. Automatizācija mūsdienās ir cieši saistīta ar radiotehnikas, telemehānikas, kodolfizikas un citu nozaru jaunākajiem sasniegumiem un iņem aizvien nozīmīgāku vietu ražošanā.

Ražošanas procesu kompleksā mehanizācija un automatizācija dod iespēju strauji paaugstināt darba ražīgumu, palielināt ražošanas apjomu, samazināt izstrādājumu pašizmaksu. Darbgaldi automāti, automatiskās līnijas spēj izgatavot desmitiem un simtiem reižu vairāk produkcijas nekā cilvēks, turklāt tie strādā ļoti precīzi un dod augstas kvalitātes produkciju. Bez automātiem nevar iztikt mašīnu un mehānismu darba kontrolēšanā, kam ir ļoti liels ātrums.

Tādējādi, pārejot uz komplekso mehanizāciju un automatizāciju, strādnieks pakāpeniski pārvēršas no ražošanas pro-

cesa izpildītāja par tā novērotāju. Viņa darba funkcijās pārsvārā sāk dominēt garīgā darba elementi. Strādniekam jau ir nepieciešamas inženiera zināšanas. Tādējādi ražošanas procesa mehanizācijas un automatizācijas attīstība nozīmē ne tikai milzīgu soli uz priekšu tehnikas attīstībā, bet arī būtiskas izmaiņas strādnieka darba saturā.

Kādi ir tehnikas progresa rezultāti Latvijas PSR rūpniecības strādnieku darba satura izmaiņāšanā?

Republikā visumā sekmīgi attīstās tehnika un tās sasniegumu izmantošana ražošanā. Sevišķi strauji tehnikas sasniegumus ievieša ražošanā septiņgadē sakarā ar pāreju uz komunistiskās sabiedrības plašu celtniecību. Vairāk nekā puse no visiem rūpniecībā ieviestiem mehanizācijas un automatizācijas līdzekļiem ir stājušies darbā septiņgades laikā. Par to liecina 1.tabulas dati.

1.tabula

Mehanizācijas un automatizācijas līdzekļi
Latvijas PSR rūpniecības uzņēmumos^{1/}

	Pavisam vienību	Tai skaitā izveidoti un uzstādīti 1959.-1965.g.l.VII
Mehanizētās plūsmas līnijas	1050	787
Automatiskās līnijas	88	69
Kompleksi mehanizētie iecirkņi	200	160
Automatizētie iecirkņi	64	39
Kompleksi mehanizētie cehi	65	42
Automatizēti un kompleksi automatizēti cehi	2	2

25% no visām automatiskām līnijām uzstādītas republikas pārtikas rūpniecības uzņēmumos, 36% - mašīnbūves un metāl-
apstrādāšanas, 30% - melnās metalurģijas nozarē.

1/ Padomju Latvijas ekonomika un kultūra. Statistisko datu krājums. Izdevniecības "Statistika" Latvijas nodaļa. R., 1966., 88.lpp.

25% kompleksi mehanizēto iecirkņu atrodas mašīnbūves un metālapstrādāšanas nozarē. Visvairāk automatizēto iecirkņu ir elektroenerģijas un siltuma enerģijas ražošanas, mašīnbūves un metālapstrādāšanas nozarēs.

Mehanizācijas un automatizācijas līdzekļu pieaugums republikas rūpniecībā nodrošināja tās strauju attīstību. Visos pēckara gados Latvijas PSR rūpniecības bruto produkcijas pieauguma tempi bija straujāki nekā strādnieku skaita palielināšanās tempi.

Tas izskaidrojams ar to, ka rūpniecības produkcijas pieaugums tika sasniegts galvenokārt darba ražīguma paaugstināšanas rezultātā. Tā, 1965.gadā strādnieku skaits republikas rūpniecībā bija palielinājies 3,5 reizes, bet strādnieku darba ražīgums - 5,2 reizes salīdzinājumā ar 1940.gadu. Tā rezultātā šai laikā rūpniecības bruto produkcija pieauga 17,4 reizes.^{1/}

Lai veiktu PSKP Programā izvirzīto ražošanas kompleksās mehanizācijas un automatizācijas, smagā fiziskā darba likvidēšanas uzdevumus, tika izstrādāts republikas rūpnieciskās ražošanas procesu kompleksās mehanizācijas un smagā fiziskā darba likvidācijas perspektīvais plāns laika periodam no 1963.-1970.gadam.

Latvijas PSR rūpniecības uzņēmumi šim laika periodam savos plānos paredzējuši 9800 pasākumus roku darba mehānizēšanai, atsevišķu ražošanas iecirkņu un procesu mehānizācijai un automatizācijai.

Liela daļa no tajos paredzētajiem pasākumiem aptver ražošanas palīgprocesu mehānizēšanu. Līdz šim mūsu rūpniecības uzņēmumi galveno uzmanību veltīja ražošanas pamatprocesu mehānizācijai. Taču izveidojusies disproporcija starp ražošanas pamatoperāciju un palīgoperāciju mehānizācijas līmeni sāka kavēt tehnikas progresu. Tāpēc arī perspektīvajā plānā liela uzmanība tiek veltīta ražošanas palīgprocesu, it īpaši iekraušanas un izkraušanas, kā arī transporta darbu mehānizēšanai.

1/ Padomju Latvijas ekonomika un kultūra. Statistisko datu krājums. Izdevniecības "Statistika" Latvijas nodaļa. R., 1966., 50., 69., 78.lpp.

Veicot pasākumus, kas paredzēti ražošanas kompleksās mehanizācijas perspektīvajā plānā, mehanizētā darbā nodarbināto strādnieku īpatsvars pieaugs no 57,5% 1963. g. (uz l.i.) līdz 78,2% 1971. g. (uz l.i.).^{1/}

Tehnikas progresa sasniegumu ieviešana republikas rūpniecībā izsauc lielas izmaiņas strādnieku profesionālajā sastāvā. Priekšstatu par šīm izmaiņām septiņgadē sniedz 2. tabulas dati. (skt. nāk. lpp.)

Laikā no 1953. g. 1. augusta līdz 1965. g. 2. augustam, kopējam strādnieku skaitam pieaugot par 56,5%, tādu svarīgu profesiju, kā automātu un darbgaldu iestādītāju, instrumentu atskapotāju un uzstādītāju skaits pieauga 2,9 reizes, atslēdznieku - 2,1 reizi, elektromontieru - apmēram 2 reizes, gāzes metinātāju, gāzes griezēju, elektrometinātāju - 2,4 reizes, mašīnistu, motoristu un to palīgu - 1,9 reizes. Līdz ar to pieauga šo strādnieku īpatsvars, rēķinot no visiem strādniekiem.

Reizē ar tehnikas progresu aizvien lielāku vietu ieņem augstākas kvalifikācijas un plaša profila profesijas, kuras daudzos gadījumos aptver dažādas funkcijas un specialitātes, kuras sastopamas gan pamatražošanā, gan arī pabeiguma ražošanā. Pie tādām profesijām pieder jau minētie automātu un darbgaldu iestādītāji, atslēdznieki, elektriķi u.c.

Šāda pat tendence rūpniecības strādnieku profesionālā sastāva izmaiņā būs perspektīvā. Atbilstoši republikas rūpnieciskās ražošanas kompleksās mehanizācijas un automatizācijas plāniem TSP Darba normatīvu laboratorija 1963. gadā aprēķināja rūpniecībai nepieciešamo strādnieku skaitu pa profesijām laika periodam no 1963. g. līdz 1970. gadam.

Pēc laboratorijas aprēķiniem redzams, ka minētajā periodā kopējais strādnieku skaits rūpniecībā pieaugs par 33,6%, bet tādu svarīgu profesiju, kā remontstrādnieku skaits pieaugs par 43,8%, iekārtas iestādītāju - par 54,3%, frēzētāju - par 71%, virpotāju, virpotāju pie automātiem - par 60,3%, strādnieku, kas strādā pie aparātiem - 2,9 re-

---

1/ Latvijas PSR TSP Mehanizācijas un automatizācijas centrālā projektu un konstrukciju biroja materiāli.

2. tabula

Svarīgāko profesiju strādnieku skaita un īpatsvara izmaiņas Latvijas PSR rūpniecībā laikā no 1959.g.1.aug.līdz 1965.g.2.aug.^{1/}

	Strādnieku skaits uz 1965.g.2.VIII. procentos pret strādnieku skaitu uz 1959.g.1.VIII.	Attiecīgās profesijas strādnieku īpatsvars procentos	
		Uz 1959.g.1.VIII.	Uz 1965.g.2.VIII.
Strādnieki un mācekļi	156,5	100,0	100,0
Tajā skaitā:			
Mašīnisti, motoristi un to palīgi	189,0	2,8	3,4
Automātu un darbgaldū iestādītāji, instrumentu skapotāji un uzstādītāji	290,3	0,8	1,4
Atslēdznieki - pavisam	212,6	8,2	10,8
No tiem: remonta atslēdznieki, ieskaitot dežurējošos	192,2	3,7	4,6
Gāzes metinātāji, gāzes griezēji, elektrometinātāji	244,1	0,9	1,4
Metālapstrādes mašīnstrādnieki - pavisam	164,1	4,2	4,4
No tiem: virpotāji	161,5	2,1	2,3
frēzētāji	180,4	0,5	0,7
Elektromontieri	198,3	2,2	2,8

1/ Tabula sastādīta pēc Latvijas PSR MP CSP materiāliem un Padomju Latvijas ekonomika un kultūra, Statistisko datu krājums. Izdevniecības "Statistika" Latvijas nodaļa, R., 1966., 302., 303.lpp.

zes, iekraušanas un izkraušanas transporta līdzekļu vadītāju, mašīnistu, motoristu skaits - gandrīz 3 reizes. Pēdējo divu profesiju strādnieku īpatsvars pieaugs divas reizes.^{1/}

Atbilstoši strādnieku profesionālā sastāva paredzamajām izmaiņām sakarā ar tehnikas progresu ir jāorganizē kvalificēta darba spēka sagatavošana.

Kvalificēta darba spēka sagatavošana ir viens no sociālistiskās paplašinātās atražošanas svarīgākajiem dēmentiem. No šī uzdevuma sekmaīgas veikšanas ir atkarīgi vis-svarīgākā ekonomiskā uzdevuma - komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanas tempi, kā arī paša šīs sabiedrības cēlāja - jaunā cilvēka veidošanās.

Republikas rūpniecības kvalificēto strādnieku rindas papildina gan **s t a c i o n ā r ā s m ā c ī b u i e s t ā d e s** (profesionāli tehniskās skolas, tehnikumus, vispārīzglītojošās politehniskā darba vidusskolas ar ražošanas apmācību, augstskolas) beigušie, gan arī **t i e š i u z ņ ģ ģ m u m o s k v a l i f i k ā c i j u i e g u v u š i e s t r ā d n i e k i.**

Līdz 1959.gadam kvalificētu strādnieku kadrus gatavoja galvenokārt profesionāli tehniskās izglītības sistēmas skolas, bet augstskolas un tehnikumi deva augstākās un vidējās kvalifikācijas speciālistus visām tautas saimniecības nozarēm.

P r o f e s i o n ā l i t e h n i s k ā s i z g l ī t ī b a s s k o l u s i s t ē m u Padomju Savienībā izveidoja 1940.gadā. Jau Tēvijas kara laikā šī sistēma izveidojās par svarīgu kvalificētu strādnieku kadru papildināšanas avotu.

Padomju Latvijā laikā no 1945.-1965.gadam šīs skolas deva tautsaimniecībai 106 tūkstošus kvalificētu strādnieku, tai skaitā rūpniecībai - 43,6 tūkst., celtniecībai - 21,5 tūkst., lauksaimniecībai - 25,8 tūkst., transporta, sakaru un citām nozarēm - 15,1 tūkst.strādnieku.

1/ Latvijas PSR TSP Mekanizācijas un automatizācijas centrālā projektu un konstrukciju biroja Darba normatīvu laboratorijas materiāli.

3. tabula

Latvijas PSR tautsaimniecībai nodoto profesionāli tehnisko skolu beigušo audzēkņu skaits laikā no 1945.-1965.g. (tūkst.cilv.).^{1/}

	1945.- 1965.g.	Tai skaitā 1959.-1965.g.	1965.g.
Pavisam nodots tautsaimniecībai	106	43,9	8,9
Tai skaitā:			
rūpniecībai	43,6	17,3	3,8
celtniecībai	21,5	7,1	1,5
lauksaimniecībai	25,8	14,0	2,5
Transporta, sakaru u.c. nozarēm	15,1	5,5	1,1

Par profesionāli tehnisko skolu lomu republikas rūpniecības kvalificēto strādnieku skaita palielināšanā liecina tas, ka septiņgades laikā (1959.-1965.) šīs skolas deva rūpniecībai 17,3 tūkst. jaunu kvalificētu strādnieku, kas sastāda piekto daļu no visu rūpniecības strādnieku skaita pieauguma šai laikā, bet pēdējos piecos gados (1961.-1965.) - ceturto daļu no strādnieku skaita pieauguma.^{2/}

Profesionāli tehniskās izglītības skolu sistēma mūsu zemē ir vairākkārt pārorganizēta atbilstoši tehnikas progresa prasībām un tautsaimniecības nozaru vajadzībām pēc kvalificētiem kadriem. Ievērojami tika pagarināts daudzu profesiju strādnieku sagatavošanas laiks. Laikā no 1941.g. - līdz 1953.gadam šī skolu sistēma deva kvalificētu strādnieku kadrus galvenokārt rūpniecības, celtniecības un transporta nozarēm. Kvalificētu strādnieku mehanizatoru kadru sagatavošana lauksaimniecībai līdz 1953.gadam notika vienīgi

- 1/ Tabula sastādīta pēc Latvijas PSR MP Profesionāli tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes materiāliem.
2/ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP Profesionāli tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes un Latvijas PSR MP CSP materiāliem.

PSRS Lauksaimniecības ministrijas skolu un kursu sistēmā.

Lai uzlabotu kvalificētu mehanizatoru kadru sagatavošanu lauksaimniecībai, PSKP CK 1953.gada septembra Plēnums nolēma turpmāk organizēt šo kadru sagatavošanu arī profesionāli tehniskās izglītības sistēmas skolās. Tagad 10 lauku profesionāli tehniskās skolas republikā ik gadu dod vairāk nekā 2 tūkstošus traktoristu, kombainieru, mehanizatoru un citu profesiju darbiniekus.

Sākot ar 1954.gadu, profesionāli tehniskās izglītības skolu sistēmā PSRS tika radītas tehniskās skolas, kuras gatavoja augsti kvalificētus strādniekus un jaunāko tehnisko personālu no jauniešiem, kuri beiguši vidusskolu. Bez tam arī vairākās arodskolās audzēkņi līdz ar profesiju ieguva vidējo izglītību. Tādējādi šo skolu beigušie audzēkņi papildina to kvalificēto strādnieku rindas republikas tautsaimniecībā, kuriem bez profesijas ir arī vidējā vispārējā izglītība. Šāda apmācību forma ir visperspektīvākā profesionāli tehniskās izglītības attīstībā.

Jaunie uzņemšanas noteikumi profesionāli tehniskajās skolās prasa no jauniešiem augstāku vispārējās izglītības līmeni. Tāpēc pēdējos gados jaunuzņemto audzēkņu izglītības līmenis ir augstāks nekā agrāk, kas arī ietekmē skolu beigušo jauno strādnieku izglītības līmeni. Tā, ja vēl 1961.-1962.gados profesionāli tehniskajās skolās uzņēma arī audzēkņus ar izglītību, zemāku par 7 klasēm, tad, sākot ar 1963.gadu, tādus audzēkņus vairs neuzņēma. Ja 1962.gadā no visiem jaunuzņemtajiem audzēkņiem 21% audzēkņu bija ar 8-gadīgu un augstāku izglītību, tad 1965.gadā tādu bija ap 90%.^{1/}

Tieši septiņgades laikā sakarā ar komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecības uzdevumu risināšanu pieauga vajadzība kā pēc plašāka profila, tā arī pēc kvalificētiem jaunu profesiju strādniekiem. Profesionāli tehniskās skolas plaši sāka gatavot tādus kvalificētus strādniekus, kam

---

1/ Latvijas PSR MP Profesionālās tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes materiāli.

ir zināšanas kādā radniecīgā profesijā.

PSKP CK 1963.gada decembra Plēnuma lēmumi par ķīmiskās rūpniecības paātrinātu attīstību izvirzīja ļoti svarīgu uzdevumu Padomju Latvijas profesionāli tehniskās izglītības skolu sistēmai - sagatavot ķīmiskajai rūpniecībai augsti kvalificētus kadrus. Šī uzdevuma veikšanai republikā septiņgades beigās atvēra profesionāli tehniskās skolas Daugavpīlī, Olainē un Valmierā.

Ja 1958.gadā republikas profesionāli tehnisko skolu sistēma aptvēra 31 mācību iestādi ar 4,4 tūkst. audzēkņu, kurus apmācīja 70 specialitātēs, tad 1965.gadā darbojās 51 mācību iestāde ar 11,4 tūkst. audzēkņu, un viņus apmācīja 140 specialitātēs.^{1/}

No visiem tautsaimniecībai nodotajiem kvalificētajiem strādniekiem laikā no 1945.-1965.gadam vairāk nekā 41% strādnieku republikas profesionāli tehniskās skolas sagatavoja septiņgades laikā. Tas vēlreiz liecina par šīs strādnieku sagatavošanas formas izsmeļumu un nozīmi komunisma celtniecības uzdevumu risināšanā.

Profesionāli tehniskās izglītības skolu sistēmai būs jāveic liels uzdevums arī jaunās piecgades (1966.-1970.) uzdevumu īstenošanā, papildinot rūpniecību, celtniecību, transportu, lauksaimniecību ar jauniem kvalificētiem kadriem. PSKP XXIII kongresa Direktīvās par PSRS tautas saimniecības attīstības piecgadu plānu 1966.-1970.gadam paredzēts: "Paplašināt kvalificētu strādnieku sagatavošanu visām tautas saimniecības nozarēm. Palielināt profesionāli tehniskajās mācību iestādēs uzņemamo audzēkņu skaitu tik tālu, lai 1970. gadā tas būtu 1 miljons 700 tūkstošu - 1 miljons 800 tūkstošu, tas ir, 1,7 līdz 1,8 reizēs lielāks par skaitu, ko vidēji uzņēma katrā no iepriekšējiem pieciem gadiem."^{2/}

Nevar celt jaunas rūpnīcas, iepriekš nedomājot par strādnieku kadru sagatavošanu. Tikai risinot visus jautā-

1/ Latvijas PSL MP Profesionālās tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes materiāli.

2/ PSKP XXIII kongresa Direktīvas par PSRS tautas saimniecības attīstības piecgadu plānu 1966.-1970.gadam. Izd. "Liesma", R., 1966., 50.lpp.

jumus kopīgi, var panākt vēlamos rezultātus. Tāpēc arī turpmāk profesionāli tehniskās skolas ar labi izveidotu materiālo bāzi un augsti kvalificētiem ražošanas apmācības meistaru un pasniedzēju kadriem kļūs par vienu no galvenajām strādnieku sagatavošanas kalvēm mūsu zemē.

Latvijas PSR jaunajā piecgadē paredzēts atvērt 10 jaunas profesionāli tehniskās skolas metālistu, trikotāžas, sadzīves pakalpojumu, celtniecības, lauksaimniecības speciālistu sagatavošanai. 1970.gadā republikas profesionāli tehniskās izglītības sistēmā paredzēts uzņemt vairāk nekā 16 tūkst. audzēkņu.^{1/}

Lai sagatavotu jaunus strādniekus atbilstoši komunisma celtniecības prasībām, profesionāli tehnisko skolu sistēmai jāatrisina vairāki uzdevumi.

Apmācību organizācijas uzlabošanas nolūkā jāpanāk, lai nebūtu tādu skolu, kurās mācītos 100 vai mazāk audzēkņu. 1962./1963.māc.gadā republikā bija 11 profesionāli tehniskās skolas, kurās mācījās pa 90 līdz 100 audzēkņu, bet 1965./1966.māc.gadā tādas vēl bija 4 skolas, 1962.gadā audzēkņu vidējais skaits bija 235, rēķinot uz vienu skolu, bet 1965.gadā - 288 audzēkņi.^{2/} Nepieciešama minēto skolu materiāli tehniskās bāzes paplašināšana.

Kaut arī profesionāli tehnisko skolu sistēma republikā strauji ir paplašinājusies, tomēr tā vēl neapmierina rūpniecības vajadzības pēc tādu pamatprofesiju strādniekiem, kā virpotāji, frēzētāji, slīpētāji un ķīmiskās rūpniecības strādnieki, lauksaimniecības vajadzības - pēc traktoristiem, plaša profila mašīnistiem, celtniecības - pēc celtniekiem-mehанизātoriem, celtniekiem laukos.

Lai gan republikas profesionāli tehnisko skolu sistēmā daudz ir darīts ražošanas apmācības meistaru kvalifikācijas celšanā, viņu iesaistīšanā vakara un neklātienes apmācībā, tomēr vēl 1965.gadā apmēram desmitai daļai meistaru bija tikai 6- un 7-gadīgā izglītība. Bet dot jaunajiem strādniekiem vairāk teorētisko zināšanu, - tāda ir mūsdienu tehni-

1/ Latvijas PSR MP Profesionāli tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes materiāli.

2/ Turpat.

kas laikmeta prasība. To var realizēt tikai tad, ja arī pašu meistarību teorētisko zināšanu līmenis ir augsts.

Nav vēl arī atrisināts jautājums par lielāka skaita meiteņu apmācīšanu profesionāli tehniskās izglītības skolās. 1950. gadā no kopējā uzņemto audzēkņu skaita meiteņu sastādīja tikai 10%, 1960. gadā - 22%, 1965. gadā - 30,7%.^{1/} Tas tāpēc, ka bija ierobežots profesiju skaits, kurās gatavoja meitenes, kā arī trūka kopmītņu. Taču jāievēro, ka meiteņu un zēnu skaitliskā attiecība mūsu zemē ir apmēram vienāda. Arī no visiem rūpniecībā nodarbinātiem strādniekiem puse ir sievietes.

Kaut arī kvalificētu strādnieku kadru sagatavošana profesionāli tehniskās skolās ir plaši attīstīta, tomēr sakarā ar tehnikas progresu šīs skolas nevarēja apmierināt strauji augošās tautsaimniecības vajadzības pēc kvalificēta darba spēka, kam būtu pietiekami augsta vispārējā izglītība.

PSKP XX kongress šajā sakarā izvirzīja uzdevumu - politizēt vidusskolas, papildinot to programmu ar jauniešiem, kas dotu pamatzināšanas rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas jautājumos, kā arī praktiski iesaistīt skolēnus darbā rūpniecības uzņēmumos, kolhozos u.c.

Saskaņā ar PSKP XX kongresa lēmumiem, sākot ar 1960./1961. māc. gadu republikā tika izveidotas vispārīgās politehniskās darba vidusskolas ar ražošanas apmācību. Sākot ar 9. klasi, skolēnu ražošanas apmācība noris tieši rūpniecības, kolhozos, padomju saimniecībās, kur pieredzējušu inženiertehnisko, agronomisko darbinieku un labāko strādnieku vadībā viņi iegūst praktisku pieredzi, prasmi un iemaņas rīkoties ar darba rīkiem un mašīnām. Tā 1960./1961. māc. gadā ražošanas apmācībā piedalījās 10,4 tūkst., 1963./1964. māc. gadā - 28,1 tūkst., 1965./1966. māc. gadā - 36,2 tūkst. audzēkņu. 1965./1966. māc. gadā audzēkņu ražošanas apmācība notika ap 100 dažādās profesijās un rūpniecībā tā aptvēra 15,8 tūkst. audzēkņu.^{2/}

1/ Latvijas PSR MP Profesionāli tehniskās izglītības Galvenās pārvaldes materiāli.

2/ Aprēķināts pēc Latvijas PSR Izglītības ministrijas materiāliem.

Ražošanas apmācība ne tikai dod iespēju apgūt attiecīgu profesiju, bet arī pieradina skolēnus pie sabiedriski derīga darba, iemāca cienīt un augstu vērtēt cilvēku - materiālo labumu ražotāju - darbu. Tādējādi vispārizglītojošo politehniskā darba vidusskolu absolventi ir svarīgs papildinājums strādnieku šķirai.

PSKP CK un PSRS MP 1966.g. novembrī pieņemtajā lēmumā "Par pasākumiem vispārizglītojošās vidusskolas darba tālākai uzlabošanai" uzsvērts, ka skolēnu politehniskās apmācības, viņu sagatavošanas sabiedriski derīgam darbam uzlabošanas nolūkā nepieciešams sistēmatiski rūpēties par skolēnu profesioņālo orientāciju, iepazīstinot viņus ar dažādām tautas saimniecības un kultūras nozarēm, uzņēmumiem, kolhoziem un sovhoziem.

Vidusskolu un profesionāli tehnisko skolu pedagogu kolektīvu sadarbība profesionālās orientācijas jautājumos varētu sekmēt nepieciešamo kvalificēto strādnieku kadru sagatavošanas uzdevumu vislabāko atrisināšanu.

Līdztekus strādnieku sagatavošanai stacionārās mācību iestādēs ļoti svarīgs tautas saimniecības uzdevums ir kvalificētu strādnieku kadru sagatavošana un viņu kvalifikācijas celšana tieši uzņēmumos.

Šī jaunu strādnieku sagatavošanas forma atšķiras no iepriekšējās ar to, ka tai ir decentralizēts raksturs, tā apmierina dotā uzņēmuma vajadzības pēc kvalificēta darba spēka.

Republikas rūpniecībā laikā no 1961. līdz 1965.gadam vidēji katru gadu tika sagatavoti ap 25,4 tūkst. jaunu strādnieku un bez tam 42,9 tūkst. strādnieku mācījās, lai paaugstinātu savu kvalifikāciju. Ievērojot rūpniecībā nodarbināto strādnieku skaitu, iznāk, ka nepilnu četru gadu laikā vidēji katrs strādnieks vai nu tika apmācīts no jauna, vai arī paaugstināja savu kvalifikāciju.^{1/}

Padomju Latvijā radīti tādi apstākļi, ka strādnieki, vienreiz ieguvuši noteiktas zināšanas un profesiju, neap-

1/ Aprēķināts pēc Latvijas PSR MP CSP materiāliem.

stājas savā izaugsmē. Viņiem ir plašas iespējas paaugstināt savas tehniskās zināšanas, un to arī veicina ikvienā uzņēmumā, jo tas ir svarīgs darba ražīguma kāpināšanas un tehnikas progresa paātrināšanas nosacījums.

Jaunus strādniekus ražošanā apmāca dažādā veidā, kā individuāli, brigādēs, skolās unursos, nepārtraucot ražošanu un skolās unursos, pārtraucot ražošanu. Dažādi notiek arī strādnieku kvalifikācijas paaugstināšana, kā, piem., mērķtiecīgosursos, ražošanas tehniskajosursos, otru profesiju apgūšanas formā u.c. (skat.tabulu).

Līdz šim rūpniecībai visvairāk jaunus strādniekus sagatavoja individuāli. Šādā apmācības ceļā republikas rūpniecībā laikā no 1961.-1965.gadam vidēji ik gadus sagatavoja 73,2% no visiem apmācītājiem jaunajiem strādniekiem. Šī apmācības forma dod iespēju ātri sagatavot jauno strādnieku patstāvīgam darbam. Bet tai arī ir savi trūkumi. Pastāvot individuālai apmācībai, parasti pirmrindas strādnieki nodod saviem mācekļiem vienas vai otras operācijas izpildīšanas māku. Taču tas ir nepietiekami tehnikas straujas attīstības laikmetā, kad veidojas pavisam cita ražošanas tehniskā bāze. Uzņēmumu pakāpeniska pāreja uz arvien pilnīgāku ražošanas procesu mehanizāciju un automatizāciju prasa arī plašākas strādnieku zināšanas. Bet, ražošanas apmācību beidzot individuālās apmācības ceļā, daudzi jaunie strādnieki iegūst šauru specialitāti, maz teoretisko zināšanu.

Sagatavojot jaunus strādniekus ar pārējo ražošanas apmācības un kvalifikācijas paaugstināšanas formu palīdzību,^{1/} strādnieki tiek iepazīstināti ar daudzgu pirmrindnieku darba metodēm, apmācīti teorētiski un praktiski.

1/ Ar jaunu strādnieku sagatavošanu saprot strādnieku tehnisko apmācību ražošanā, kuras rezultātā strādnieks iegūst jaunu profesiju vai specialitāti (pirmo reizi vai arī otru utt.reizi). Ja strādnieks, apguvis otru profesiju, tajā arī strādā, tad viņu pieskaita pie jaunajiem sagatavotajiem strādniekiem. Ja strādnieks, apguvis otru profesiju, strādā pirmajā profesijā, bet tikai vajadzības gadījumā strādā otrā profesijā, viņu pieskaita pie kvalifikācijas cēlājiem strādniekiem.

4. tabula

Latvijas PSR rūpniecības strādnieku sagatavošana un kvalifikācijas celšana uzpēmumos un pastāvīgi darbojošās skolās unursos (tūkst.cilv.).^{1/}

	1950.g.	1960.g.	Vidēji gadā no 1961.- -1965.g.
I. <u>Apmācīti jauni strādnieki</u>	19,1	20,2	25,4
Tajā skaitā:			
a) individuālās apmācības ceļā	15,1	16,4	18,6
b) skolās unursos, nepārtraucot ražošanu	0,2	0,2	1,4
c) apmācot brigādēs	2,8	2,2	3,9
d) skolās unursos, pārtraucot ražošanu	1,0	1,4	1,5
II. <u>Strādnieki paaugstinājuši kvalifikāciju</u>	28,1	31,7	42,9
Tajā skaitā:			
a) pirarrindas darba metožu apgūšanas skolās	4,7	4,7	4,7
b) apgūstot otras profesijas	4,1	4,9	7,6
c) mērķtiecīgosursos	3,2	3,0	5,7
d) ražošanas tehniskajosursos	11,6	15,1	17,5
e) pārējie kvalifikācijas celšanas veidi	3,4	3,2	7,0
f) pastāvīgi darbojošās skolās unursos	1,1	0,8	0,4
III. <u>Gada vidējais strādnieku skaits (tūkst.cilv.)</u>	205,5	227,0	258,5

1/ Tabula sastādīta, izmantojot Latvijas PSR MP CSP materiālus.

Ražošanas procesa kompleksā mehanizācija un automatizācija prasa no strādniekiem ne tikai plašākas tehniskās zināšanas, bet arī jaunas profesijas apgūšanu. Tāpēc arī ļoti izplatītas ir strādnieku kvalifikācijas paaugstināšanas tādas formas, kā ražošanas un tehniskie kursi un otras profesijas apgūšana. Ar kvalifikācijas paaugstināšanas pirmās formas palīdzību laikā no 1961. līdz 1965. gadam republikas rūpniecībā vidēji ik gadu cēla kvalifikāciju 40,8%, ar otrās - 17,7% strādnieku.

Visumā vērtējot strādnieku ražošanas apmācības un viņu kvalifikācijas celšanas sistēmu uzņēmumos, jāatzīst, ka tai ir savas pozitīvās un negatīvās puses. Šīs sistēmas svarīgākās priekšrocības ir šādas.

Tiek nodrošināta tādu profesiju strādnieku sagatavošana, kuras nav kopējas visiem uzņēmumiem, bet nepieciešamas tikai dotajam uzņēmumam. Profesionāli tehniskās skolas tādus strādniekus gatavo nepietiekamā daudzumā.

Strādnieku gatavosana tieši uzņēmumos dod iespēju izmantot apmācīšanā vismodernāko iekārtu, kas ir uzņēmuma rīcībā.

Strādnieku apmācīšana uzņēmumos parasti notiek, izmantojot mašīnas, iekārtu, ar kurām jaunajam strādniekam būs jāstrādā. Tas nodrošina ražošanas tehnikas ātrāku apgūšanu un izstrādes normu izpildi.

Uzņēmumos ir iespējama lielāka operatīvitate jauno strādnieku gatavošanā sakarā ar tehnikas progresu un izmaiņām ražošanā, kuru rezultātā atbrīvojas strādnieki vienā vai otrā iecirknī, un viņi ir jāpārkvalificē.

Izdevumi strādnieku apmācīšanai uzņēmumā ir ievērojami mazāki nekā viņa sagatavošanai profesionāli tehniskajās skolās. Bez tam ražošanas apmācības laikā mācekļi piedalās uzņēmuma ražošanas programmas izpildē.

Strādnieku sagatavošanai tieši uzņēmumos liela nozīme ir arī viņu komunistiskajā audzināšanā. Atrodoties strādnieku kolektīvā, jaunieši pārņem strādnieku šķiras labākās tradīcijas. Pirmrindas strādnieki izpilda ne tikai ražošanas apmācību instruktora, bet arī audzinātāja lomu. Mācekļi līdz ar strādniekiem piedalās sociālistis-

kajā sacensībā un cīņā par komunistisko darbu.

Visbūtiskākais trūkums strādnieku sagatavošanā tieši uzņēmumos ir apmācības īsais laiks. Sagatavojot 1. un 2. kategorijas strādniekus, šis laiks nepārsniedz 3-4 mēnešus. Tāds īss apmācības laiks nedod iespēju realizēt jauno strādnieku nopietnu teorētisko sagatavošanu, dot viņiem inženiertehnisko zināšanu elementus.

Jauno strādnieku gatavošana uzņēmumos, tieši darba vietā ne vienmēr dod iespēju secīgi, metodiski pareizi apgūt vienu vai otru profesiju. Bieži vien apmācības laikā strādnieks apgūst tikai praktiskās iemaņas kādā profesijā vai specialitātē.

Šī sistēma nedod pabeigtu profesionāli tehnisko izglītību, kas iegūta, secīgi paaugstinot savu kvalifikāciju un saskaņā ar ražošanas vajadzībām.

Lūk, tāpēc sagatavošana ražošanā jāaplūko par pirmo pakāpi profesionāli tehniskajā apmācībā, kurai jāseko viņu kulturāli tehniskā līmeņa celšanai.

Līdz šim vēl nav radīta strādnieku sagatavošanas un viņu kvalifikācijas celšanas racionālā sistēma. Mūsuprāt, nav attaisnojams amatnieciskums strādnieku apmācībā rūpnīcās, t.i., ka katrs uzņēmums gatavo uz vietas visu iespējamo profesiju strādniekus.^{1/} Strādnieku sagatavotības līmeņa paaugstināšanas nolūkā būtu ieteicams attiecīgas nozares uzņēmumiem specializēties noteiktas profesijas karu gatavošanā. Tādā gadījumā būtu iespējama arī sagatavošanas teorētiskā līmeņa paaugstināšana.

Katrā uzņēmumā un visā rūpniecībā ir nepieciešams pamatots strādnieku sagatavošanas perspektīvais plāns pa galvenajām profesijām atbilstoši vajadzībām sakarā ar ražošanas komplekso mehanizāciju un automatizāciju. Līdz šim bieži vienas vai otras profesijas strādniekus uzņēmumā sagatavot tad, kad tiem jau vajadzēja strādāt.

Teorētiskā līmeņa paaugstināšanas nolūkā strādnieku apmācībā vajadzētu plašāk iesaistīt profesionāli tehnisko skolu pedagogus, kam, salīdzinot ar praktiķiem, ir augst-

---

1/ Ar retiem izņēmumiem.

tāks teorētisko zināšanu līmenis.

Pēdējos gados strādnieku apmācību uzņēmumos radikāli pārkārto, pastiprinot viņu vispārtehnisko apmācīšanu, kas ir pamats plašāka profila kvalifikācijai, jaunas tehnoloģijas, iekārtas un tās apkalpošanas metožu apgūšanai.

Neskaoties uz to, joprojām strādnieku apmācīšanu uzņēmumos negatīvi ietekmē kadru lielā mainība. Republikas rūpniecībā laikā no 1961.g. līdz 1965.g. strādnieku mainība svārstījās no 22,9% līdz 25,2% no gada vidējā strādnieku skaita pēc saraksta.^{1/}

Strādniekus, kuri pāriet no viena uzņēmuma uz otru, bieži vien nepieciešams apmācīt no jauna. Tādējādi valsts strādnieku vairākkārtējai apmācīšanai lieki izšķiež naudas līdzekļus, kurus varētu izlietot citām vajadzībām. Bez tam sabiedrībai rodas zaudējumi arī sakarā ar to, ka darba spēka mainība negatīvi ietekmē darba ražīgumu. Pēc republikas ekonomistu aprēķiniem, strādnieku kadru lielās mainības dēļ zaudējumi republikas rūpniecībā tagad sasniedz apmēram 5 miljonus rubļu gadā.^{2/}

Pastāvot strādnieku lielai mainībai, uzņēmumam grūti sastādīt stabilus un reālus strādnieku sagatavošanas un viņu kvalifikācijas celšanas plānus, viņu vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšanas plānus. Bet šādiem plāniem ir ļoti liela nozīme; uz tiem pamatojoties, varētu sastādīt pareizus vidusskolu ar ražošanas apmācību beigušo jauniešu, profesionāli tehnisko skolu beigušo audzēkņu sadalīšanas plānus, noteikt šajās skolās pareizu mācošos kontingentu pa profesijām, kā arī sastādīt strādājošās jaunatnes neklātienes un vakara apmācības plānus.

Līdz šim rūpniecības uzņēmumu strādnieku sagatavošanas plāni nav bijuši reāli. Par to liecina plānu izpildes procents. Laikā no 1961.g. līdz 1965.gadam republikas rūpniecības atsevišķās nozarēs, piem, mežu, kokapstrādāšanas un papīra, kurināmā un pārtikas rūpniecības nozarēs atsevišķos gados jaunu strādnieku sagatavošanas plāni izpildīti par

1/ Latvijas PSR MP CSP materiāli.

2/ Padomju Latvijas Komunisti, Nr.11, 1966.g., 14.lpp.

200 un vairāk procentiem.

x   x
                            x

Technikas progress un kvalificētu strādnieku sagatavošana un viņu kvalifikācijas celšanas formu pilnveidošana ir savstarpēji saistīti jautājumi. To pareiza atrisināšana sekmē mūsu zemes ekonomiskās attīstības tempu pieaugumu, strādnieku šķiras kvalitatīvo izaugsmi.

А. В. СОРОКИН

ст. преп., канд. экон. наук

ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС И ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ

Технический прогресс является элементом интенсивного развития производства, поскольку каждая единица общественного труда, вложенного в более совершенную технику ^{I/}, позволяет производить большее количество продукта. В настоящих условиях перехода на экономические методы управления народным хозяйством особенно важно построить систему ценообразования таким образом, чтобы она позволила определить цены, которые заинтересовали бы работников всех категорий в разработке, производстве и внедрении более производительных машин и оборудования.

Согласно трудовой теории стоимости К. Маркса общественно-необходимое время по условиям производства должно подтверждаться необходимыми условиями потребления, ибо степень соответствия товара потребностям в нем должна определяться на основе потребительских оценок, указывающих, что для удовлетворения общественной потребности необходимо столько-то рабочего времени. Это означает, что труд, необходимый по условиям производства, должен быть равен труду, необходимому по условиям потребления.

I/ В данной статье будет идти речь о той части технического прогресса, которая касается создания новой и усовершенствования устаревшей техники.

Новая или усовершенствованная техника, созданная трудом ученых, конструкторов и работников предприятий, является предметом производственного потребления, а следовательно должна обладать потребительской оценкой.

С точки зрения общественной полезности более совершенная техника должна обеспечить получение такого экономического эффекта, который бы компенсировал все дополнительные затраты, связанные с ее разработкой, производством и внедрением, и кроме того позволял бы получить предприятиям доход не меньший, чем от устаревшей техники. При этом соблюдается требование названного равенства, а также достигаются минимальные условия целесообразности внедрения предлагаемых образцов изделий.

Для того, чтобы заинтересовать предприятия в улучшении качества выпускаемых изделий, надо повышать уровень рентабельности более совершенных средств труда по сравнению с выпускаемыми устаревшими образцами. Такая необходимость вытекает из самой поощрительной системы, требующей постоянного увеличения рентабельности предприятия.

Предприятие - потребитель будет заинтересовано во внедрении такой техники, которая позволит снизить затраты на производство продукции, и благодаря этому получить большую прибыль.

Кроме того, нужно материально заинтересовать ученых, конструкторов и работников производства в создании и использовании более производительных машин и оборудования. Все это

требует того, чтобы общий эффект $I/$ от внедрения новой или более усовершенствованной техники ($\mathcal{E}_0$) был не менее суммы дополнительных затрат на ее создание и внедрение (C_D), премий работников (Π) и дополнительного дохода предприятия (D_D), т.е.

$$C_D + \Pi + D_D \leq \mathcal{E}_0 \quad / I /$$

Новая техника, участвуя в процессе производства, сокращает затраты труда в масштабах всего общества, давая ему определенный экономический эффект. Однако в социалистическом хозяйстве имеет место известная производственная автономия хозяйственных предприятий и учреждений, которая требует распределения этого экономического эффекта между заинтересованными сторонами.

При распределении экономического эффекта, получаемого от внедрения более совершенных образцов техники, надо исходить прежде всего из необходимости компенсации произведенных затрат и затем стимулирования труда работников производства и науки. Это означает, что часть эффекта надо передать государству, которое финансирует научные работы, часть - предприятию-изготовителю, которое посредством подрядчиков в лице научных и проектно-конструкторских организаций разрабатывает новые или усовершенствует устаревшие образцы техники, осваивает их производство и затем производит, а также часть - заводу-потребителю, осваивающему эту технику.

$I/$ Общий экономический эффект ($\mathcal{E}_0$) от внедрения более совершенной техники равен годовому эффекту $\mathcal{E} = (C_1 + E_N K_1) - (C_2 + E_N K_2)$, умноженному на нормативный срок окупаемости капитальных вложений для отрасли, внедряющей данную технику.

Посредством какого-же инструментария можно распределить этот экономический эффект ?

Как известно, в социалистической экономике в этих целях используется цена, прибыль и налог с оборота.

Но каким образом это сделать ?

Прежде чем ответить на поставленный вопрос, следует рассмотреть целый ряд факторов, которые необходимо при этом учитывать:

1) затраты, связанные с научной проработкой, проектно-конструкторскими работами и освоением технологии производства нового образца изделия, носят разовый характер предварительных, дополнительных затрат общественного труда. При непосредственно серийном производстве нового или усовершенствованного изделия эти затраты не включаются в их себестоимость. Однако на практике нередко в стоимость первых партий новых изделий включаются затраты, связанные с изготовлением оснастки и прочих дополнительных работ. При этом цены на новые образцы значительно превышают стоимость их серийного изготовления, а также цены на устаревшие образцы подобной техники. Естественно, что потребитель не желает приобретать и внедрять такую технику, несмотря на ее определенные преимущества по сравнению с уже действующей;

2) цены на товары в условиях планового ведения хозяйства должны быть в каких-то определенных пределах стабильными. Рыночно-складывающихся цен на средства производства при социализме не должно быть. Это очевидно, если учесть, что без знания цен немислимо планирование вообще и оптимальное планиро-

рование тем более.

С другой стороны, чрезмерная централизация в вопросах ценообразования не позволяет добиться нужной гибкости цен, не дает возможности их пересмотра в случае экономической целесообразности, не позволяет потребителям оказывать влияние на уровень устанавливаемых цен;

3) всеми признано, что изделия лучшего качества должны быть более рентабельными для предприятия. Для достижения этого одни экономисты (Р.А. Белоусов, 1964 г.; Н.А. Петраков, 1966 г.; В.О. Чернявский, 1968 г.) предлагают повышать цены на продукцию лучшего качества, другие (А.И. Кац, 1964 г.; Г.И. Левин, 1968 г.) возражают против этого, считая, что при этом цены все больше будут отклоняться от уровня стоимости продукта. Так, Н.Я. Петраков говорит об этом следующим образом: "в условиях, когда более экономичного продукта не хватает для полного покрытия общественной потребности в нем (а это касается всякого внедряемого более совершенного орудия труда) и приходится производить также и относительно худшие заменители, добавочная прибыль не должна передаваться в пользу потребителя". Это означает, что цена на более совершенную технику должна быть увеличена на эту добавочную прибыль, а затем по мере насыщения общественной потребности в ней цену нужно снижать, балансируя таким образом спрос и предложение^{1/}.

А.И. Кац утверждает обратное: "... нет никакой необходимости искусственно завышать цены на новое, более совершен-

^{1/} Некоторые аспекты дискуссии об экономических методах хозяйствования. "Экономика". М., 1966 г., стр. 99-100, 107-108.

ное оборудование... цены следует устанавливать в точном соответствии с издержками производства и затем их снижать..."^{1/}.

Г.И. Левин также утверждает, что цена на более совершенную машину "должна строиться на основе общественных издержек ее производства (т.е. ее стоимости), а цены на старые машины должны быть снижены вследствие обесценения и морального износа старых средств труда. Тогда мы станем на правильный путь, ведущий к снижению, а не к повышению цен под предлогом роста эффективности средств труда"^{2/}.

Общим в предложенных обеих групп названных экономистов является необходимость изменения цен то в зависимости от соотношения спроса и предложения, то по мере старения производственных образцов техники.

Безусловно правильными являются стремления экономистов к повышению нормы рентабельности на более качественное изделие, но и верно то, что цена на средства труда не должна постоянно отклоняться от стоимости.

Как можно заметить, в вышеуказанных предложениях нет единого приемлемого решения, учитывающего все названные факторы рассматриваемого вопроса.

При решении вопроса любым из предлагаемых названными экономистами способов каким-то образом надо удавливать соотношение спроса и предложения, дефицитность и старение про-

---

1/ Стимулирование эффективной работы предприятия. "Экономика". 1964, стр. 121.

2/ Об оптимальном планировании. "Экономика". 1968, стр. 133.

изводимой техники и постоянно изменять цены. Все это сложно и связано на практике с элементами субъективизма в ценообразовании, который не может быть отнесен к экономическим методам управления народным хозяйством;

4) практика показывает, что необходимо использовать прямые договорные отношения предприятий-изготовителей и потребителей, расширить оптовую торговлю средствами труда. То и другое позволит потребителю приобретать такие машины и оборудование, которые в его конкретных условиях дадут наибольший эффект. При этом потребитель смог бы оказывать воздействие на предприятие-изготовитель с точки зрения улучшения качества производимой им продукции в нужном направлении и степени, а вместе с этим и участвовать в процессе установления цен;

5) в настоящих условиях пропорции общественного производства складываются планомерно, поэтому обеспечивается гарантированный сбыт производимых средств производства практически независимо от их качества и цены. При этом создается возможность предприятию-изготовителю не думать о совершенствовании выпускаемых изделий, а продолжать выпускать уже устаревшую технику. С созданием крупных объединений этот недостаток при существующей системе ценообразования становится еще более явственным.

Названные и ряд других факторов усложняют решение проблемы ценообразования вообще, и на более совершенную технику в частности; поэтому до сих пор продолжают обсуждения и поиски в этом направлении.

По моему мнению, при определении цен на более со-

вершенную технику следовало бы исходить из следующих основных положений:

1. Дополнительные затраты, не связанные с непосредственным изготовлением серийного образца изделия, компенсировать не через его цену, а из специально образованного фонда на развитие новой техники в объединении, министерстве и у государства. Источник покрытия этих затрат будет определяться масштабами работ и заинтересованностью потребителя, который также может принимать участие в разработке необходимой ему техники.

Использование этого предложения позволит освободить цены от влияния на их уровень дополнительных затрат, т.е. они будут соответствовать стоимости производимой продукции, а значит не будет сдерживаться внедрение более совершенной техники из-за непомерно высоких цен.

2. Поощрение работников науки, проектно-конструкторских организаций и предприятий должно производиться разовым порядком в зависимости от:

- величины экономического эффекта внедряемой техники;
- количества произведенных и реализованных машин в течение определенного времени, устанавливаемого планом внедрения новой техники.

Внедрение такого порядка поощрения вызовет:

- более тщательную обработку проектной документации;
- подготовку производства более совершенного образца еще на стадии проектирования с тем, чтобы за срок

внедрения выпустить максимальное количество изделий; быстрое освоение и доводку внедряемого образца изделия;

широкую информацию заинтересованных предприятий о производстве более совершенной техники;

необходимости налаживания прямых связей с потребителями и заключения соответствующих договоров на поставку более совершенной техники. При этом будет устанавливаться и ее цена. Безусловно, внедряемую технику потребитель купит, если ее качество действительно лучше, а цена соответствует этому. При установлении договорных цен между производителем и потребителем конечно будет учитываться и момент дефицитности продукции. Таким образом, качество техники будет оцениваться самим потребителем. Для избежания давления на потребителя со стороны предприятия-изготовителя нужно наряду с производством усовершенствованной техники сохранить в случае наличия заявок и производство уже освоенной техники. Это позволит избежать фактов улучшения качества только "для качества", т.е. такого усовершенствования техники, которое не нужно потребителям.

3. Для установления стабильных цен надо определить затраты на уже освоенное в производстве изделие, а также проверить соответствие цен по условиям потребления. Безусловно, на это потребуется определенное время, которое и должно уста-

навливаться в плане новой техники, как время на освоение и внедрение новых изделий.

В течение этого периода, а также времени оформления цен через вышестоящие инстанции, предприятие должно иметь право реализовать новые или усовершенствованные изделия по договорным с потребителем ценам.

Из дополнительной прибыли, полученной за это время предприятием-изготовителем (по сравнению с устаревшими образцами) должны выплачиваться поощрения всем участникам создания и внедрения новой техники в соответствии с действующими правилами. Оставшаяся после выплаты поощрений часть дополнительного дохода предприятие использует для погашения разовых затрат в связи с разработкой и освоением серийного производства более совершенной техники.

4. На средства труда как и на предметы труда надо установить систему цен: оптовые цены предприятия и промышленности и отпускную цену.

Оптовая цена предприятия на изделие лучшего качества должна обеспечить более высокую его рентабельность по сравнению с устаревшим образцом. Уровень рентабельности устанавливается в зависимости от величины экономического эффекта и заслуг в этом завода-изготовителя.

Отпускная цена должна быть такой, чтобы предприятие-потребитель смогло получить дополнительный экономический эффект от внедрения более совершенной машины (оборудования).

При этом оптовая цена промышленности будет равна разности между отпускной ценой и торгово-сбытовой скидкой.

Разница между оптовыми ценами предприятия и промышленности образует свободный остаток чистого дохода изготовителя, который должен изыматься банком и направляться в определенном процентном отношении в фонды развития новой техники объединения, министерства и государства. Величина свободного остатка будет складываться автоматически при определении оптовой цены предприятия и отпускной цены (при постоянной величине торгово-сбытовой скидки).

Таким образом, реализация данного предложения позволяет повысить рентабельность предприятия-изготовителя и -потребителя, в случае разработки и внедрения более совершенных орудий труда, а также дает возможность создать фонды развития новой техники.

5. Для того, чтобы заинтересовать предприятия в обновлении выпускаемой продукции, нужно установить регулярный пересмотр цен на производимые средства труда - раз в пять лет. Пятилетний план должен рассчитываться по новым ценам.

Для упрощения и облегчения пересчета цен на последующее пятилетие нужно использовать специальные коэффициенты понижения цен за год серийного производства средств труда данного проекта. Для каждой группы основных фондов такой коэффициент определяется в зависимости от снижения себестоимости их изготовления, из расчета на единицу полезного эффекта данной техники.

Предлагаемый порядок переоценки основывается на том, что уровень различия качества одновременно выпускаемых однородных изделий (принимая одинаковые возможности для их модер-

низации), а значит и соответствующей надбавки к норме их рентабельности будет величиной постоянной. Что касается их стоимости, то она будет снижаться по мере совершенствования производства. Это означает, что цены на средства труда должны пересматриваться только с точки зрения снижения их себестоимости и удерживаться таким образом на определенном уровне относительно стоимости. При этом сохраняется экономическая основа постоянного повышения эффективности хозяйственной деятельности предприятия-изготовителя и увеличивается доходность предприятия-потребителя. При снижении цен учитывается только моральное старение техники первой формы. Что касается морального старения второй формы, то оно нашло свое отражение в цене в виде более низкой нормы рентабельности для менее эффективных средств труда.

Изложенные предложения можно представить в интерпретации возможного их практического применения.

Годовой экономический эффект от внедрения более совершенной машины определяется по общепринятой формуле:

$$Э = (C_1 + E_H K_1) - (C_2 + E_H K_2)$$

При этом общий эффект ($Э_0$) от внедрения данной машины определится как суммарный эффект за период времени, равный нормативному сроку окупаемости, т.е. $Э_0 = Э \cdot T_{но}$.

Нормативный срок окупаемости берется не народнохозяйственный, а установленный для отрасли, внедряющей более совершенную технику. Это делается потому, что дополнительный экономический эффект реализуется в различных отраслях, которые значительно отличаются по уровню эффективности капитальных вложе-

ний. И безусловно, чтобы при прочих равных условиях сохранить достигнутый уровень эффективности капитальных вложений в масштабе всего хозяйства, надо обеспечить принятый уровень эффективности в каждой из отраслей в отдельности.

Алгебраическое выражение / 1 /, отражающее целесообразность внедрения данной машины можно записать следующим образом:

$$\begin{aligned} E_0 \geq C_d + П + D_d \geq C_{дн} + C_{дк} + C_{ди} + C_{дп} + П_n + \\ + П_k + П_и + П_п + D_{ди} + D_{дп}, \quad / 2 / \end{aligned}$$

(дополнительные буквенные знаки обозначают:

н - научные учреждения; к - конструкторские организации;
и - предприятие-изготовитель; п - предприятие-потребитель).

Используя равенство / 2 /, можно найти более рациональное распределение экономического эффекта, получаемого от внедрения более совершенной техники.

Дополнительные затраты $C_{дн}$ компенсируются из фонда на развитие техники государства; $C_{дк}$ и $C_{ди}$ - за счет дополнительной прибыли, полученной за время освоения и внедрения более качественных орудий труда, а в случае недостатка своих средств часть расходов может покрываться из фондов объединения; $C_{дп}$ - компенсируется за счет дополнительного чистого дохода предприятия-потребителя в течение нормативного срока окупаемости, поэтому это надо учесть при установлении величины отпускной цены.

Премии (П) выплачиваются из дополнительного дохода предприятия, полученного от реализации более качественных из-

делий в течение периода освоения и внедрения. При этом размеры премий и сроки их выплаты будут зависеть от оперативности предприятия-производителя и качества изготавливаемых машин и оборудования, т.е. работники получают премии за уже достигнутое и созданное.

В связи с этим следует остановиться на необоснованности так называемого авансирования предприятий через цены с целью их поощрения и создания источников финансирования для улучшения качества производимой ими продукции. В новых условиях планирования такая форма авансирования не приемлема, т.к. фактически является разновидностью безвозмездного финансирования предприятия обществом. Механизм экономических рычагов надо построить так, чтобы предприятие усовершенствовало свое производство, улучшало качество продукции и т.п. за счет своих или заемных средств. В том случае, если проведенное мероприятие оказалось эффективным, предприятие получит дополнительную прибыль, окупая произведенные затраты. Если же затраты не принесли желаемого эффекта, то предприятие понесет убытки за счет сокращения своих доходов, а не за счет государства.

При этом достигается:

- более ответственное отношение к внедряемым мероприятиям, а значит к расходыванию трудовых и материальных ресурсов;
- сокращение сроков разработки и внедрения более совершенных орудий труда;
- более тщательный подбор кадров по деловым качествам и способностям.

Следует подчеркнуть, что предлагаемый порядок не будет тормозить развитие новой техники, поскольку на предприятии будут воздействовать более мощные факторы противоположного направления: снижение цен на устаревшие изделия, повышение рентабельности на продукцию лучшего качества, разовые поощрения работников за создание более совершенной техники.

Дополнительная прибыль предприятий от производства ($D_{ди}$) и внедрения ($D_{дл}$) более совершенной техники будет иметь место в течение всего времени изготовления и эксплуатации последней. Значит, при установлении твердых цен на более совершенную технику эту прибыль надо учитывать в форме более высокого уровня нормы рентабельности, чем у устаревших образцов.

Изложенные нами предложения могут быть применены на практике, например, в следующем виде.

Допустим, разработана более совершенная машина, которая позволяет в течение года получить экономический эффект $\mathcal{E} = 1$ тыс. руб. При нормативном сроке окупаемости капитальных вложений $T_H = 7$ годам, общий экономический эффект $\mathcal{E}_0 = 7$ тыс. руб. Нужно определить отпускную цену* на машину, если себестоимость ее изготовления равна 5300 руб., а отпускная цена на подобную машину устаревшего образца составляет 5000 руб.

При установлении отпускной цены исходим из того, что часть (x) общей суммы экономического эффекта (7000 руб.) остается у производителя в виде чистого дохода и торгово-сбытовой скидки, т.е. отпускная цена будет равна $(5300 + x)$ руб.

Остальная часть ($\mathcal{E}_0$) должна обеспечить компенсацию дополнительных затрат предприятия-потребителя:

- на приобретение более дорогостоящей машины. Машина нового образца дороже устаревшей на $(x + 5300 - 5000)$ руб;
- на перевозку, монтажные и пр. дополнительные работы в размере 10 % от стоимости машины, т.е. $(5300 + x) \cdot 0,1$ руб;
- связанных с внедрением и освоением новой техники и принятых для расчета в размере 1000 руб.

Все это можно записать в виде равенства:

$$7000 = x + (x + 5300 - 5000) + (5300 + x) \cdot 0,1,$$

из которого определяется значение $x = 2460$ руб. При этом отпускная цена на новую машину будет равна $5300 + 2460 = 7760$ руб.

Оптовая цена предприятия устанавливается в нашем примере из необходимости рентабельности внедряемой машины в размере 12 %. При этом ее размер определяется в 5936 руб. ($5300 + 5300 \cdot 0,12 = 5936$ руб.).

Если торгово-сбытовая скидка определена в 2 %, то оптовая цена промышленности составит 7605 руб.

$(7760 - 7760 \cdot 0,02 = 7605$ руб), а свободный остаток чистого дохода предприятия-изготовителя - 1669 руб. ($7605 - 5936 = 1669$ руб.).

В период внедрения весь дополнительный доход, полученный от реализации более совершенных машин в количестве 10 единиц, т.е. 16690 рублей, используется предприятием на премирование работников и компенсацию дополнительных затрат в

связи с разработкой и освоением производства новой машины.

Рабочий проект внедряемой машины был изготовлен в 1965 г., серийное производство начато в 1967 г. В отрасли, изготавливающей внедряемую машину, себестоимость по данной группе основных фондов снижается в среднем за год на 1 %.

На основе этих данных производится пересмотр цен на пятилетку 1971 - 1975 гг., в результате которого новая отпускная цена определена в размере 7450 руб. ($7760 - 7760 \cdot 0,01 \cdot 4 = 7450$ руб.), а оптовая цена предприятия - 5699 руб. ($5936 - 5936 \cdot 0,01 \cdot 4 = 5699$ руб.).

В нашем расчете принято, что предприятие-потребитель получит дополнительный доход от внедрения новой машины при снижении отпускной цены, а также эксплуатации техники свыше 7 лет. (Минимальный срок эксплуатации орудий труда, равный амортизационному периоду, как правило должен быть выше срока окупаемости).

Предлагаемый порядок установления и периодического пересмотра цен позволяет:

- более совершенной технике в период ее внедрения проявить все свои достоинства и получить в соответствии с этим оценку со стороны потребителя;
- достигнуть необходимой стабильности цен;
- избежать постоянного отклонения цен от стоимости;
- повысить рентабельность продукции лучшего качества;
- добиться более правильной амортизации основных фондов, исчисляя ее с величины восстановительной стоимости,

определяемой при переоценках средств труда.

Высказанные в данной статье предложения безусловно требуют своей дальнейшей конкретизации, однако, по нашему мнению, уже в настоящем своем виде могут оказать помощь в определении наиболее рациональной системы ценообразования на технику лучшего качества.

Ā. S p r o g e ,
doc., ekon. zin. kandid.

LATVIJAS PSR PĀRTIKAS RŪPNIECĪBAS ATTĪSTĪBA

Sociālistiskās sabiedrības ekonomiskais pamatlikums prasē attīstīt rūpniecisko ražošanu, lai arvien pilnīgāk, arvien labāk apmierinātu iedzīvotāju pieaugošās vajadzības.

Viens no lielākajām rūpniecības nozarēm, kas realizē dzīvā sociālisma ekonomiskā pamatlikuma prasības, ir pārtikas rūpniecība.

Pārtikas rūpniecība aptver uzņēmumus pārtikas produktu izgatavošanai galvenokārt no leuksaimniecības izejvielām. Te ietilpst gaļas, sviesta, siers un piens, cukurs, miltu un putrainu, maizes un konditorejas, zivju, apirts, liķiera degvīns, bezalkoholisko dzērienu, tabakas, kosmētikas rūpniecības uzņēmumi un augļu un dārzeņu pārstrādāšanas uzņēmumi.

Pārtikas rūpniecības izstrādājumu sortiments ir ļoti plašs. Mūsu zemes pārtikas rūpniecība aptver vairāk nekā 25 dažādas nozares, kurās darbojas 25 tūkstoši lielu rūpniecību un fabriku. Tajās strādā apmēram 2 miljoni cilvēku, tas ir 9% no visiem PSRS rūpniecībā strādājošiem. Šīs nozares uzņēmumi izmanto 9% no visiem rūpniecības pamatfondiem. Pārtikas rūpniecības produkcija sastāda vairāk nekā pusi no visas preču apgrozības mazumtirdzniecībā. Padomju Savienībā pārtikas rūpniecības produkcijas apjoms, salīdzinot ar 1913. gada palielinājies 12,8 reizes. Tautsaimniecībā pēc bruto produkcijas apjoma tā ieņem trešo vietu aiz mašīnbūvniecības un vieglās rūpniecības.

Latvijas PSR pārtikas rūpniecībai pēc bruto produkcijas vērtības ir pirmā vieta, bet pēc strādnieku skaita ceturrtā vieta starp republikas rūpniecības nozarēm (aiz mašīnbūves un metālpstrādāšanas rūpniecības, vieglās rūpniecības un mežu, kokapstrādāšanas, celulozes un papīra rūpniecības). Pārtikas rūpniecība 1967. gadā deva 27% no rūpniecības bruto produkcijas un izmantoja 22,4% no rūpnieciski ražojošiem pamatfon-

dism. Pārtikas preces 1967.gadā sastādīja vairāk nekā pusi - 52 % no valsts un kooperatīvās mazumtirdzniecības preču apgrozījuma.

Strauji pārtikas rūpniecība Latvijā attīstījies padomju varas gados.

Atcerēsimies, ka Latvijā 1913.gadā pārtikas rūpniecības uzņēmumos bija nodarbināti 16 tūkst.strādnieku jeb 11 % no visiem rūpniecības strādniekiem. Visplašāk attīstīti bija tādi pārtikas rūpniecības uzņēmumi kā zivju (3,2 tūkst.strādnieku), gaļas (1,9 tūkst.strādnieku), eļļas un tauku (1,4 tūkst.stoši strādnieku), slus (1,8 tūkst.strādnieku), tabakas (2,2 tūkst.strādnieku).

1940.gadā pārtikas rūpniecībā strādāja 15 tūkst.strādnieku jeb 18 % no visiem rūpniecības strādniekiem. Tā ir viena no nedaudzajām nozarēm, kas 1940.gadā pārsniedza 1913.gada ražošanas līmeni. Šīs nozares produkcijas apjoms 1940.gadā, salīdzinājumā ar 1913.gadu, bija pieaudzis 1,8 reizes. It sevišķi ražošanu bija paplašinājuši gaļas, sviesta, siers un piens, likiera un degvīns, parfimērijas un kosmētikas rūpniecība. No jauna izveidojusies cukura rūpniecība. Strādnieku darba ražīgums bija pieaudzis 2,0 reizes.

Lielus zaudējumus Latvijas rūpniecība, tajā skaitā pārtikas rūpniecība, cieta fašistiskās okupācijas gados. Tāpat pēc kara sākās strauja rūpniecības atjaunošana. Ja 1947.gadā bija pārsniegts 1940.gada rūpniecības līmenis un arī 1913.gada līmenis.

Pārtikas rūpniecība 1940.gada līmeni sasniedza 1949.gadā. To daļēji noteica nepietiekamā lauksaimniecības izejvielu bāze.

Pēc padomju varas uzvaras Latvijā rūpnieciskās ražošanas apjoms palielinājies 21 reizi. Tikai rūpniecības produkcijas pieaugums, kas tika sasniegts 1967.gadā, vairāk kā divas reizes pārsniedza visu produkcijas apjomu, kas tika saražots 1940.gadā.

Pārtikas rūpniecības produkcijas apjoms 1967.gadā pār-

sniedza 1940.gada līmeni 7,6 reizes, bet 1913.gada līmeni 13 reizes.

1.tabula

Partikas rūpniecības produkcijas pieauguma tempi 1967.gadā 1)

	Cik reizes 1967.gadā vairāk kā				
	1913.	1940.	1950.	1960.	1965.
Rūpniecība	20	21	7,0	1,9	1,2
tai skaitā:					
pārtikas rūpniecībā	13	7,6	6,0	1,7	1,1

Atsevišķu pārtikas rūpniecības nozaru attīstība bijusi vēl straujāka - konservu, augļu un dārzeņu pārstrādāšana, parfimērijas un kosmētikas.

Latvijas PSR pārtikas rūpniecības straujā attīstība nodrošinājusi tai nozīmīgu vietu PSRS tautas saimniecībā pārējo savienoto republiku vidū.

2.tabula

Latvijas PSR loma svarīgākās pārtikas rūpniecības produkcijas ražošanā 1966.gadā 2)3)

1	Latvijas PSR Ipatsvare PSRS	Latvijas PSR vieta savien.republ.vidū		PĢdomju Savien. republikas, kurām ir augstāka vieta kā LPSR (rēķinot uz 1 iedzīvotāju)
		pēc rādītāju absolūtā lieluma	Uz 1 iedzīvotāju	
1	2	3	4	5
Teritorija	0,3	12	-	-

- 1) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр.65
- 2) Страна Советов за 50 лет, стр.102.
- 3) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр. 44, 48; 49.

1	2	3	4	5
Iedzīvotāju skaits tajā skaitā pilsētās	1,0 -	12 8	- 2	- Igaunijas PSR
Zivju nozveja	5,5	3	2	Igaunijas PSR
Gaļa (ieskaitot I kate- gor. subproduktus)	1,0	6	3	Igaunijas PSR Lietuvas PSR
Sviests	3,0	6	2	Igaunijas PSR
Pienā pārrēķinātā piln- piena produkcija	....	5	2	Igaunijas PSR
Augu eļļa	0,7	9	6	Moldāvijas PSR Uzbekijas PSR Tadžikijas PSR Turkmēnijas PSR Ukrainas PSR
Konditorejas izstrādā- jumi	1,8	6	2	Igaunijas PSR
Smalkais cukurs	1,6	7	3	Ukrainas PSR Moldāvijas PSR
Konservi	2,5	7	3	Moldāvijas PSR Igaunijas PSR

Sviesta, piens pārrēķinātās pilnpiena produkcijas ražošanā, zivju nozvejā uz vienu iedzīvotāju Latvijas PSR ir otra vieta Savienoto republiku vidū, bet gaļas (ieskaitot I kategorijas subproduktus), smalkā cukura un konservu ražošanā trešā vieta.

Pedonju veras gados vecie pārtikas rūpniecības uzņēmumi rekonstruēti, uzcelta daudz jaunu uzņēmumu, izstrādāta jauna moderna iekārta. To rezultātā ievērojami palielinājies strādnieku darba ražīgums.

3. tabula

Padomju Latvijas partijas rūpniecības
attīstība

	1940. gadā	1945. gadā	1950. gadā	1958. gadā	1960. gadā	1967. gadā
Bruto produkcija - reizes	1,0	0,4	1,3	3,4	4,4	7,6
Strādnieku darba ražīgums - reizes	1,0	0,7	1,1	2,1	2,4	5,9
Patērētā elektroenerģija milj.kwh	18	6	26	71	123	173,3

Strādnieku darba ražīgums 1967.gadā, salīdzinot ar 1940. gadu, palielinājies 5,9 reizes.

Tikai septiņgades laikā 62 % produkcijās pieauguma partijas rūpniecībā iegūts, ceļot darba ražīgumu. Darba elektroapbruotība pieaugusi par 82 %. No visas patērētās elektroenerģijas apmēram 82 % izlietoti dzinējspēkam un 4 % tehnoloģiskajām vajadzībām. 1966.gadā partijas rūpniecība patērēja 9,9 % no visā rūpniecībā patērētās elektroenerģijas. Pēc elektroenerģijas patēriņa tai ir 5.vieta starp republikas rūpniecības nozarēm.

Viens no partijas rūpniecības attīstības raksturīgākām iezīmēm padomju veras gados ir tās straujie attīstības tempi.

Pirmajā pēckara piecgadē (1946.-1950.g.) rūpniecības produkcijas vidējais gada pieaugums bija 45 procenti, partijas rūpniecībā - 26 procenti.

Pārtikas rūpniecības kopprodukcijas ikgadējais
pieaugums (procentos) 1)2)

	1946- 1950	1951- 1955	1956- 1960	1961- 1965	1959- 1965	1966	1967
Vissā rūpniecībā tai skaitā: pārtikas rūpniecībā	45 26	14 11	13 15	10 8	10 10	11 6	11 7

Septiņgadē pārtikas rūpniecības vidējie gada pieauguma tempi bija 10 %, 1966.gadā - 6 % un 1967.gadā - 7 %. Lai gan ikgadējiem pieauguma tempiem rūpniecībā, tai skaitā pārtikas rūpniecībā, ir tendence samazināties, jāievēro, ka tagadējā pieauguma viena procenta nozīme ir ievērojami lielāka nekā pirmskars periodā. Zināmu iespaidu uz pārtikas rūpniecības attīstību atstāje arī lauksaimniecisko izejvielu nepietiekošā bāze. Republikas lopkopība pagaidām vēl nespēj nodrošināt galveno pārtikas rūpniecības nozaru - gaļas un piena rūpniecības straujus attīstības tempus. Gaļas rūpniecības 1967.gadā, salīdzinot ar 1940.gadu, pieaugusi 4,8 reizes, piena rūpniecība - apmēram 4 reizes. Visstraujāk no pārtikas rūpniecības nozarēm attīstījusies zivju rūpniecība. Šīs nozares produkcija 1967.gadā vairāk kā 80 reizes pārsniedza 1940.gada līmeni. Tik strauju zivju rūpniecības attīstību sekmēja mūsu republikas zvejnieku spāģde ar modernu zvejas tehniku, kas devusi iespēju no Baltijas jūras piekrastes ūdeņiem izliet okeānu plašumus. Ja 1940.gadā Latvija nozvejoja 12 tūkstošus tonnu zivju, tad 1967.gadā - 358 tūkstošus tonnu. Zivju nozveja 1967.gadā

1) P. domju Latvijas ekonomika un kultūra, 59.lpp.

2) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр.64.

da salīdzinājumā ar 1940. gadu palielinājusies 29 reizes.¹⁾

Pārtikas rūpniecības straujā attīstības tempi ievērojami palielinājuši produkcijas ražošanu uz vienu republikas iedzīvotāju.

5. tabula

Atsevišķu pārtikas rūpniecības produkcijas veidu ražošana uz vienu iedzīvotāju 2)

	1940. gadā	1950. gadā	1960. gadā	1966. gadā	1967. gadā
1. Zivju nozveja - kg	6,6	14	67	146	156
2. Gaļa (ieskaitot I kategorijas subproduktus) - kg	28	7	38	46	49
3. Sviests - kg	12	8	12	15	15
4. Smalkais cukurs - kg	22	16	81	69	77
5. Konservu - nosacītās kARBās	4,6	10	53	81	55
6. Alus - litri	10	15	22	25	27
7. Papirosi un cigare- tes - tūkst.gab.	1,0	1,7	2,7	2,5	2,0

Zivju nozveja uz vienu iedzīvotāju 1967. gadā, salīdzinājumā ar 1940. gadu, palielinājusies 22,7 reizes, gaļas ražošana (ieskaitot I kategorijas subproduktus) 1,4 reizes, sviesta - 1,2, smalkā cukurs - 3,5, konservu - 12, alus - 2,7, papirosu un cigarešu 2 reizes.

Pārtikas rūpniecības nozaru struktūra . Praktiski nozaru struktūra mēs ve-

- 1) Краткий статистический справ. по Латвийской ССР, стр.76
- 2) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр.83.

ram raksturot tikai ar izmaiņām, rēķinot pēc strādnieku skaita. Nosakot rūpniecības struktūru pēc strādnieku skaita, tiek ņemts vērā tikai viens produkcijas pieauguma faktors - izmaiņas dzīvā darba spēks patēriņā. Neievērots paliek otrs faktors - darba ražīgums pieaugums.

6.tabula

Atsevišķās rūpniecības nozarēs nodarbināto strādnieku skaits (procentos no kopējā strādnieku skaita) ¹⁾

	1913	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1967
Viss rūpniecības skaits	100	100	100	100	100	100	100	100
mašīnbūvē un metālapstrādē	25,5	14,5	20,4	23,4	26,0	25,5	31,1	32,7
meža, papīra un kokapstrādes rūpniecība	18,7	28,3	25,6	24,8	19,5	18,8	15,1	14,0
viegla rūpniecība	14,8	24,3	20,2	21,9	24,6	24,5	22,4	21,7
pārtikas rūpniecība	10,8	17,6	18,9	13,1	12,0	13,8	13,5	13,2
pārējās rūpniecības nozares	27,2	15,3	14,9	16,8	17,9	17,4	17,9	18,4

No datiem redzams, ka 1940.gadā visvairāk nodarbināto strādnieku bija mežu, papīra un kokapstrādes rūpniecības, vieglās un pārtikas rūpniecības uzņēmumos. To notelca rūpniecības ierobežotība ar iekšējo tirgu, tas bezšēnās uz diezgan ierobežoto vietējo izejvielu izmantošanu.

Pēc padomju varas uzvaras rūpniecības struktūra strauji izmainījās. Pašreiz gandrīz viens trešdaļa rūpniecības

1) Padomju L₃ tlvijas ekonomika un kultūra, 70.lpp.

strādnieku nodarbināta mašīnbūves un metālapstrādes uzņēmumos. Mašīnbūves un metālapstrādes izvirzīšana pirmajā vietā atbilst noteiktajai darba dalīšanai starp mūsu zemes ekonomiskajiem rajoniem.

Nav iespējam: tādsi mazai republikai kā Latvija attīstīt visas nozares un vienlaicīgi izveidot lielus, ekonomiski lietderīgus specializētus uzņēmumus. Latvijas PSR attīstītas visas galvenās pārtikas rūpniecības nozares, bet vadībā ir zivju, piens un gaļas rūpniecībai.

7.tabule

Pārtikas rūpniecības nozaru struktūra
1967.gadā (procentos)

	Rūpniecībā nodarbinātais izteikts par 1000 strādniekiem	Strādnieku skaits	Brutto produkcija (1955. I. VII cēnas)	Rūpniecības izveidots pamatfondi (uz 1. I. 1968. g.)
Pavisam pārtikas rūpniecībai skaitā:	100	100	100	100
1. zivju rūpniecība	36,7	33,3	27,9	59,0
2. piens, sviests un siers rūpniecība	13,9	14,3	19,0	12,5
3. gaļas rūpniecība	11,1	11,6	18,5	7,0
4. konditorejas rūpniecība	4,5	5,1	6,0	1,1
5. augļu-dārzeņu pārstrāde	3,2	3,4	1,5	1,7
6. pārējās nozarēs	30,6	32,3	27,1	18,7

Šajās nozarēs strādā 61,7 % no pārtikas rūpniecībā nodarbināta ražošanas personāla, 59,2 % no visiem nodarbinātajiem strādniekiem pieder vairāk kā 3/4 - 78,5 % no visiem ražošanas pamatfondiem un dod vairāk kā pusi - 65,4 %

no pārtikas rūpniecības produkcijas.

Vislielākais īpatsvars pārtikas rūpniecībā kā pēc nodarbinātā ražošanas personāla, strādnieku skaita, bruto produkcijas un rūpnieciskās ražošanas pamatfondu vērtības ir zivju rūpniecībai,

Zivju rūpniecība 1967.gadā deva 27,9 % no pārtikas rūpniecības bruto produkcijas un izmantoja 59,0 % no rūpnieciskās ražošanas pamatfondu vērtības.

Zivju rūpniecības attīstību veicina Latvijas PSR ģeogrāfiskais stāvoklis un ekonomiskie nosacījumi. Tie ir ļoti izdevīgi, lai attīstītu jūras un okeāna zvejniecību. Zvejas ostas saistītas ar biezu dzelzceļa tīklu, kas tās saasaista ar galvenajiem zemes centra rajoniem. Tas rada labvēlīgus nosacījumus zivju produkcijas pārvadāšanai un realizācijai. Zivju produkcijas realizācijas izmaksas, ieskaitot transporta izmaksas, ievērojami zemākas nekā zvejniecības organizācija Tālajos austrumos un Austrumu baseinā.

Zivju rūpniecības attīstība raksturo bruto produkcijas pieauguma tempi piegādēs. Tie ir bijuši šādi:

1946.- 1950.g.	-	8,8 %
1956.- 1960.g.	-	6,4 %
1961.- 1965.g.	-	6,6 %

Septiņgades laikā zivju pārtikas produktu ražošana republikā palielinājusies no 57,6 tūkstoš tūnām līdz 223,5 tūkstoš tonnām, bet zivju konservu ražošana no 46,2 milj. noscīto kārbu līdz 75,5 miljoniem. ¹⁾ Latvijas republika ražo 7,7 % no visiem Savienībā ražotajiem zivju konserviem. No zivju konserviem visveirāk tiek ražotas ķilvasas - 41,2 %, zivju konservi tomātos - 27 %, pārējie zivju konservi eļļā - 14,9 % un šprotes - 12,8 %. ²⁾

---

1) Экономика и культура Советской Латвии, стр. 189.

2) Turpat.

Ievērojami zivju produktu patēriņu palielinās jaunās piecgades (1966.-1970.g.) plāna izpilde. Paredzēts, ka 1970.gadā Padomju Savienībā iegūs 8,7 milj.tonnu zivju, jūras medījumu un jūras produktu, un ražos 4 milj. 300 tūkst.tonnu dažādu zivju izstrādājumu. Dzīvo zivju pārdošana palielināsies 4 reizes, saldēto zivju - 2 reizes, zivju filejas ražošana - 17 reizes, kupinātu un kaltētu zivju - 1,5 reizes, zivju kulinārijas izstrādājumu izlaide 3 reizes, zivju konservu ražošana - 1,3 reizes.¹⁾ Sakarā ar zivju produktu ražošanas palielināšanos to patēriņš uz vienu iedzīvotāju palielināsies līdz 20 kg un gandrīz sasniegs zivju produktu patēriņa zinātnisko normu.

Otra lielākā pārtikas rūpniecības nozare Latvijas PSR ir piena rūpniecība. Piena rūpniecībā strādā 13,9 % no visa pārtikas rūpniecībā nodarbinātā ražošanas personāla, 14,3 % no visiem strādniekiem ražo 19,0 % no pārtikas rūpniecības bruto produkcijas un izmanto 12,5 % no pārtikas rūpniecības ražošanas pamatfondu vērtības.

Piena rūpniecības attīstības nepieciešams priekšnosacījums ir piena ražošanas palielināšana. Pirmajos pēckara gados piena ražošana un sagāde ievērojami atpalika no pirmskara līmeņa. Tā, piemēram, 1945.gadā govju skaits sasniedza tikai 54 % no 1940.gada līmeņa. Lopkopības attīstība prasīja zināmu laiku. 1950.gadā valsts sagāde deva tikai 282 tūkst.t piena,²⁾ t.i. 2,7 reizes mazāk par to piena daudzumu, kādu pārstrādāja buržuāziskās Latvijas piena rūpniecība 1938.gadā (760 tūkst.t)³⁾

Piens sagādi ko kolhoziem, kolhozniekiem un citiem piena ražotājiem neveicināja arī materiālās ieinteresētības trūkums.

Realizējot dzīvē PSKP CK 1953.gada septembra Plēnuma

---

1) "Сіра", 1966.g. 3.jūlija.

2) Советская Латвия, За 25 лет, стр.132.

3) Рūpniecības statistika, 1938.g., 55.lpp.

un pēc tam sekojošo Plēnuma lēmumstīka rādīti nepieciešami nosacījumi piena ražošanas un sagādes palielināšanai.

1953.gadā valsts sagāde sasniedza 410 tūkst.t, bet 1958.gadā jau 708 tūkst.tonnas piena. 1938.gada līmenis tika pārsniegts 1959.gadā, kad valsts sagādāja 801 tūkst.t piena.¹⁾ Visos turpmākos gados piena ražošana un sagāde palielinājās. 1966.gadā valsts iepirka 1233 tūkst.t piena, bet 1967.gadā - 1265 tūkst.tonnas, tas ir par 158% vairāk kā 1938.gadā.²⁾ Kolhozu, sovhozu un citu valsts saimniecību īpatsvars valsts pienā iepirkumā bija 76 procenti.

Lai nodrošinātu piena rūpniecisko pārstrādi pēc kara gados, tika rekonstruēti piena pārstrādes uzņēmumi. Autobiļņu transporta izmantošana piena un svaigā krejuma pārvadāšanai no atsevišķiem piena separatoru punktiem uz piena rūpnīcām, deva iespēju paplašināt zonu, ko apkalpo viens uzņēmums.

Pēc kara gados uzceltas vairākas jaunas piena rūpnīcas - Rēzeknes piena konservu kombināts, Rīgas piena kombināts.

Ievērojamas izmaiņas notikušas piena produkcijas ražošanas apjoma un struktūras ziņā. Sviesta ražošana palielinājusies no 23,0 tūkst.tonnām 1940.gadā uz 35,0 tūkst.tonnām 1967.gadā, t.i. 1,5 reizes.

Ja uz vienu iedzīvotāju 1940.gadā ražoja 12,1 kg sviesta, tad 1967.gadā - 15,2 kg. Sviesta ražošana uz vienu iedzīvotāju 1967.gadā, salīdzinājumā ar 1940.gadu, palielinājusies 1,3 reizes.

Siera ražošana 1967.gadā, salīdzinot ar 1940.gadu, palielinājusies 3,7 reizes un sasniedz 7,8 tūkst.tonnas.³⁾

Visstraujās palielinājusies pilnpiena produkcijas ražošana. 1967.gadā saražota pienā pārrēķinātā pilnpiena pro-

---

1) Развитие народного хозяйства Латвийский ССР, стр.172.

2) Par Latvijas PSR tautas saimniecības attīstības valsts plāna izpildes rezultātiem 1967.gadā. Latvijas PSR CP ziņojums. "Cīņa", 1968.g.30.janvāri.

3) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр.77.

dukcija sasniedz 312 tūkst.tonnas.

1938.gadā pēc statistiskajiem datiem piens rūpnīcas saražojušas tikai 63 tūkst.tonnu pilnpiena produkciju. 1)

Strauji palielinājusies pilnpiena produkcijas ražošana aizvadītajā septiņgadā.

Visstraujāk šajā laikā palielinājusies rūgušpiena ražošana - 3,8 reizes, sierīpi un sierīpu masa - 2,2 reizes, pilnpiena kefīrs 2,3 reizes, skābsis krejums un pilnpiena ražošana 2,1 reizi, pilnpiena biezpiena ražošana 2,1 reizi. Apgūta vairāku jaunu produkcijas veidu ražošana.

Padomju Latvijā no jauna organizēta piens konservu ražošana. Piens konservu ražošana palielinājusies no 1 miljona nosacīto kārbu 1955.gadā līdz 51,4 miljoniem nosacīto kārbu 1967.gadā.

Latvijas republika 1966.gadā no visa PSRS saražotā sviesta deva 3,3 % pienā pārreķinātās pilnpiena produkcijas - 2,3 % un piens konservus - 5,9 % . Piens rūpniecībā ražotā bruto produkcija, salīdzinājumā ar 1940.gadu, palielinājusies 5,9 reizes, darba ražīgums - 2,5 reizes.

Piens rūpniecības attīstība ievērojami sekmējusi iedzīvotāju patēriņa palielināšanos un uzlabošanu.

Republikas iedzīvotāju vajadzības pēc sviesta, siera un citiem piens produktiem tiek gandrīz pilnīgi apmierinātas.

Piens un piens produktu patēriņš uz vienu republikas iedzīvotāju pēdējos gados bijis šāds:

1965.gadā - 433 kg

1966.gadā - 452 kg

Piens un piens produktu patēriņš uz vienu cilvēku Latvijas PSR ir augstāks kā ASV, Anglijā, Francijā, Rieturvācijā.

Tomēr jāatzīmē, ka, salīdzinot ar 1958.gadu, piens un piens produktu patēriņš uz vienu iedzīvotāju palielinājies tikai par 2 kg.

Laikā no 1960.gada līdz 1963.gadam (ieskaitot) piens

patēriņš uz vienu iedzīvotāju pat nedaudz samazinājies. Tas izskaidrojams ar lauksaimnieciskās ražošanas attīstības tempu palēnināšanos šajos gados. Tā, piemēram, ja laika posmā no 1955.līdz 1959.gadam PSRS lauksaimniecības bruto produkcija pieauga vidēji par 7,6 % gadā, tad turpmākajos piecos gados tikai par 1,9 procentiem. Lauksaimniecības, t.sk. lopkopības, lēnā attīstība ir galvenais cēlonis, kāpēc mēs neražojam valstij tik daudz piena, kas atbilstu uztures zinātniski pamatotām normām - 511 kg uz cilvēku (LPSR). Faktiski šodien mēs patērējam tikai 85 % no minētās normas.

Ražošanas tempu paaugstināšanas cēloņi tika vispusīgi atsegti PĒIP CK 1965.gada marta plēnumā un noteikti pasākumi, kuri papildus jāveic, lai nodrošinātu sociālistiskās lauksaimniecības attīstības tempu paaugstināšanos.

Jaunajā piecgadē visu kategoriju saimniecības piens ražošanu jāpalielina par 27 procentiem. Piens rūpniecības produkcijas izlaide palielināsies par 23,7 %.

Piens pārstrādāšanas rūpniecībai jāattīstās tā, lai apmierinātu vietējās vajadzības pēc piena produktiem un daļu produkcijas varētu izvest uz citiem zemes rajoniem un eksportēt. No piena rūpniecības produkcijas visizdevīgāk eksportēt sviestu.

1965.gadā Vissevienības fondam tika nodots apmēram puse no republikā saražotā sviests. No tiem apmēram 11 tūkst. tonnas, t.i., 32 % tika eksportēta. 1967.gadā Vissevienības fondam tika nosūtīts 58 % no saražotā sviests daudzums, no kuriem 13 tūkst. tonnas eksportēja. 1967.gadā sviestu eksportēja uz Beļģiju, Kubu, Čehoslovākiju, Vācijas DR, u.c. valstīm.

No Latvijas PSR ražotā siers Vissevienības fondam 1965.gadā nodots 29 %. No šī daudzuma apmēram 1/3 tika eksportēta. 1967.gadā eksportēja 776 tūkst. tonnas Latvijas naturālā siers, t.i. 12,3 % no saražotā siers daudzums. Visveikāk siers eksportēja uz Vācijas DR un Kubu.

Visvairāk Visssavienības fondam tiek nodoti piena konser-
vi, apmēram 3/4 no visas saražotās produkcijas. 1967.gadā
13 milj. nosacīto kārbu piena konservu. Piena konservus ek-
sportē uz Kubu, Birmu, Gvineju un vairākām citām valstīm.

Minētie dati ir pierādījums piena rūpniecības attīstī-
bai Padomju Latvijā.

Trešā lielākā pārtikas rūpniecības nozare ir gaļas
rūpniecība. Gaļas rūpniecībā 1967.gadā strādāja 11,1 % no
visa pārtikas rūpniecībā nodarbinātā ražošanas personāla,
11,6 % no visiem strādniekiem, deva 18,5 % no bruto pro-
dukcijas un izmantoja 7,0 % no visiem ražošanas pamatfon-
diem. Gaļas rūpniecība ražo gaļu, gaļas konservus, želan-
tīnu, kazeīnu un kaulu līmi, kā arī citus gaļas pārstrādes
produktus.

1913.gadā gaļas rūpniecības uzņēmumos Latvijā strādā-
ja 1,4 tūkst.strādnieku. Buržuāziskās Latvijas 20.gados
gaļas rūpniecība atradās a/s "D.Mariot & A.Leligan",
Centrālās Savienības "Konsums" un kooperatīvās sabiedrī-
bas "Valmieras eksports" rokās. Vēlāk to monopolizēja
1932.gadā izveidotā a/s "Bekons eksports", kurei bija lop-
kautuves un gaļas fabrikas Rīgā, Līepājā, Valmierā. 1938.
gadā "Bekons eksports" ražoja vairāk nekā 2/3 no visas ga-
ļas rūpniecības produkcijas un tai vienīgai bija gaļas
eksporta tiesības. Buržuāziskās Latvijas gaļas rūpniecī-
bas galvenā produkcija bija bekons un desas. Gandrīz vi-
su ražoto bekonu eksportēja uz ārzemēm, galvenokārt uz An-
gliju.

Padomju varas gados gaļas rūpniecības uzņēmumi papla-
šināti un rekonstruēti, uzcelti daudzi jauni gaļas pār-
strādāšanas uzņēmumi. 1967.gadā gaļas rūpniecības uzņēmu-
mos bija nodarbināti 6,0 tūkst.strādnieku, un bruto pro-
dukcija 4,8 reizes pārsniedza 1940.gada līmeni.

Pirmajos pēckara gados gaļas rūpniecības attīstībā
bija ļoti jutamas kara sekas. Lauksaimniecībā bija ievē-

rojami samazinājies lopu skaits. Līdz ar to samazinājās arī gaļas rūpniecības ražošanas apjoms. Tā, piemēram, 1946. gadā saražoja tikai 8 tūkst. tonnas gaļas, turpreti 1940. gadā ražoja 53,8 tūkst. tonnas. Pirmskara gaļas ražošanas līmenis tika pārsniegts 1959. gadā, kad saražoja 70,8 tūkst. tonnas gaļas. Nākošajos gados gaļas produkcijas ražošanas apjoms turpina palielināties un 1967. gadā sasniedz 114 tūkst. tonnas, pārsniedzot 2,1 reizi 1940. gada līmeni.¹⁾

Lielākie gaļas rūpniecības uzņēmumi ir Rīgas gaļas un konservu kombināts, Valmieras, Balvu, Liepājas, Daugavpils, Jelgavas gaļas kombināti.

8. tabula

Gaļas rūpniecības attīstība Latvijas PSR ²⁾

RĀDĪTĀJI	Mēra vienība	1940	1945	1950	1958	1960	1965	1967
Brutto produkcija	reizēs	1,0	0,2	0,5	2,0	3,0	3,7	4,8
Galvenie ražojumi:								
G a ģ a (ieskaitot I kat. šubproduktus)	tūkst. t	54	9	14	48	80	87	114
t.sk. cūkgaļa	"	37,8	...	...	25	36	37,8	41,9
Desu izstrādājumi	"	10,0	2	8	21	28	31,0	36,2
Gaļas konservi	milj. nos. karbu	...	...	1,3	2,6	3,8	8,1	10,1
Strādnieku darba ražīgums	reizēs	1,0	0,6	0,9	1,8	1,9	1,9	2,0

Padomju vares gados Latvijā būtiski izmainījies gaļas

- 1) Советская Латвия За 25 лет, стр.70, 71.
Развитие народного хозяйства Латвийской ССР, стр.126.
- 2) Краткий статистический справочник по Латвийской ССР, стр.77

rūpniecības ražošanas struktūra. Ievērojami palielinājusies desu un gaļas konservu ražošana. Desu izstrādājumu ražošana 1967.gadā salīdzinājumā ar 1940.gadu palielinājusies 3,5 reizes, gaļas konservu ražošana salīdzinājumā ar 1950. gadu apmēram 8 reizes.

Ja gaļas un desu ražošanas attiecība 1940.gadā bija 1: 0,19, tad 1967.gadā 1: 0,32. Strādnieku darba ražīgums gaļas rūpniecībā 1967.gadā salīdzinājumā ar 1940.gadu palielinājies 2 reizes.

Sasniegtais gaļas rūpniecības attīstības līmenis dod mums iespēju šodien apmierināt ne tikai republikas iedzīvotāju vajadzības, bet zināmu produkcijas daudzumu izvest uz citiem zemes rajoniem un eksportēt.

1967.gadā eksportēja 19% no republikā saražotā gaļas produkcijas daudzuma, 93% liellopu taukus, 22% cūku taukus, 18% tehniskos taukus, 14,8% gaļas konservus.

Gaļas rūpniecības straujo attīstību sekmēja lauksaimnieciskās ražošanas tai skaitā lopkopības attīstība. Jā 1958.gadā visu kategoriju saimniecībās ieguva 127,1 tūkst. tonnu gaļas, tad 1966.gadā 186 tūkst. tonnu. Gaļas ražošana visu kategoriju saimniecībās palielinājusies par 146%.

Viens no pamatspecializācijām republikas lopkopībā ir bekons ražošana. Tā saņem ar saimniecību interesēm un arī patērētāju prasībām: liesai gaļai ir plašs noiets, jo tai cilvēku uzturā ir jābūt pilnvērtīga olbaltuma un nevainīgu tauku avotam. Ir apņemties, ka prasības pēc kvalitātes pieaug tā, kad cūkgaļas ražošana uz katru iedzīvotāju gadā pārsniedz 35 kg. Mūsu republikā uz katru iedzīvotāju 1966.gadā tika saražoti 46 kg, bet 1967.gadā - 49 kg gaļas.

Uzturā no kopējā gaļas daudzuma cūkgaļu patērē vidēji apmēram piekto daļu. Bet tās kvalitātei uzlabojoties, šis īpatsvars var vēl augt.

Cūkgaļas ražošanas apjoms republikā pēdējos 15 gados

polielinājies vairāk nekā divas reizes, bet tās īpatsvars kopējā gaļas daudzumā samazinājies. Šai piegādē šī produkcijas veids ieguve jākāpina 1,4 reizes. Cūkkopībai gaļas ražošanā ir liela priekšrocība: dzīvnieku skaitu iespējams strauji palielināt. Turklāt iznākums cūkām, salīdzinot ar pārējo sugu dzīvniekiem, ir lielāks, kas ir ļoti svarīgi apstākļos, kad valsts veirs nemaksā par lopu dzīvsvaru, bet gan pēc iegūtās gaļas. Piemēram, bekoncūku un vidējs barojuma liellopu cenas ir vienādas, bet gaļas iznākums pirmajām ir par aptuveni 15 procentiem lielāks. Turklāt cūkgālei salīdzinājumā ar citu gaļu mūsu republikā ir viszemākā pašizmaksa un tās ražošanai jāpatērē turpat divas reizes mazāk darbības vienību.

Tomēr, lai gan ir šīs priekšrocības un arī liels pieprasījums, liellopu gaļas ražošana pie mums attīstās sekmīgāk: 1965.gadā tās īpatsvars kopējā gaļas daudzumā bija 41, bet 1967.gadā jau - 49,9 procenti. Tas liek secināt, ka specializēšanās gaļas ieguvē vairākos rajonos nav pareizi izprasta.

Nevar arī veikt sībzīdīnāties ar zemām gaļas cūku cenām. Ar 1968.gada 1.janvāri šai kategorijai cenās ievērojami pasugstinātas, bet spēka cūkām - samazinātas. Sevišķi liela piņmaksa gaļas kategorijas cūkgālei ir Latgales zonā. Bekons cūku cenas paliek līdzšinējās un ir augstākas nekā abām tīko minētajām kategorijām.

Šai sakarībā esamniecībām ir jau laikus jābūt skaidrībā, kādu kategoriju gaļu tās ražos, jāizvēlas pareizas dzīvnieku audzēšanas un nobarošanas metodes.

Gaļas ražošanas un pārstrādāšanas palielināšana ir ievērojami uzlabojusi iedzīvotāju pētēriņu. Ja 1958.gadā vidēji uz vienu iedzīvotāju patērēja 56 kg gaļu un taukus, tad 1966.gadā - 69 kg.^{1) 2)} Gaļas pētēriņš vēl atpēliek

- 1) ieskaitot putnus un subproduktus dabiskos, bez pārrēķināšanas, kā arī gaļas produktus, pārrēķinātus gaļā.
- 2) Латвия за годы советской власти. Рига, 1967 г., стр.275.

no uztures zinātniski pamatotās ^{normas} - 84 kg uz vienu cilvēku gadā. Patreizējais gaļas tauku patēriņš ir ļoti tuvu šī produkta patēriņa līmenim Anglijā un Vācijas Federatīvajā republikā, bet vēl ievērojami atpaliek no ASV, kur 1965. gadā uz vienu iedzīvotāju patērēja 107 kg gaļu un taukus.

Lai palielinātu gaļas un gaļas produktu patēriņu, republikas lauksaimniecībā visu kategoriju saimniecībās jaunajā piegādē, salīdzinājumā ar iepriekšējo piecu gadu vidējo līmeni, jāpanāk gaļas ražošanas apjoma pieaugums (rēķinot kautsverā) - per 18 procentiem.

Gaļas rūpniecības bruto produkcijas apjoms palielināsies apmēram par 30,6 %. Vidējie pieauguma tempi būs nedaudz augstāki kā visā pārtikas rūpniecībā.

Bez zivju, gaļas un piena rūpniecības padomju varas gados strauju attīstību guvušas arī pārējās pārtikas rūpniecības nozares - kā cukura, konditorejas un citas.

Cukura rūpniecība ir viena no vadošām pārtikas rūpniecības nozarēm, kas apvieno uzņēmumus, kuri ražo smalko un refinādes cukuru.

Letvijā cukura rūpniecība sāka attīstīties pēc pirmā pasaules kara. 1926.gadā uzcēla Jelgavas cukurfabriku, kas bija pirmā cukurfabrika Letvijā. 1932.gadā uzcēla cukurfabriku Krustpili (tagadējā Jēkabpils cukurfabrika) un 1933.gadā Liepājas cukurfabriku. Visas šīs fabrikas pārstrādāja galvenokārt vietējās cukurbietes, bet produkciju realizēja iekšējā tirgū. Augstāko līmeni cukura ražošana buržuāziskajā Letvijā sasniedza 1934.gadā - 54 tūkst.tonnas.

Padomju Latvijas cukura rūpniecības attīstību parāda sekojošie dati:

9.tabula

Cukura rūpniecības attīstība Latvijas PSR 1)

RĀDĪTAJI	Mēra vienība	1940	1945	1950	1953	1960	1965	1966	1967
Brutto produkcija	reizes	1,0	0,03	0,8	2,9	4,7	5,6	4,7	5,4
Galvenie ražojumi:									
smalkais cukurs	tūkst. t.	41	1,2	31	102	172	186,2	156,1	177,5
t.sk. no cukurbietēm	"	41	1,2	31	46	34	47,0	43,2	45,2
Strādnieku darba ražīgums	reizes	1,0	0,2	0,7	1,4	1,8	2,1	1,9	2,1

Smalkā cukura ražošanas 1967.gadā sasniedza 177 tūkst.tonnes, no kuriem 45,0 tūkst.tonnes jeb 25 % iegūti no cukurbietēm. Salīdzinot ar 1940.gadu smalkā cukura ražošanas palielinājusies 4,5 reizes, tai skaitā cukura ražošana no cukurbietēm par 15 % ²⁾. Latvijas republika no visa Padomju Savienībā saražotā cukura daudzuma ražo 1,7 % un pēc bruto produkcijas apjoma ieņem 7.vietu, bet, rēķinot pēc saražotā cukura daudzuma uz vienu iedzīvotāju - 3.vietu.

Cukura rūpniecības produkcijas ievērojamais pieaugums salīdzinājumā ar 1940.gadu panākts galvenokārt pārstrādājot importa izejvielas. To pārstrādāšana uzsākta 1957.gadā. No importa izejvielām iegūst apmēram 75 % no visa saražotā cukura. Importēto izejvielu pārstrāde deva iespēju ievērojami samazināt sezonas raksturu cukura rūpniecībā.

Cukura rūpniecības īpatsvars pārtikas produktu ražošanā

- 1) Padomju Latvijas ekonomika un kultūra, 138 lpp. Латвия за годы Советской власти, стр.121.
- 2) Краткий статистический справочник по Латвийский ССР, стр. 77.

ir apmēram 14 %, bet cukura apgrozījums kopējā preču apgrozījumā - 3,6 %.

Ja pieskaitītu cukuru, ko izlieto rūpnieciskai pārstrādāšanai, to īpatsvars mazumtirdzniecības preču apgrozījumā būtu ievērojami lielāks.

Strādnieku darba ražīgums cukura rūpniecībā, salīdzinot ar 1940.gadu, palielinājies 2,1 reizes. Aizvadītajā septiņgadē 80 % produkcijas pieauguma iegūts, ceļot darba ražīgumu. Darba elektroapbruotība pieaugusi par 20 %. No visas patērētās elektroenerģijas 71 % izlietots dzinēj spēkam un 2 % - tehnoloģiskām vajadzībām.

Līdz ar cukura rūpniecības attīstību palielinājies cukura patēriņš. Vidēji uz vienu iedzīvotāju 1966.gadā tika patērēts 41,9 kg cukura, t.i., par 1,9 kg vairāk kā uztures zinātniski pamatota ^{norma}. Cukura patēriņš vidēji uz vienu iedzīvotāju ir augstāks kā Francijā un Rietumvācijā. Cukura ražošana šodien ievērojami pārsniedz republikas pieprasījumu. Latvijas republikai ir lielas iespējas tālāk attīstīt kā cukurbiešu ražošanu, tā arī tās pārstrādāšanu.

Minēsim divus salīdzinājumus. Lietuvas PSR, kur lieto tās pašas rajonētās cukurbiešu sēklu šķirnes, pēdējos piecos gados vidēji iegūti 18,5 centneri cukura no hektāra (pie vienādiem zudumiem), turpretī Latvijas PSR - 17,07 centneri. Republikas vadošajos cukurbiešu audzēšanas kolhozos - Dobeles rajona kolhozā "Avangards" un Bauskas rajona kolhozā "Padomju jaunatne" iegūst no hektāra 280-300 centnerus augstākā labuma cukurbiešu, turpretim visā republikā kopumā vidēji no hektāra novāc tikai 170 centnerus.

Galvenais uzdevums ir palielināt cukura saturu bietēs. To varētu panākt, ja pastiprinātu kolhozu un sovhozu stimulešanu par cukura saturu paaugstināšanu bietēs, ko nodod pārstrādāšanai.

Šajā piecgadē paredzēts radikāli rekonstruēt cukurfabrikas. Tas dos iespēju paaugstināt to jaudu jēlcukura pārstrādāšanā līdz 1100 tonnām dienāktī. Daudzos svarīgos

Iecirkņos paredzēta ražošanas automatizācija. Krasi palielināsies fasētā cukura izlaide. Tikai tehnikas līmeņa paaugstināšana dos iespēju cukurfabrikām 1970.gadā ražot par 7 % vairāk smalkā cukura nekā 1965.gadā.

Pārējās nozares.

Padomju varas gados Latvijas PSR palielinājusies arī pārtikas rūpniecības produkcijas veidu ražošana, kurus izlieto galvenokārt republikas iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai, kā arī rūpnieciskajai pārstrādāšanai. (Skat. 10. tabulu).

Strauji palielinājusies maizes un maizes izstrādājumu, makaronu ražošana.

Padomju varas gados ir radīta maizes rūpniecības nozare. Nelielu ceptuvju vietā, kas pastāvēja buržuāziskajā Latvijā, radīti lieli, augsti mehānizēti maizes kombināti.

Maizes cepšanas uzņēmumu skaits, salīdzinot ar buržuāzisko Latviju (1938.gadu), samazinājies vairāk kā 5 reizes, nodarbināto skaits palielinājies 3,3 reizes, bet maizes un maizes izstrādājumu ražošana palielinājusies 8 reizes, makaronu izstrādājumu 12 reizes. 1967.gadā, salīdzinot ar 1940. gadu, maizes un maizes izstrādājumu ražošana palielinājusies 7,4 reizes, makaronu izstrādājumi - 7 reizes. 1967.gadā maizes rūpniecībā strādāja 12,1 % no pārtikas rūpniecībā nodarbināto skaits.

Jaunajā piegādē, sakarā ar to, ka stāties ierindā jaunas maizes fabrikas (divas Rīgā un viena Daugavpilī), būs iespējams ievērojami paplašināt augstākā labuma izstrādājumu sortimentu, kas ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem, jo maizes un maizes izstrādājumu sortiments pagaidām ir visai trūcīgs un arī kvalitāte ne vienmēr ir teicama. Lielā nozīmē būs progresīvo tehnoloģisko procesu ieviešana maizes rūpniecībā.

Latvijas PSR pārtikas rūpniecības atsevišķu produkcijas
veidu ražošana (1940.-1967.g.g.) 1) 2) 3)

	Mēra vie- nība	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1966	1967	Cik reizes 1967.gada ražo vairāk kā 1940.g.
Maize un maizes izstrādājumi	tūkst. t	48,0	76,9	153,6	287,7	255,8	343,4	353,0	353,7	7,4
Konditorejas izstrādāj.	"	8,0	2,7	18,4	21,6	26,5	7,7	39,2	41,0	5,1
Makaronu izstrādājumi	"	1,1	1,6	5,2	12,1	8,3	9,7	7,4	8,0	7,0
Augu eļļa	"	2,5	...	6,5	3,9	5,2	20,3	20,2	20,5	8,3
Etils jēlspirts no pār- tikas izejvielām	tūkst. dkl.	842	341	959	1595	1321	1562	1571	1580	1,9
Degvīns un liķieru iz- strādājumi	"	840	574	901	1217	1521	2252	2295	2457	2,9
Augļu un ogu vīni	"	...	5	69	290	275	412	354	404	...
Alus	"	1914	985	2877	4051	4646	5743	5794	6193	3,2
Bezalkoholiskie dzērieni	"	454	810	1044	1599	2105	2371	2834	2945	6,5
Papirosi un cigaretes	milj. gab.	1928	926	3397	5113	5657	6199	5580	4524	2,3
Ziepes (pārrēķinātas 40 % taukskābes saturo- šas) un sintētiskie maz- gāšanas līdzekļi	tūkst. t	3,2	1,1	6,9	12,1	15,8	20,5	19,5	18,1	5,7

1) Latvijas PSR skaitļos 1960.gada, 88, 89.lpp.

2) Padomju Latvijas ekonomika un kultūra, 102.lpp.

3) Латвия за годы Советской власти, стр. 121.

Konditorejas izstrādājumu ražošana 1967.gadā, salīdzinot ar 1940.gadu, palielinājusies 5,1 reizes. Ja buržuāziskajā Latvijā strādāja 30 mazas konditorejas fabrikas, tad tagad galveno produkcijas masu nodrošina 3 konditorejas fabrikas. Latvijas republikas konditorejas izstrādājumu fabrikās tiek praktizēta priekšmetu specializācija, kas dod iespēju pielietot modernu iekārtu, to labāk izmantot un tā rezultātā paaugstināt darba ražīgumu.

Latvijas republikas konditorejas uzņēmumu ražošanas līmenis ievērojami augstāks par Savienības vidējo līmeni. 1966.gadā tā deva 1,8 % no visas konditoreju izstrādājumu ražošanas Padomju Savienībā. Daļa produkcijas tiek realizēta uz citām republikām. 1965.gadā ārpus republikas robežām tika izvests apmēram 30 % republikas konditoreju ražojumu. Nelielu daļu eksportējam.

Ievērojamu daļu izejvielas konditorejas rūpniecībai saņemam no citām republikām un arī importējam.

Tekošajā piecgadē konditorejas izstrādājumu ražošana palielināsies par 31,6 %. Gada vidējie pieauguma tempi būs apmēram 6,3 %. Ievērojami palielināsies vērtīgāko izstrādājumu ražošana, ko daudz pieprasa patērētāji. Tiks pārtraukta vairāku zemāko šķirņu produkcijas ražošana. Tā, piemēram, tortu un kūku ražošana pieaugs apmēram 4 reizes, glazēto šokolādes konfekšu izlaide - 2,5 reizes. Fasētu konditorejas izstrādājumu izlaide palielināsies par 41 procentu. Ja 1965. gadā iesaiņotie ražojumi sastādīja 65 % no visiem ražojumiem, tad 1970.gadā - 70,5 %. Plaši izmantos tādus iesaiņošanas materiālus kā sintētiskās plēves, celofānu, kārbas ar lakotu virsmu utt. Ievērojami paplašināsies sortiments. Sakarā ar jaunu modernāku iekārtu ieviešanu konditorejas izstrādājumu rūpniecībā, strādnieku darba ražīgums palielināsies par 15,3 procentēm.

Alus ražošana republikā padomju varas gados palielinājusies 3,2 reizes. Tāds pieaugums izskaidrojams ar pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugumu un arī ar to, ka ievērojami sa-

mazinājusies alus darīšana laukos. Lauku iedzīvotāji tagad vairāk patērē rūpniecisko alu. Treškārt ar to, ka alu izveid arī uz citām republikām. Latvijas republika ražo 1,8 % no visa Savienībā ražotā alus daudzuma.

Buržuāziskajā Latvijā ar alus ražošanu nodarbojas 28 uzņēmumi, padomju Latvijā - 10 uzņēmumi. Strādājošo skaits palielinājies apmēram 1,5 reizes. Uzņēmumu ražošanas jaudas palielināšana un apgādāšana ar modernu iekārtu atļāvusi ievērojami paaugstināt darba ražīgumu.

Uz vienu iedzīvotāju Latvijas republika 1967.gadā ražoja 26 litrus alu, tas ir vairāk kā vidēji visā Padomju Savienībā (15 litri). Alus ražošanā uz vienu iedzīvotāju atpaukšam no vairākām sociālistiskās sistēmas valstīm un statistiskajām kapitālisma zemēm. Tā, piemēram, Igaunijā uz vienu iedzīvotāju ražo 30, Čehoslovākijā - 136, Vācijas Demokrātiskajā republikā - 82, Ungārijā - 4^r, ASV - 65, Vācijas Federatīvajā Republikā - 122, Anglijā - 90 litrus alu.

Galvenās alus markas republika ir "Žiguļi", kas sastāda 32 % no ražotā alus daudzuma, "Rīgas" - 28 %, "Senču" - 18 % u.c. Pēdējos gados palielinājas "Rīgas" un "Senču" alus ražošana, samazinās alus "Žiguļi" ražošana.

Alus patēriņš uz vienu republikas iedzīvotāju 1967.gadā bija 25 litri. Sakarā ar alus patēriņa palielināšanos republikā, ievērojami samazinājies tā izveidums uz citām republikām. Ja 1965.gadā ārpus republikas realizēja 21 % no saražotā alus daudzuma, tad 1967.gadā - 8 %. Alus ievēdums republikā ļoti neievērojams. Jānorāda, ka alus pārveidāšana lielos attālumos ir ekonomiski neizdevīga un tai ir tikai pagaidu raksturs.

Gandrīz viss ražotais alus daudzums - 94 % tiek realizēts pudelēs. Maz uzmanības vēl tiek veltīts alus izveidumam 0,35 litru pudelēs - tikai 3 %. Šādās pudelēs tiek izveidāta parasti "Rīgas oriģinālais" alus.

Tekošajā piecgādē alus ražošana palielināsies par 15 %, bet bezalkoholisko dzērienu izveidums - par 13 %. 1970.gadā

paredzēts ražot apmēram 34,8 litri alus uz cilvēka. Lai palielinātu alus un bezalkoholisko dzērienu ražošanu, minerālūdeņu iepildīšanu, jāceļ jauni objekti, jo ražošanas jaudas rezerves pašreiz darbojošās rūpnīcās nav. Pašreizējais alus sortiments, kas sastāv no 12 nosaukumiem, ir pietiekami plašs un to palielināt nav nepieciešams.

Lai paaugstinātu alus un bezalkoholisko dzērienu ražošanas mehanizāciju, tiks ieviestas automātiskas iepildīšanas līnijas ar lielāku jaudu (12.000 pudeļu stundā). Šīs alus darītavās ("Aldaris", "Rīga", "Varpa", Ilguciema, Cēsu un Daugavpils), Rīgas augļu un ogu vīnu un bezalkoholisko dzērienu rūpnīcā, Rīgas šampaniešu vīna fabrikā sāks strādāt jauni automāti pudeļu novietošanai kastēs..

Degvīna-liķieru un vīna rūpniecība galvenokārt apkalpo vietējo iedzīvotāju vajadzības. Nedaudz eksportē uz Skandināvijas valstīm, Čehoslovākiju.

Degvīna un liķieru izstrādājumu ražošana, salīdzinot ar 1940.gadu, palielinājusies 2,9 reizes. Ievērojami straujāk palielinājusies vīnogu vīnu, augļu un ogu vīnu ražošana, attiecīgi 6,3 un 5,1 reizes.

Degvīna un liķieru izstrādājumu ražošana perspektīvā nepalielināsies, bet paliks apmēram 1967.gada līmeni - 2,4 milj. dkl.

Palielināsies vīnu izlaide - augļu un ogu vīnu par 23 %, vīnogu vīnu par 52,6 % un šampanieša par 12,5 %. Ievērojami palielinās tādu vīnu ražošana, kurus iecienījuši pircēji, kā "Jubilejas", "Latvijs", "Karstviņš" un citas. Šajā piec gadēs tiks ražoti jaunas markas vīni no vērtīgām un vitamīnus saturošām izejvielām, kā aronijām u.c.

Ievērojama ražošanas koncentrācija notikusi tabakas ražošanā. 1938.gadā Latvijā darbojās 12 nelieli uzņēmumi. 1967.gadā republikā strādā viena augsti mehanizēta fabrika. Strādājošo skaits samazinājies par 37 %, bet papirosu izlaide palielinājusies 4,9 reizes. 1967.gadā, salīdzinot ar 1940.gadu, papirosu un cigarešu ražošana palielinājusies 2,3

reizes. Apmēram 70 % no ražotās produkcijas patērē republikā un 30 % izved uz pārējiem zemes reģioniem. Sakarā ar to, ka samazinās iedzīvotāju pieprasījums pēc papīrosiem, to ražošana šajā piegādē samazināsies. Palielināsies cigarešu ražošana ar filtru. Paredzēts, ka 1970.gadā 50 % no visām ražotām cigaretēm būs ar filtru. Lai palielinātu cigarešu izlaidi kartona kārbās un celofāna iesaiņojumā, paredzēts uzstādīt 9 specializētas kompleksas līnijas.

Viens no pārtikas rūpniecības nozarēm ir parfimērijas un kosmētikas rūpniecība, kas aptver ēterisko eļļu, sintētisko aromātisko vielu, parfimērijas (smaržas, oļakoloni), kosmētisko izstrādājumu un tualetes ziepju izgatavošanas uzņēmumus.

1913.gadā Latvijā šo nozari pārstāvēja 4 fabrikas ar 347 strādniekiem.

1940.gadā parfimērijas un kosmētiskajā rūpniecībā bija nodarbināti 149 strādnieki. Visi uzņēmumi bija nelieli. Lielākie no tiem: "Mētra" (43 strādnieki), O.Mielencs (33 strādnieki), A.Tombergs (24 strādnieki). Uzņēmumi nebija specializēti un ražoja ļoti daudzveidīgu produkciju.

Padomju Latvijā šo nozari pārstāv parfimērijas un kosmētikas fabrika "Dzintars", kas izaugusi nelielās fabriciņās "Mētra" vietā un Teātra biedrības mākslinieciskās ražošanas darbnīcā, kuras īpatsvars nav liels - 1,4 %. Tā ražo galvenokārt teātra grīmu un lūpu pomādi. Parfimērijas un kosmētikas rūpniecības produkcija salīdzinājumā ar 1940. gadu palielinājusies vairāk kā 17,9 reizes, strādnieku darba ražīgums vairāk kā 3,3 reizes. Uz 1966.gada sākumu rūpnieciskās ražošanas pamatfondu vērtība sasniedza 0,9 milj. rubļu. Rūpniecības produkcijas izlaide gadu no gada palielinās. 1967.gadā parfimērijas-kosmētikas rūpniecības produkcija sasniedza 17,8 milj.rubļus, tai skaitā fabrikas "Dzintars" produkcija 17,6 milj.rubļi.¹⁾ Ražotais preču

---

1) Vairumtirdzniecības cenās uz 1967.gada 1.jūliju.

sortiments ļoti plašs. 1967.gadā rūpnīca izlaida 173 no-
saukuma ražojumus, no kuriem 27 ražojumi bija no jauna ap-
gūti. To īpatsvars kopējā produkcijas summā sastādīja 3%.
Vislielākais īpatsvars pēc vērtības ir smatžām - 27%,
odekolonam - 20%. Palielinās produkcijas izlaide aeroso-
la iesaiņojumā, pēc kuriem ir liels pieprasījums. Aeroso-
la iesaiņojumā izlaista produkcija 1965.gadā sastādīja 3%,
1967.gadā - 5%. Tekošajā piecgadē aerosola iesaiņojuma
produkcijas izlaide palielināsies par 72%.

Uz vietas republikā tiek patērēta tikai neliela daļa
parfimērijas un kosmētikas rūpniecības produkcija. Apmēram
70% ražotās produkcijas tiek eksportēta. Interesanti at-
zīmēt, ka fabrikas "Dzintars" izstrādājumus eksportē pat uz
tādu klasisku parfimērijas zemi kā Francija, kā arī uz An-
gliju, Beļģiju, Kanādu un citām augsti attīstītām valstīm.

Jaunajā piecgadē (1966.-1970.g.) parfimērijas un kos-
mētikas rūpniecības nozares ražošanas apjoms palielināsies
par 87 procentiem. Šajā nolūkā beidz būvēt jaunu fabrikas
"Dzintars" korpusu, kur ražošana būs automatizēta. Auto-
mātisko iekārtu produkcijas ražošanai aerosola iesaiņojumā
piegādā Itālijas firma. Tās jauda 22-23 milj.gabalu gadā.
VFR firma ("Anton Olert") piegādā divas automatiskās līni-
jas alumīnija tūbu ražošanai ar jaudu 3 tūkst.tūbas stundā.

Pārtikas rūpniecības attīstības perspektīvas

Pārtikas rūpniecības attīstības perspektīvas ļoti cieši saistītas ar izejvielu bāzes paplašināšanos un iedzīvotāju skaita palielināšanos. Vislielākās iespējas attīstīties ir zivju rūpniecībai.

Kas attiecas uz piena un gaļas produktu ražošanu, tad pašreiz vairāku sverīgu gaļas un piena produktu ražošana neapmierina iedzīvotāju pieaugošās vajadzības. Maz vēl šodien ražo diētiskos piena produktus, saldējumu, gaļas pusfabrikātus un desu izstrādājumus. Latvijas PSR ražo vidēji 4,5 kg saldējumu uz vienu iedzīvotāju, ASV - 12 kg.

Ļoti gausi noris ražošanas jaudas, it īpaši sadētavu palielināšana.

Ļai izpildītu jaunajā piec gadē izvirzītos uzdevumus, viens no svarīgākajiem pasākumiem ir maksimāli attīstīt gaļas un piena rūpniecības tehnisko bāzi. Piens pārstrādāšanas tehniskā bāze vairākos republikas rajonos (Krāslavas, Preiļu, Ludzas u.c.) neatbilst pieaugošajiem izejvielu resursiem un nenodrošina izejvielu kompleksu pārstrādi. Ļai šo jautājumu atrisinātu tekošajā piec gadē (1966.-1970.g.) uzcelt vairākus jaunus uzņēmumus. Pie tam uzdevums ir koncentrēt piena pārstrādi pilsētu piena rūpniecības uzņēmumos.

Lielākās celtnes, ko uzcelt šajā piec gadē, ir Rīgas saldējumu fabrika, jauda 15 tonnas saldējumu maiņā ar vienlaikus glabāšanu 2000 tonnas. Krāslavā, Aizputē un Cesvainē uzcelt rūpnīcas sausā attaukotā piena ražošanai ar 2,5 tonnām maiņā, siers cehu Limbažos un Cesvainē, saldētavu Rēzeknē u.c.

Gaļas rūpniecībā vajadzība pēc jaudu palielināšanas šodien ievērojami mazāka kā piena rūpniecībā. Nepieciešams

pallelināt pašreiz darbojošās ražošanas jaudas, ceļot maīpas izmantošanas koeficientu un panākt uzņēmumu vienmērīgu noslogojumu visu gadu, kā arī uzcelt atsevišķus cehus noteikta produkcijas veida - desu izstrādājumu uc. ražošanai. 1968. un 1969.gadā tiks paplašināti desu cehi Jelgavas, Ventspils un Jēkabpils gaļas kombinātos ar jaudu 2-3 tonnām desu maīpā. No 1969.līdz 1970.gadam notiks Rīgas Gaļas kombināta rekonstrukcija, kas dos iespēju ražot 14 tonnas desu izstrādājumu maīpā.

Lai uzlabotu Rīgas pilsētas iedzīvotāju apgādi ar kulinārijas izstrādājumiem laikā no 1974.-1975.gadam, paredzēta Rīgas Gaļas pusfabrikātu rūpnīcas celtniecība, kura ražos 20 tonnas kulinārijas izstrādājumu maīpā. Katru gadu darbaļu uzū pieprasījums pēc pārtikas precēm pievien aug, bet arī mainās. Tāpēc jāpaplašina tās sortiments un jāpaaugstina kvalitāte. 1970.gadā no visa saražotā sviesta apjoma 99,9 %, no lielajiem sieriem - 90 % un no mazajiem sieriem 85 % būs augstākā labuma. No visa gaļas daudzuma, kas piegādāta tirdzniecības tīklam un sabiedriskajai uzturei, 85 % jābūt atvēsinātiem, putniem jābūt izķidātiem. Pārtikas rūpnīcas ministrijas uzņēmumi šajā piegādē vidēji gadā izlaidīs 50-60 jaunus izstrādājumus, izmantojot to iessīpošanai jaunus materiālus.

Viens no svarīgākajiem nosacījumiem pārtikas rūpnīcas attīstībā ir uzņēmumu tehniskā pārkārtošana, ieviešot jaunu augsttražīgāku iekārtu, mehānizētas un automatizētas līnijas. Tā nebūt nav nejaušība. Roku darbs pārtikas rūpnīcā vēl arvien ieņem samērā lielu vietu: kurinātāju un kurināmā pievedēju darbs katļu telpās, kastu, maisu un citu kravu pārvietošana noliktavās un citi darbi pagaidām vēl tiek veikti ar rokām. Pēdējos gados gazificēti 12 Rīgas pārtikas rūpnīcas uzņēmumi - 1., 2. un 3. maizes kombināts, fabrika "Laima", alus darītava "Rīga" un citi. Bet tas ir maz. Jaunajā piegādē paredzēts gazificēt trīs Rīgas rūpnīcas, divas Lī pājas, trīs Jelgavas un dažus citus uzņēmumus, kas atrodas magistrālo gāzes vadu trasu tuvumā. Smago kravu pārvietošanai paredzēts, papildus esošajiem, izmantot vēl

vismaz 20 dakšveida iekrāvējus - grādu krāvējus, 9 autokrāvējus, 5 pneumatiskās transporta iekārtas un citus mehānismus¹⁾.

Mehānizācijas līmenis gaļas rūpniecībā 1970.gadā palielināsies līdz 55 %, piena rūpniecībā līdz 65 %. Augsts mehanizācijas un automatizācijas līmenis paredzēts jauncelamajos piena un gaļas rūpniecības uzņēmumos, kas nodrošinās izejvielu kompleksu pārstrādāšanu un dažādu pusfabrikātu un fasētu produktu ražošanu.

Jāpilnveido arī ražošanas tehnoloģija sviesta ražošanai, piena un saldā krējumu sterilizācijai un bezapvalka cīsiņu ražošanai.

Lauksaimniecības ražošanas attīstība būs reāls pamats cukura ražošanas, augļu-ogu konservu ražošanas, eļļas ražošanas palielināšanai. Šajā piegādē konservu rūpniecības nozare palielinās ražošanas apjomu no 33 līdz 47,7 miljoniem kārbu, t.i., par 44 procentiem. Lielu uzmanību veltīs augļu un ogu sulu izlaides palielināšanai. Kompotu ražošana palielināsies 2,8 reizes, bet svaigo dārzeņu un augļu konservu - 2,1 reizi. Samazinās to konservu un dārzeņu ražošanu, ko iedzīvotāji maz pieprasa. Sabīles augļu un dārzeņu kombinātā paredzēts pirmo reizi republikā apgūt dārzeņu konservu ražošanu skārda kārbās. Valmierā neliela ceha vietā, kas tur darbojas pašlaik, uzcelt lielu modernu konservu fabriku, kura ražos 10-15 miljonus kārbu konservu gadā. Arī kolhozos un Latvijas patērētāju biedrību Savienības sistēmā palielinās augļu un ogu pārstrādāšanas cehu jaudu.

Vairāku pārtikas rūpniecības produkcijas veidu ražošanas palielināšana turpmāk nav vēlama (likieru-degviņa, tabakas izstrādājumu ražošana), tāpēc pilnīgi reāli, ka samazināsies šo produktu ražošana un patēriņš.

Tuvākajos gados daudz neizmainīsies maizes, maizes izstrādājumu, putrainu ražošana, jo, pieaugot tautas materiālajai labklājībai, ievērojami uzlabojusies iedzīvotāju pārtikas produktu patēriņa struktūra. Padomju cilvēku pārtikā

1) Padomju Latvijas Komunisti, 1967.g., Nr.2, 37.lpp.

arvien lielāku vietu ieņem gaļa, zivis, piens un piena produkti, olas, dārzeņi un cukurs. Mūsu republikā maizes patēriņš samazinājies līdz 128 kilogramiem, PSRS līdz 154 kilogramiem. 1950.gadā PSRS vidēji katrs iedzīvotājs gadā patērija 172 kg maizes.

Sakarā ar šiem objektīvajiem nosacījumiem partikas rūpniecības pieauguma tempi turpmāk būs nedaudz zemāki kā visas rūpniecības produkcijas gada vidējie pieauguma tempi.

Galvenais uzdevums ir partikas struktūras tālāka uzlabošana, pēc produktu veidiem tuvinot to zinātniski pamatotām patēriņa normām. Te liela nozīme būs jaunās plānošanas un ekonomiskās stimulēšanas sistēmai. Jaunā darba sistēma nodrošinās uzņēmumiem lielāku elastību un dos iespēju pilnīgāk apmierināt patērētāju pieprasījumus uz to rūpīgas pētīšanas pamata.

1967.gadā pēc jaunās metodes strādājošie uzņēmumi ražoja 76 % no Partikas rūpniecības ministrijas produkcijas kopējā apjoma.

No visa iepriekš teiktā redzam, ka Padomju Latvijas partikas rūpniecības darbinieki uzņēmušies peaugstināties saistības augstvērtīgas produkcijas ražošanā un tās sortimenta paplašināšanā, lai vispusīgi apmierinātu padomju cilvēku pieaugošo pieprasījumu.

Пашков Н.А.
ст. преп.

ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАПИТАЛЬНЫХ ВЛОЖЕНИЙ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФОНДОВ

В последние годы утвердилось определение эффективности как отношения результата к затратам, обусловленным его получением. Эта формулировка расширяет содержание понятия эффективности лишь в самом общем виде. В соответствии с ней могут быть образованы десятки и даже сотни различных показателей. Такое положение свидетельствует о недостатке многообразия форм измерения затрат и результатов. Переход к более конкретному определению эффективности является необходимым осуществление анализе этих форм. Только тогда представится возможным из всей массы выбрать такой показатель или такую группу показателей, которые лучше других характеризуют действительную эффективность социалистического производства.

Результат определяется поставленной целью и измеряется степенью достижения этой цели. Конечной же целью трудовых затрат является создание материальных благ. Однако, это только конечная цель.

Производство материальных благ всегда и при всех условиях является общественным производством. Люди "не могут производить не соединяясь известным образом для совместной деятельности. Чтобы производить, люди вступают в определенные связи и отношения и только через посредство этих общественных связей и отношений существует их отношение к природе, имеет место производство."^{1/} Общественные отношения людей в конечном счете определяются уровнем развития производительных сил. Однако они, в свою очередь, активно воздействуют на производительные силы, воздействуют на процесс производства материальных благ. Производственные отно-

^{1/} К. Маркс, Ф. Энгельс. Избранные произведения, т. I, стр. 63.

нения каждой общественно-экономической формации определяют те непосредственные цели, на достижение которых направлено общественное производство. Они могут не совпадать с конечной целью производства.

Цель каждой общественно-экономической формации формулируется в основном экономическом законе. Классики марксизма-ленинизма раскрыли основной экономической закон капитализма и тем самым поставили цель капиталистического производства. Она, как известно, заключается в стремлении и получении максимума прибавочной стоимости. Поэтому при оценке эффективности своего производства капиталист в качестве результата берет полученную прибыль и относит ее к затратам, измеряемым авансированным капиталом. Полученная величина, именуемая нормой прибыли, и является критерием эффективности затрат капиталиста.

Как же обстоит дело в социалистическом обществе?

В основном экономическом законе социализма сформулирована цель производства - наиболее полное удовлетворение постоянно растущих потребностей и обеспечение всестороннего развития всех членов общества - и пути ее достижения - непрерывное расширение и совершенствование производства. Непосредственная цель социалистического производства, определяемая общественными отношениями социализма, таким образом, совпадает с конечной целью трудовой деятельности - производством материальных благ, что является важным преимуществом социалистического способа производства. Общественная полезность затрат труда при социализме, следовательно, заключается в их способности создавать материальные блага. Поэтому результат должен измеряться совокупностью созданных материальных благ.

При социализме продукты производства выступают в форме товаров. Всякий же товар, как известно, есть единство потребительной стоимости и стоимости. Следовательно результат может быть представлен и как совокупность потребительных стоимостей произведенных товаров, и как сумма их стоимостей.

Одновременно целью производства является потребление. Товары же потребляются не потому, что они являются товарами, а потому, что они обладают потребительной стоимостью, то-есть способностью удовлетворять какую-либо человеческую потребность. К. Маркс писал в связи с этим: "... та или иная вещь является потребительной стоимостью, а потому и элементом богатства для людей ... Богатство ... это же свойства вещей, которыми пользуются люди и которые выражают отношения к их потребностям".¹

Целью социалистического производства поэтому является не создание стоимости, в том числе прибавочной, как это имеет место при капитализме, а производство потребительной стоимости. Поэтому и результат социалистического производства логичнее было бы выражать не в стоимостной форме, а как совокупность потребительных стоимостей.

Но для этого необходимо было бы иметь единицу измерения величины потребительных стоимостей всех производимых товаров. Эта единица должна была бы, если не выражать абсолютную величину потребительных стоимостей товаров, то, по крайней мере, правильно характеризовать соотношение между величинами потребительных стоимостей различных товаров. Такое соизмерение постоянно производится потребителями. И если потребитель покупает тот или иной товар, он уже соизмерил его потребительную стоимость по отношению к другим товарам, которые он может приобрести за ту же сумму, и нашел, что потребительная стоимость покупаемого товара выше. Когда речь идет об отдельном покупателе, такое решение может быть продуктом моды, вкуса и просто каприза. Но исследование структуры потребления большой массой покупателей могло бы дать достаточно точную картину предпочтения одних товаров другим при данном уровне дохода и цен. Это предпочтение и является формой выражения величины потребительной стоимости.

---

¹/ К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч., т. 26, ч. III, стр. 130.

Разработка этих проблем в советской экономической литературе впервые была предпринята академиком Немчиновым В.С.^{1/} Можно не соглашаться с отдельными положениями его работы, но общий подход к потребительной стоимости как величине, которая может быть больше или меньше, и которая находит выражение в поведении совокупности потребителей, заслуживает внимания и дальнейшей разработки. Член-корреспондент АН СССР профессор Гатовский Л.М. прямо заявил: "Нем не по пути с установками, объявляющими стоимость "непознаваемой" и "неизмеримой" и фактически отводящими проблему измерения потребительных стоимостей".^{2/}

Однако независимо от того, будет возможно в обозримом будущем или нет соизмерения потребительных стоимостей различных товаров, на стадии нечетственного анализа вполне правомерно результат рассматривать как совокупность потребительных стоимостей.

Потребительной стоимостью в политической экономии принято называть полезность вещи, ее способность удовлетворять человеческие потребности. Суммируя произведенные потребительные стоимости, можно было бы определить в какой мере достигнута цель производства. Величине потребительной стоимости поэтому является той формой измерения результата производственной деятельности, которая наилучшим образом, идеально соответствует содержанию измеряемого объема. И даже если невозможно найти ее точную количественную характеристику, рассмотрение такого понятия полезно уже тем, что позволяет выработать требования и затем квалифицировано подходить к оценке достоинств и недостатков его более доступных заменителей.

С этой точки зрения весьма ценным свойством потребительной стоимости является ее зависимость от того, что о

1/ См., например "Экономико-математические методы", выпуск I. Народнохозяйственные модели. Теоретические вопросы потребления. Изд. АН СССР, М., 1963 г.

2/ "Вопросы экономики", № 9, 1964 г., стр. 109.

производится, и в нем количество." Если потребительная стоимость отдельного товара, - писал К. Маркс, - зависит от того, удовлетворяет ли он сам по себе какую-нибудь потребность, то потребительная стоимость известной массы общественных продуктов зависит от того, удовлетворяет ли она количественно определенной общественной потребности в продукте каждого особого рода и, следовательно, от того, пропорционально ли, в соответствии ли с этой общественной, количественно определенной потребностью распределен труд между различными сферами производства..."^{1/}

Продукты труда, произведенные в размерах, превышающих общественный спрос, не обладают потребительной стоимостью. Отсюда следует, что две одинаковые затраты на производство товаров одного вида, если потребности в нем близки к насыщению, могут дать различный эффект. Продукты второй затраты в этом случае могут оказаться частично или полностью не нужными для общества. Поэтому при равенстве технико-экономических показателей, экономический эффект от второй затраты будет или значительно меньше эффекта от первой затраты, или вообще равен нулю.

Измерения результата потребительной стоимостью произведенных товаров обладает еще и тем положительным свойством, что на величину результата в этом случае влияет и качество продукции. Выпуск товаров повышенного качества равнозначен с народнохозяйственной точки зрения физическому росту производства продукции, тогда как ухудшение качества - равносильно сокращению объема производимой продукции. Так, например, выпуск пары обуви с двухлетней сроком службы с точки зрения народного хозяйства равен выпуску двух пар с годичным сроком службы.

В отличие от некоторых других форм измерения результата потребительная стоимость, таким образом, отражает изменение качества продукции, так как от последнего

---

^{1/} К. Маркс, Ф. Энгельс, Соч. т. 25, ч. II, стр. 185.

зависит размер общественной потребности, удовлетворяемый данным объемом продуктов труда.

Однако при всех достоинствах у потребительной стоимости тот недостаток, что вопрос о ее количественной характеристике остается нерешенным. В прениях экономических расчетов пользуются другими формами измерения результата. Они делятся на натуральные и стоимостные.

Натуральные показатели дают представление о результате в физических единицах измерения: штуках, метрах, тоннах, киловаттах и т.д. Достоинством этой формы измерения результата является ее доступность и наглядность. К недостаткам относится:

во-первых, невозможность соизмерения различных потребительных стоимостей, их суммирование. Нельзя ни сложить, ни соизмерить не только, килограмм, метр ткани и тонну стали, но даже выраженные в одних и тех же единицах различные потребительные стоимости /например, тонну масла и тонну стали/.

Во-вторых, результат, измеренный в физических единицах, не отражает качество выпускаемой продукции. В приведенном примере с парой обуви во всех случаях результат был бы одинаковым, равным одной паре, независимо от срока ее службы. Этот недостаток в некоторых случаях может быть преодолен путем пересчета физических единиц на величину содержащейся в них полезности. В качестве примера можно привести пересчет топлива в условные единицы, содержащее эталонное количество калорий. В этом случае каждая единица товара является носителем какой-то определенной величины полезности, являющейся масштабом, при помощи которого соизмеряется произведенная продукция. Однако это относится лишь к товарам, удовлетворяющим одну и ту же потребность, что ограничивает возможность использования такого показателя.

В-третьих, результат в натуральной форме не отражает соответствия или несоответствия данной продукции

общественному спросу. Не нужный обществу товар также логично измеряться в штуках, метрах и т.д. цен и необходимый. Например, 1000 тонн угля необходимого народного хозяйства, в натуральном измерении ничем не отличается от 1000 тонн, произведенных сверх меры потребностей. Увеличение результата в последнем случае не отражает величину прироста потребительной стоимости. Поэтому измерение результата в натура позволяет судить о движении производства потребительной стоимости лишь в том случае, когда общественное производство осуществляется по оптимальному плану.

Недостатки измерения результата общественного производства в натуральном выражении способствует тому, что его применения ограничено. Значительно более широкое применение получили с т о и м о с т в ы е формы. Их существование обусловлено товарной формой продукта при социализме. Как стоимости все товары однородны и соизмеримы. Результат общественного производства в пределах экономического района, республики, народного хозяйства в целом принято измерять валовым общественным продуктом. Его структура - $c + v + m$.

где c - фонд возмещения;

$v + m$ - новая стоимость или национальный доход.

Учитывая тот факт, что данная символика является общепринятой, она и впредь будет использоваться в данной статье. Содержание же этих категорий будет иметься в виду тем, кем оно определяется социалистическими производственными отношениями.

Валовой общественный продукт представляет собой суммарную стоимость товаров, произведенных на предприятиях данной экономической единицы, подсчитанную заводским методом. Поскольку продукт одного предприятия обычно является средством производства для другого, в валовом общественном продукте стоимость произведенной продукции учитывается многократно. Изменение объема валового общественного продукта поэтому может быть следствием не увеличения производства

материальных благ, а изменения условий производства, вызванных ростом специализации и кооперирования.

Чтобы устранить этот недостаток некоторые авторы предлагают рассчитывать валовой общественный продукт на заводским, а народнохозяйственным методом.^{1/} Его стоимость в этом случае складывается из стоимости израсходованных в производстве ранее накопленных средств производстве и вновь созданной в текущем году стоимости, т.е. национального дохода. Этот показатель, получивший название конечного продукта, значительно лучше характеризует объем выпущенных материальных благ. Но расчеты конечного продукта в широком масштабе, к сожалению, пока не делаются и не содержатся в статистических публикациях.

На отдельном предприятии и объединениях предприятий результат производственной деятельности измеряется валовой продукцией, товарной продукцией, а в последнее время — реализованной продукцией. Все эти показатели по своей структуре близки к стоимости произведенной продукции. Поэтому представляет несомненный интерес вопрос о том, отражает ли стоимость продукции действительный объем произведенных материальных благ?

При прочих равных условиях стоимость продукции пропорциональна ее объему. Фактически же этих "прочих равных условий" почти никогда не бывает. Постоянно происходит изменение стоимости единицы выпускаемой продукции. Под влиянием роста производительности труда стоимости товара, как известно, снижаются. Переход к добыче полезных ископаемых в менее благоприятных условиях может вызвать увеличение затрат на сырье и, как следствие, рост стоимости товара. Это говорит о том, что стоимость продукции может уменьшаться или возрастать, тогда как действительный результат производства, измеряемый потребительной стоимостью произ-

^{1/} См., например, работы Е.А. Громов "О факторах повышения эффективности общественного производства", Наука, 1964, Ю. Пашехонов, С. Шаталин "Отраслевая структура общественного производства", "Экономика", М., 1965.

веденных материальных благ, остается неизменным.

Для того, чтобы устроить возможный разрыв в движении стоимости и действительного результата, выпущенную продукцию измеряют в неизменных ценах. Однако представляется, что и в этом случае динамика стоимости изготовленной продукции не всегда отражает изменения результата. Особенно отчетливо это проявляется при осуществлении тех называемых дополнительных капитальных вложений, имеющих целью снижение себестоимости выпускаемой продукции при неизменном объеме производства. Результат в этом случае уменьшится, если его измерять стоимостью выпущенной продукции, и останется прежним при его исчислении в неизменных ценах. Между тем общество, кроме произведенных материальных благ, масса которых отражается объемом продукции в неизменных ценах, будет располагать еще и сэкономленным орудественным и живым трудом, измеряемым в стоимостной форме полученной экономией. Именно ради получения экономии осуществлялись дополнительные капитальные вложения. Если считать, что результат остался прежним, то теряется смысл осуществления дополнительных капитальных вложений, ибо общество не получает от них никакого приращения результата. Абсурдность такого положения очевидна. Ясно, что результат от использования дополнительных капитальных вложений измеряется по учтенной экономии, которой в натуральной форме противостоят сэкономленные средства производства и живой труд. Ясно, также, что показатели, в которых результат измеряется стоимостью выпущенной продукции - валовая продукция, товарная продукция, реализованная продукция - не учитывают эту часть результата общественного производства.

Аналогичным образом обстоит дело, когда допускается перерасход затрат живого и орудественного труда. Результат в неизменных ценах может остаться прежним, хотя общество утратило перерасходованную массу живого и орудественного труда.

Для того, чтобы определить действительную величину

результата и чтобы устранили искажения, вызванные рассмотренными факторами, необходимо в стоимости продукции в неизменных ценах добавить сумму полученной экономии или уменьшить ее на сумму перерасхода. Только в этом случае динамика стоимостной формы измерения результата будет совпадать с реальной массой потребительных стоимостей, полученных обществом за расчетный период.

К такому же выводу можно прийти, рассматривая изменение результата в математической форме. Допустим, что в базовом варианте, результат в неизменных ценах равен:

$$a_0 = c_0 + v_0 + m_0, \text{ где}$$

a_0 - результат, представленный в виде суммы цен выпущенной продукции.

Если в каком-то ином, i -том варианте по сравнению с базовым достигается экономия $- (\Delta c)$, или допускается перерасход материальных затрат $-(+\Delta c)$, а также происходит изменение затрат живого труда $(\pm \Delta v)$, то результат в нем будет равен:

$$a_1 = c_1 + v_1 + m_1, \text{ где}$$

$$c_1 = c_0 + \Delta c;$$

$$v_1 = v_0 + \Delta v;$$

$$m_1 = m_0 + \Delta m.$$

При постоянных ценах и неизменном объеме выпуска
 $m = \Delta c(-1) + \Delta v(-1)$

Выражая a_1 через значения c_1 , v_1 и m_1 получим:

$$\begin{aligned} a_1 &= c_0 + c + v_0 + v + m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1) = \\ &= c_0 + v_0 + m_0 = a_0. \end{aligned}$$

Чтобы результат, выраженный в неизменных ценах, отражал увеличение потребительных стоимостей, поступающих в распоряжение общества вследствие их сбережения при производстве продукции, к нему следует добавить полученную эконо-

номии или отнять допущенный перерасход:

$$a'_1 = a_0 + v_0 + m_0 + \Delta c (-1) + \Delta v (-1).$$

a'_1 - результат с учетом экономии или перерасхода.

Сама по себе стоимость реагирует на соответствия или несоответствия выпущенной продукции общественным потребностям. Товары, не соответствующие общественным потребностям, или совсем не будут проданы, или будут проданы по сниженным ценам. Но измерение результате происходит не после стадии обмена, а непосредственно вслед за стадией производства, когда еще неизвестно выйдет общественное признание или нет труда, овеществленный в продуктах производства. Поэтому результат, измеренный суммой цен произведенной продукции, при существующей системе исчисления, делено на всегда отражает реальный результат, получаемый обществом. Оценка работы предприятий по показателю "реализованная продукция" в какой-то мере поможет устранению этого общего для всех стоимостных измерителей недостатка.

Следует также отметить, что изменение качества продукции при существующей системе ценообразования не находит достаточно полного отражения в стоимостных измерителях результата. Изменение этого положения зависит от дальнейшего совершенствования системы ценообразования.

К недостаткам показателей "валовая продукция", "товарная продукция", "реализованная продукция" относится также то, что они не отражают объем ресурсов, которые общество получает для личного потребления и накопления. Кроме этих ресурсов в названные показатели входит также и фонд возмещения. За счет изменений последнего может создаваться обманчивая видимость и возникать искаженные представления о движении реального объема получаемых обществом материальных благ для целей потребления и накопления.

Измерение результате производственной деятельности чистой продукцией или национальным доходом,

хотя и разделяет общие для стоимостных форм недостатки, но свободно, по крайней мере, от только что описанного. Национальный доход показывает в стоимостной форме объем материальных ценностей, которые могли бы быть целиком использованы на личное потребление. Часть этой величины общество сознательно воспроизводит в форме средств производства и использует для накопления, имеющего целью увеличение потребления в будущем.

Динамика национального дохода, исчисленного в неизменных ценах, следовательно, лучше других показателей, характеризует производственные достижения общества. Преимущества национального дохода, как формы измерения результата общественного производства, обосновывается в работах А.И.Поткина, они общеизвестны и потому их можно не повторять.

Гораздо меньше известно о недостатках этой формы измерения результата. Для дальнейшего анализа особенно важен один из них, проявляющийся в том, что прирост национального дохода не всегда пропорционален действительному приращению результата. Это имеет место в тех случаях, когда вследствие осуществления дополнительных капитальных вложений или без них достигается экономия затрат живого труда, выражающаяся в уменьшении фонда заработной платы. Национальный доход, равный новой стоимости, уменьшается ввиду сокращения затрат необходимого труда. Но масса производимых материальных благ при этом не изменилась. Движение величин национального дохода, следовательно, отрывается от изменения объема созданных материальных благ. В иной — то мере положение исправляется тем, что объем национального дохода измеряют в неизменных ценах. В этом случае национальный доход по объему не изменится, что, на первый взгляд, будто бы устраняет гоэкинский разрыв.

Но так ли это? Если согласиться с тем, что результат после осуществления дополнительных затрат не изменился, то спрашивается, каков смысл этих затрат? Ясно, что отдельный коллектив и общество в целом не могут бесцельно

расстрчивать свои ресурсы. Результат от дополнительных капитальных вложений вырезается в сбереженной массе живого труда. В стоимостной форме он равен экономии фонда заработной платы, то есть затратам общества на воспроизводство рабочей силы, труд которой был сбережен.

Следовательно, кроме произведенных материальных благ, объем которых отрезает национальный доход в неизменных ценах, общество теперь располагает дополнительными ресурсами живого труда. Чтобы получить представление о действительной величине результата, к национальному доходу, рассчитанному в неизменных ценах, следует добавить сумму экономии на заработной плате, если, конечно, таковая имеется. Это тем более правомерно, что экономия материальных затрат автоматически увеличивает сумму национального дохода, так как из фонда возмещения она переходит в прибавочный продукт. Почему же экономия материальных затрат может рассматриваться как увеличение результата, а экономия живого труда, этого важнейшего элемента производительных сил общества, нет? Думается, что для этого нет сколько-нибудь весомых оснований.

Следует учитывать, что когда экономия достигается не за счет уменьшения затрат живого труда, а за счет понижения оплаты по труду, результат не должен коррелироваться на сумму экономии. В этом случае меняется только пропорция, в которой новая стоимость распадается на заработную плату и прибыль.

В математической форме сделанный вывод можно выразить следующим образом. В базовом варианте национальный доход равен:

$$N_0 = v_0 + m_0, \text{ где}$$

N_0 — национальный доход.

После осуществления дополнительных капитальных вложений по варианту — то 1 — тому варианту его величина становится равной:

$$N_1 = v_1 + m_1, \text{ где}$$

$$v_1 = v_0 + \Delta v.$$

При постоянных ценах и неизменном объеме выпуска

$$m_1 = m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1).$$

Подставляя эти значения в формулу, получим:

$$\begin{aligned} N_1 &= v_0 + \Delta v + m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1) = \\ &= v_0 + m_0 + \Delta c(-1). \end{aligned}$$

Это равенство отчетливо показывает, что результат, измеряемый национальным доходом в неизменных ценах, в рассматриваемом случае возрастает лишь на величину экономии /или уменьшается на величину перерасхода/ материальных затрат. Изменения затрат живого труда не находят отражения. Чтобы получить представление о движении совокупного результата, получаемого обществом, динамика национального дохода в неизменных ценах должна быть скорректирована на изменение затрат живого труда. То есть:

$$N'_1 = v_0 + m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1), \text{ где}$$

N'_1 - результат, измеряемый суммой национального дохода в неизменных ценах с учетом полученной экономии или допущенного перерасхода затрат живого труда.

Остальные недостатки национального дохода, как формы измерения результата общественного производства, являются общими для всех стоимостных форм. Они рассматривались при анализе предыдущей формы измерения, поэтому мы не будем их повторять.

Все большее признание и распространение в последние время получает измерение результата производства величиной созданного при фавочного продукта или полученной прибыли. Не исключают же разность между ценой произведенной продукции и ее себестоимостью. Если цены на продукцию брать неизменными, а себестоимость

рассчитывать в текущих ценах, то динамика будет отражать прирост этой части результата вследствие роста объема производства и повышения производительности труда. Прибыль автоматически растет на величину полученной экономии и уменьшается на сумму допущенного перерасхода, что является ее важным преимуществом по сравнению с другими стоимостными формами измерения результата.

Однако величина прибавочного продукта зависит также от уровня заработной платы. Поскольку при социализме законом является повышение благосостояния населения, максимальное увеличение прибавочного продукта не может выступать как самоцель. Результат с точки зрения социалистического общества выступает как совокупность созданных потребительных стоимостей, предназначенных для личного потребления и накопления. В стоимостной форме динамично этого результата точнее выражает не прибыль или прибавочный продукт, а вся чистая продукция, сориентированная на величину экономии или перерасхода. Однако при обоснованных ценах, неизменной оплате по труду и постоянных размерах производства увеличение прибавочного продукта отражает изменение результата за счет достигнутой экономии или допущенного перерасхода. Понимание этого положения важно для выяснения взаимосвязи между показателями абсолютной эффективности, сравнительной эффективности и рентабельности.

Очевидно, что характеристика прибавочного продукта как формы измерения результата не ограничивается названными. Здесь приведена лишь та ее часть, которая имеет отношение к предмету дальнейшего анализа.

В некоторых случаях единовременные затраты осуществляются не для увеличения выпуска продукции, а для уменьшения текущих затрат, необходимых для производства продукции. Результат в этом случае измеряется только экономией на себестоимости. Различия между объемом произведенных материальных благ, выраженных в стоимостной форме и величиной полученной экономии с точки зрения достижения целей, сформулированных в основном экономическом законе, как это уже от-

мечалось, скорее по форме, чем по существу, ибо экономика равносильна дополнительному производству экономических элементов. Понимания этого положения чрезвычайно важно для выяснения взаимосвязи показателя сравнительной эффективности, результат в котором измеряется суммой элементов, с показателями фондостдачи, абсолютной эффективности и рентабельности фондов, результат в которых измеряется иными стоимостными формами.

В начале статьи говорилось о том, что показатели эффективности имеют структуру отношения результата и затрат. Рассмотренные стоимостные формы измерения результата, с учетом предложенных уточнений, позволяют дать для случая с дополнительными капитальными вложениями следующие расчетные формулы показателей эффективности:

$$E'_1 = \frac{c_0 + v_0 + m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1)}{z_1}; \quad (I)$$

$$B'_1 = \frac{v_0 + m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1)}{z_1}; \quad (II)$$

$$R'_1 = \frac{m_0 + \Delta c(-1) + \Delta v(-1)}{z_1}; \quad (III)$$

$$E_1 = \frac{\Delta c(-1) + \Delta v(-1)}{\Delta z_1}. \quad (IV)$$

В этих формулах приняты следующие обозначения:

- E'_1 - фондостдача /отдача капиталов/ i-того варианта;
- B'_1 - абсолютная эффективность фондов /капиталовложений/ i-того варианта;
- R'_1 - рентабельность фондов /капитальных вложений/ i-того варианта;
- E_1 - сравнительная эффективность дополнительных капитальных вложений i-того варианта;

c_0, v_0, m_0 - соответствующие части результата базового варианта;

Δz_1 - дополнительные капитальные вложения i -того варианта;

$z_1 = z_0 + \Delta z_1$, где z_0 - производственные фонды /капитальные вложения/ базового варианта.

Рассматривая предложенные формулы, легко заметить, закономерность в изменении форм измерения результата. В каждой последующей формуле результат отличается от предыдущей лишь на какую-нибудь одну составную часть результата: в формуле II по сравнению с формулой I отсутствует фонд возмещения; в формуле III по сравнению с формулой II отсутствует необходимый продукт, а по сравнению с формулой I - фонд возмещения и необходимый продукт и т.д. Это позволяет легко выяснить не только нечестивую, но и количественную взаимосвязь между отдельными показателями эффективности. Остановимся на некоторых из них.

Так, очевидно, что показатель рентабельности, который на предприятиях, перешедших на новую систему планирования и экономического стимулирования играет очень важную роль, связан с показателем сравнительной эффективности следующей количественной зависимостью:

$$R'_1 = \frac{m_0}{z_1} + E_1 \frac{\Delta z_1}{z_1} = \frac{m_0 + E_1 \Delta z_1}{z_1} = \frac{R'_0 z_0 + E_1 \Delta z_1}{z_1} \quad (V)$$

Показатель же абсолютной эффективности может быть рассчитан через показатели рентабельности и сравнительной эффективности следующим образом:

$$\vartheta'_1 = \frac{v_n}{z_1} + R_1; \quad (VI)$$

$$\mathcal{E}'_i = \frac{v_0 + m_0 + \mathcal{E}_1 \Delta z_1}{z_1}; \quad (\text{VII})$$

$$\mathcal{E}'_i = \mathcal{E}'_0 \frac{z_0}{z_1} + \mathcal{E}_1 \frac{\Delta z_1}{z_1} = \frac{\mathcal{E}'_0 z_0 + \mathcal{E}_1 \Delta z_1}{z_1} \quad (\text{VIII})$$

Формула (VII) показывает, что изменения абсолютной эффективности фондов, при осуществлении дополнительных капитальных вложений, целиком зависят от величины сравнительной эффективности выбранного варианта дополнительных капитальных вложений и их доли в сумме затрат z_1 . Эта количественная зависимость обусловлена единством содержания показателей абсолютной и сравнительной эффективности. И национальный доход, и экономия характеризует величину результата в той его части, которая целиком может быть использована на личное потребление и накопление. Различие заключается лишь в путях получения этого результата: в одном случае - это производство материальных благ, в другом - сбережения, более экономное расходование ранее созданных продуктов. Поэтому, если представляется нежелательным снижением абсолютной эффективности производственных фондов этот показатель, характеризующего величину результата, приходящегося на единицу затрат, осуществляемых для его получения, то сравнительная эффективность дополнительных капитальных вложений не должна быть ниже абсолютной эффективности этих фондов.

Такая взаимосвязь содержания и взаимосвязи показателей абсолютной и сравнительной эффективности позволяют по-новому подойти к решению вопроса о нормативе сравнительной эффективности. Осуществление дополнительных капитальных вложений с точки зрения максимизации фондов потребления и накопления становится целесообразным в том случае, если сравнительная эффективность этих вложений выше, нежели абсолютная эффективность производственных фондов в той отрасли, где создаются экономические элементы. Это означает, что вопрос о нормативе эффективности дополнительных капитальных вложений решается не путем сопоставления таковых и

единовременных затрат, а путем сравнения результативности интенсивного и экстенсивного путей развития народного хозяйства, имеющих одну цель и одно назначение - увеличение производства материальных благ для удовлетворения возрастающих потребностей общества.

Docents J. Porietis,
ekonomisko zinātņu kandidāts

DAŽAS PROBLĒMAS JAUTĀJUMĀ PAR BŪTISKO ATŠKIRĪBU
LIKVIDĒŠANU STARP PILSĒTU UN LAUKIEM

Padomju varas gados arī mūsu zemes lauksaimniecībā notikušas būtiskas izmaiņas. Šajā laikā strauji attīstījies lauksaimnieciskās ražošanas spēki un izmainījušās ražošanas attiecības arī laukos.

Sociālisma celtniecības gaitā lauksaimniecībā tika radīta šai iekārtai atbilstoša materiāli tehniskā bāze. Uz roku darba un zirgu vilcējspēka balstīto sīkražošanu nomainīja mašīnizēta lielražošana. Darba energoapbruņotība, rēķinot uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto, pieaugusi no 0,5 zirgspēkiem, kāda tā bija zemnieku saimniecībās laikā no 1913. līdz 1917. gadam, līdz 7,7 zirgspēkiem PSRS kolhozos un sovhozos 1965. gadā, t.i. palielinājusies vairāk nekā 15 reizes. Mūsu republikā darba energoapbruņotība 1965. gadā bija 9,3 ZS padomju saimniecībās un 7,5 ZS kolhozos. 1966. gadā Padomju Latvijas kolhozos un padomju saimniecībās darba energoapbruņotība bija 9,2 zirgspēki rēķinot caursērā uz katru nodarbināto.

Buržuāziskajā Latvijā 1940. gada sākumā bija apmēram 1 tūkstošis mazas jaudas traktoru, labības kombainu nebija nemaz un galvenais vilcējspēks laukkopībā bija zirgs. 1968. gada sākumā Latvijas laukos bija 23 tūkstoši traktoru, 4,5 tūkstoši labības kombainu un 13 tūkstoši kraves automašīnu. Vēl straujākiem tempiem augusi elektroenerģijas izmantošana lauksaimniecībā. 1938. gadā buržuāziskās

Latvijas laukos izmantoja tikai 0,9 miljoni kWh, bet 1967. gadā Padomju Latvijas lauksaimniecībā jau patērēja 287 miljoni kilovatstundu elektroenerģijas. Buržuāziskajā Latvijā no visiem lauksaimniecības enerģoresursiem tikai 18 procentus deva mehāniskie dzināji, turpretī 1967. gadā to īpatsvars bija 98 procenti.

Kultūras revolūcijas rezultātā ievērojami cēlās arī lauksaimnieciskajā ražošanā nodarbināto cilvēku vispārējās izglītības un viņu tehnisko zināšanu līmenis.

1966. gada beigās Padomju Latvijas tautas saimniecībā strādāja 4,4 tūkstoši augstākas kvalifikācijas agronomu, zootehniķu un veterinārārstu jeb 5,5 reizes vairāk nekā to bija 1940. gadā. Šo pašu speciālistu skaits, kuriem bija vidējā izglītība, bija 10,4 tūkstoši jeb 8 reizes vairāk nekā 1940. gadā. Laikā no 1950. līdz 1967. gadam republikas lauksaimniecībai tika sagatavoti 92,7 tūkstoši mehānizatoru. 1967. gada 1. aprīlī veikta uzskaitē parādīja, ka mūsu republikas kolhozos un padomju saimniecībās strādāja vairāk nekā 31 tūkstotis mehānizatoru, tai skaitā 21 tūkstotis traktoristu mašīnistu.

Sociālistiska celtniecības gaitā radikālas izmaiņas notikušas arī lauksaimniecībā pastāvošajās ražošanas attiecībās. Lielo maīžu, kapitalistisko lielsaimniecību un trūcīgo zemnieku sīksaimniecību vietā tagad mūsu zemes laukos ir lieli sociālistiski uzņēmumi. 1967. gada beigās mūsu zeme bija 12 773 padomju saimniecības un 36 187 kolhozi. To ekonomiskais pamats ir ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums. Līdz ar to likvidāta ekspluatācija un absolūtā zemes

rente un radītes reāles iespējas lauku ļaužu darba tālākai industrializācijai un viņu labklājības nemitigam pieaugumam.

Sociālisma uzvara likvidēja to ekonomisko interešu antagonistisko pretstatu starp pilsētu un laukiem, kāds pastāvēja un nemitīgi saasinājās kapitālistiskā privātipašuma apstākļos. Sociālismā pilsētu un lauku darbālaudis vieno ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums, vieno no ekspluatācijas brīva, radoša darbs un kopēja mērķis - komunistiskās sabiedrības uzcelšana mūsu zemē.

Ekonomisko interešu antagonisma likvidēšana, protams, nenozīmē to, ka starp pilsētu un laukiem sociālisma vispār nevarētu rasties ekonomiska rakstura pretrunas. Neantagonisku pretrunu cēlonis var būt disproporcija izveidošanās starp rūpniecības un lauksaimniecības attīstības tempiem. Ekonomisko interešu pretrunas starp pilsētu un laukiem var rasties arī tad, ja atsevišķu rūpniecības vai lauksaimniecības preču cenas pietiekamā mērā neatbilst ražotājam patērētā sabiedriski nepieciešamā darba daudzumam, t.i. neatbilst to vērtībai. Šādas pretrunas var radīt arī ekonomisko likumu prasībām pietiekami neatbilstoša kapitālieguldījuma un tehnikas sadale starp tautas saimniecības nozarēm.

Tomēr, neraugoties uz to, kāds arī nebūtu iespējamo pretrunu cēlonis, to rašanās un atrisināšana sociālismā jau notiek apstākļos, kad pastāv ražošanas līdzekļu sabiedriskais īpašums, nav ekspluatācijas un ikvienas ražošanas nozares attīstība notiek visas sabiedrības un katra tās at-

evišķa locekļa interesēs. Tāpēc arī šis ekonomiskās pret-
unas nevar pāraugt ekonomisko interešu antagoniskā pret-
tātā. Šo pretrunu savlaicīga neatrisināšana vienīgi var
izkavēt ražošanas spēku attīstību un ražošanas attiecību
ilnveidošanās proces.

Komunistiskās sabiedrības celtniecība prasa neatliekami
isināt tādu svarīgu uzdevumu kā, proti, pakāpeniski likvi-
dēt vēl pastāvošās būtiskās atšķirības starp pilsētu un lau-
kiem.

Šo būtisko atšķirību cēlonis vēsturiskā skatījumā ir
kā ārkārtīgi liela lauksaimnieciskās ražošanas un lauku
dzīves atpalicība, ko sociālisms saņēma mantojumā no kapi-
tālisma un kuru vēl nav iespējams pilnīgi likvidēt radot
sociālisma materiāli tehnisko bāzi un izveidojot laukos so-
ciālistiskās ražošanas attiecības.

Būtisko atšķirību starp pilsētu un laukiem likvidēšana
masu zemes konkrētos apstākļos jau ir komunisma celtniecī-
bas uzdevums.

Kas tad veido šo būtisko atšķirību saturu?

Vēl sešdesmito gadu sākumā ekonomiskajā literatūrā domi-
nēja uzskats, kura piekritēji šīs būtiskās attiecības re-
ducēja uz divu sociālistiskā īpašuma formu pastāvēšanu
masu zemes lauksaimniecībā. Tagad, turpreti, lielākā daļa
ekonomistu jau uzskata, ka būtiskās atšķirības starp pilsē-
tu un laukiem pastāv, pirmkārt, ražošanas spēku sfērā,
otrkārt, - ražošanas attiecību attīstības līmeņa ziņā un,
treškārt, kultūras un sadzīves apstākļu dažādajā līmenī.^{1/}

Sīkāk par šo jautājumu skat. autors raksta Latvijas PSR
Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1964. gada Nr 8, 3.-13. lpp.

Pie tam šis sociāli ekonomiskās un kultūras un sadzīves atšķirības starp pilsētu un laukiem pastāv galvenokārt kā atšķirīgas kvantitātes izraisītas kvalitatīvās atšķirības.

Ilustrēsim teikto ar konkrētu piemēru.

Padomju Latvijā 1965. gadā katrs rūpniecībā nodarbinātais strādājošais patērēja 5000 kwh elektroenerģijas, bet lauksaimniecībā nodarbinātais - tikai 740 kilovattstundas.^{1/}

Kvantitatīvā atšķirība, kā redzams, ļoti ievērojama.

Līdzīga aina redzama arī aplūkojot, piemēram, ražošanas apgādātību ar fondiem.

Padomju varas gados lauksaimniecībā nodarbināto cilvēku nodrošinājums ar ražošanas fondiem ievērojami pieaudzis.

Laikā no 1950. l.dz 1965. gadam tas Padomju Savienībā pieaudzis apmēram 5 reizes. Tomēr rūpniecībā 1965. gada sākumā uz vienu nodarbināto bija 5,2 tūkstoši rubļu pamatfondu, bet lauksaimniecībā 2,1 tūkstoši rubļu, jeb 2,5 reizes mazāk.

Protams, zināma atšķirība elektroenerģijas patēriņā un fondu izmantošanas ziņā ir arī starp atsevišķām rūpniecības nozarēm, kura izriet no to ražošanas specifikas.

Būtisko atšķirību mēra kāla elektroenerģijas, ražošanas pamatfondu un tašlīdzīgi ziņā, turpreti jau ir atšķirības šo nozaru, ja tā var teikt, "piesātinātības" ziņā ar enerģētiskajiem jaudām un nepieciešamajiem darba līdzekļiem.

---

^{1/} Aprēķināts pēc 1966. gadā izdotā statistisko datu

krājuma "Padomju Latvijas ekonomika un kultūra", 44., 230. un 297. lpp. datiem.

Par piesātinātības mēraukļu mēruprāt, varētu kelpot šādi kritēriji: dažādu ražošanas procesu mehanizācijas līmenis, smagā roku darba likvidēšanas pakāpe un darba ražīgums līmenis, pēdējais, protams, pie nosacījuma, ka salīdzināmo nozaru produkcijas cenas iespējami pilnīgāk atbilst to vērtībai.

Lauksaimnieciskā darba mehanizācija vēl pagaidām ievērojami atpaliek no rūpniecībā sasniegtā līmeņa.

Tādi lauku darbi kā augsnes un sējumu starprindu apstrāde, labības un skābarības kultūru novākšana jau pilnīgi vai gandrīz pilnīgi mehanizēti. Zeme vēl ir cukurbiešu novākšanas un iekraušanas, siena sakraušanas un dažādu citu lauku darba procesu mehanizācijas līmenis. Lopkopībā šāds maz mehanizēts, bet darba ietilpīgs process ir barības esīale.

Pēdējos gados arī šai ziņā iezīmējušās pozitīvas izmaiņas. Laikā no 1960. līdz 1966. gadam mehanizāto darba procesu īpatsvars Latvijas laukos piesudzis kartupeļu stādīšanā - no 22 uz 43 procentiem, bet to novākšanā - no 37 uz 83 procentiem, dārzeņu starprindu apstrādē - no 23 uz 74 procentiem, cukurbiešu novākšanā - no 2 uz 39 procentiem, bet to iekraušanā - no 2 uz 17 procentiem, siena plaujā - no 18 uz 58 procentiem.

Pētījumi rāda, ka kolhozu un padomju saimniecību ražošanas kompleksai mehanizācijai nepieciešamas apmēram 850 dažādas mašīnas un rīki. No šā skaita 451 mašīnu mūsu rūpniecība 1967. gadā jau ražoja, bet 222 mašīnu konstrukciju vēl izstrādāja un apguva. Pārējās mašīnas tiks konstruētas un to ražošanu apguvis turomākaajos gados. Tiek veikti pasākumi arī

remontu bāzes uzlabošanai, jo jāatzīmē, ka pašreizējā remonta bāze dod iespēju laikā un labā kvalitātē veikt tik - kai apmēram 60 procentu no nepieciešamajiem remontdar - biem. Vēl joprojām daudziem lauksaimniecības uzņēmumiem nav savu modernu darbnīcu, un tāpēc tas nevar nodrošināt pat šobrīd esošās tehnikas kārtējo remontu. Taču kā jau norādījām, lauksaimniecībā izmantojamo fondu daudzums vēl nav pietiekams.

Mums šķiet, ka lauksaimniecībā fondu apbruņotībai nevien - jāsasniedz rūpniecības līmenis, bet perspektīvā tas vēl ir ievērojami jāpārsniedz. To prasa vairākas šīs nozares īpat - nības.

Pirmkārt, jāievēro un tāpat ar fondu apbruņotību jākom - pensē tas, ka ražošana šai nozarē nav teritoriāli tik kon - centrēta kā tas ir rūpniecībā.

Otrkārt, augstāku fondu apbruņotības pakāpi lauksaimnie - cībā prasa arī šīs nozares izteiktais sezonas raksturs.

Treškārt jāievēro arī tas, ka lauksaimniecībā jārēķinās ar nelabvēlīgu dabas apstākļu izraisītajām papildus grūtī - bām. Piemēram, elektromotoru kalpošanas ilgums lopu fermās ir ievērojami īsāks, nekā tos izmantojot rūpniecības uzņē - mumos.

Lauksaimniecības industrializācijas un tās intensifikā - cijas rezultātā ievērojami audzis lauku mašīnu darba raži - gums. Salīdzinājumā ar pirmsrevolūcijas Krieviju, darba ražīgums Padomju Savienības lauksaimniecībā 1967. gadā bija vairāk nekā 5 reizes augstāks. Latvijā 1967. gadā rēķinot vidēji uz vienu lauksaimniecībā strādājošo /ieskaitot per -

sonīgās palīgsaimniecības/ saražoja 2,5 reizes vairāk bruto produkcijas nekā attiecīgi 1940.gadā. Pie tam šāds darba ražīguma pieaugums gūts vienlaikus darba dienai ievērojami saīsinoties.

Saražotās produkcijas daudzums centneros rāķinot vidēji uz vienu republikas lauksaimniecībā strādājošo laika no 1940. līdz 1966. gadam pieauga grediem - no 19,5 uz 20,0 centneriem, kartupeļiem - no 29,7 uz 50,5 centneriem, cukurbietām - no 3,6 uz 11,4 centneriem, pienam - no 21,8 uz 52,2 centneriem, gaļai - no 1,7 uz 5,7 centneriem.

Neraugoties uz to vēl joprojām pastāv ievērojama atšķirība starp to nacionālā ienākuma daudzumu kāds tiek saražots vidēji uz vienu nodarbināto rūpniecībā un lauksaimniecībā. Piemēram, 1964. gadā Padomju Savienībā katrs rūpniecībā strādājošais caurmērā saražoja 3750 rubļus jaunradītās vērtības, bet lauksaimniecībā nodarbinātais - tikai 1410 rubļus jeb 2,7 reizes mazāk.^{1/}

Tas nozīmē, ka ražošanas spēku sfērā socialistiskā lauksaimniecība vēl ievērojama mērā atpaliek no rūpniecības.

Ražošanas attiecību sfērā galvenās atšķirības starp pilsētu un laukiem pastāv īpašuma attiecības un sadales attiecības.

Īpašuma attiecības lauksaimniecībā raksturo divu socialistiskā īpašuma formu pastāvēšana. Tas savukārt ne-

^{1/} Aprēķināts pēc statistiskās redzgrāmetes "Народное хозяйство СССР в 1964 г." Москва, 1965 г.

apšaubāmā ietekmē tās ekonomiskās attiecības, kādas ir izveidojušās un pastāv kolhozu sabiedriskajā ražošanā.

Šīs ekonomiskās attiecības, pirmkārt, pastāv kā ekonomiskie sakari starp kolhozniekiem kā šķiru no vienas puses un visu masu sabiedrību, tas ir, socialistisko valsti no otras puses. Kolhozi pārņēd valstij savu saražoto produkciju, savukārt iepērkot no valsts uzņēmumiem tehniku, ķimikālijas, būvmateriālus un citu produkciju.

Otrkārt, zināmas ekonomiskās attiecības pastāv arī starp pašiem kolhoziem, tas ir, starp dažādu lauksaimniecības arteļu kolhoznieku kolektīviem. Ražošanas specializācijas nolūkā kolhozi kooperējas lauksaimniecības produkcijas ražošanā, organizē dažāda veida starpkolhozu uzņēmumus un tamlīdzīgi.

Trešā ekonomisko attiecību forma, kas izveidojusies pamatojoties uz ražošanas līdzekļu kolhozu kooperatīvo īpašumu, ir ražošanas attiecības starp katru atsevišķo kolhoza biedru no vienas un pašu lauksaimniecības arteļu no otras puses. Šīs attiecības raksturo kolhozā pastāvošās darba organizācijas un tā saimnieciskās formas, arteļu sniegtais ekonomiskais atbalsts atsevišķas ražošanas organizēšanā kolhoznieku piemājas saimniecībā, savu biedru nodarbinātība ar ēdnīcām, bērnu dārzīem, klubiem un citi attiecīgie veidi.

Bez šī per ekonomiskajās attiecībās, kādas pastāv starp visu sabiedrību valsts personā un kolhoziem, jāatzīmē, ka iepirkuma un sagādes cenu paaugstināšana nodrošina vajadzīgo rentabilitāti piena, gaļas un labības ra-

žošanā. Turpretī pie pastāvošajām cukurbiešu cenām 381 republikas kolhozam to audzāšana 1967. gadā deva zaudējumu. Arī kartupeļu un sakņu ražošana minētajā gadā vēl sagādāja zaudājumus attiecīgi 239 un 135 kolhoziem. Acīmredzot, jāpaver jautājums par to, vai šo produktu iepirkšanas cenas vēl nevajadzētu paaugstināt.

Runājot par starpkolhozu ekonomiskajiem sakariem, mēsaprāt, pirmām kārtām ir jāizvērē tie sakari, kuri veicina saimniecību savstarpējai kooperācijai darba sabiedriskās dalīšanas tālākas paplašināšanas virzienā.

Turpretī tādas ekonomisko sakaru formas kā starpkolhozu celtniecības organizācijas, kopāji kūdras ieguves uzņēmumi un citi, ir gan nāgaidām nepieciešamas, bet to pastāvēšanas cēlonis tomēr ir ražošanas spēku nepietiekamais attīstības līmenis un neviņ otrādi. Lauku celtniecības tālākas attīstības perspektīvas mēsaprāt ar laiku prasīs koncentrēt to vienā rokā, izmantojot šim nolūkam lielu specializētu valsts uzņēmumu formu. Praktiski tas varētu notikt, tālāk paplašinot tā saucamās mehānizētās kolonijas un, abām pusēm izdevīgā veidā, apvienojot tās ar starpkolhozu celtniecības uzņēmumiem.

Ekonomisko attīstības attīstības procesā pakāpeniski izmainās arī kolhoznieku piemājas saimniecību ekonomiskā loma. To īpatnējs republikas kolhoznieku ģimenes budžeta kopējais ienākumos laika no 1958. līdz 1965. gadam samazinājās no 58,0 uz 47,3 procentiem. No kolhoza saņemtās daļas īpatnējs, turpretī, šai laikā pieauga no 34,2 uz 40,5 procentiem, bet no valsts saņemtās daļas - no 6,7 uz 11,5

procentiem.

No Ipašuma attiecību viedokļa šāda tendence, protams, ir iepriecinoša. Tomēr, būtiskais rādītājs šai ziņā neapšaubāmi ir kolhoznieku personīgās palīgsaimniecības Ipat-svarāpirtkajā produkcijā.

Laikā no 1950. līdz 1967. gadam republikas kolhoznieku piemājas saimniecību Ipatsevars valsts iepirkumā samazinājās šādi: olām - no 56 uz 3 procentiem, saknām no 26 uz 5 procentiem, kartupeļiem - no 36 uz 18 procentiem, pienam - no 33 uz 24 procentiem, augļiem un ogām - no 84 /1960. gada/ uz 71 procentiem /1966. gada/.

1950. gada piemājas saimniecības vēl deva 20 procentus no valsts iepirktais labības. Turpretī 1967. gada visu valsts iepirkto labību deva kolhozi, ka arī padomju saimniecības un citi valsts uzņēmumi. Līnu un cukurbietu iepirkšanu visus gadus pilnīgi nodrošināja sabiedriskais sektors.

Šādu izmaiņu cēlonis bija tās lauksaimniecības kopprodukcijas straujais pieaugums, kuru ražo sabiedriskā sektora saimniecības.

Visa lauksaimniecības gada vidējā kopprodukcija, rēķinot 1950. gada salīdzināmās cenās, pieaugusi no 20,9 miljardiem, kāda tā bija caurmērā laika posmā no 1909. līdz 1913. gadam, līdz 52,4 miljardiem rubļu, kāda tā bija caurmērā laika posmā no 1961. līdz 1965. gadam, t.i., palielinājusies 2,5 reizes. Latvijā tās apjoms, rēķinot salīdzināmās cenās, bija 1940. gada 704 miljoni rubļi, 1950. gada - 502 miljoni, bet 1966. gada - 745 miljoni

rubļu. 1967. gadā Padomju Latvijas lauksaimniecības kop-
produkcijas apjoms bija par apmēram 14 procentiem lielāks
nekā 1940. gadā, tai skaitā lopkopības produkcijas apjoms -
par 30 procentiem, bet sugkopības - par 2 procentiem lie-
lāks. Turpmākajā Padomju Latvijas lauksaimniecības attīsti-
bes gaitā jānovērš tā disproporcija, kas izveidojusies starp
ļoti straujamiem lopkopības un gausajiem sugkopības produk-
cijas attīstības tempiem. Tas ļaus pilnīgi nodrošināt lop-
kopībai nepieciešamo barības bāzi.

Lielu stimulu lauksaimniecības attīstībai deva PSKP CK
1965. gada marta Plēnema lēmumi. To izpildes gaitā tika
ievērojami paaugstinātas svarīgāko produkcijas veidu iepir-
kuma un sēdēs cenas, palielināti kapitālieguldījumi šai
nozārē, pazeminātas lauksaimniecībā izmantojamo rūpnie-
cības izstrādājumu un elektroenerģijas cenas un izmaiņi -
ta kolhozu ienākuma nodokļa ievākšanas kārtība kā arī
veikti citi pasākumi. Rezultātā republikas kolhozu naudas
ienākumi 1966. gadā pieauga par 19 procentiem salīdzinājumā
ar 1965. gadu. 1967. gadā republikas kolhozu naudas ien-
kumi pieauga vēl par nepilniem 10 procentiem, salīdzinot
ar iepriekšējo gadu. Tas deva iespēju palielināt atskaiti-
jumas nedalāmo fondus papildināšanai un paaugstināt kolhoz-
nieku darba samaksu. Tagad pamatvilkienos jau pabeigta
pāreja uz kolhoznieku garantāto darba samaksu. Šis pro-
cess norisinājās tāda veidā, ka darba samaksas palielinā-
šanās tempi apsteidza darba ražīguma pieaugumu. Piemēram,
republikas kolhozu lopkopība 1967. gadā darba ražīgums
pieauga par 5 procentiem salīdzinājumā ar 1966. gadu,

bet darba samaksa - par 13 procentiem. Protams, ka rezultātā tas noveda pie lauksaimniecības produkcijas pašizmaksas paaugstināšanās. Lai nodrošinātu pašizmaksas pazemināšanu, nepieciešams pilnveidot darba samaksu tāda virzienā, lai paderītu tās lielumu maksimāli atkarīgu kā no darba p. veikšanas termiņiem, it sevišķi augkopībā, tā arī no saražotās produkcijas daudzuma un tās kvalitātes.

Ražošanas attiecību attīstība notiek arī pilnveidojot darba organizācijas formas. Šai nolūkā tiek risināta arī jautājums par lauku ļaužu darba dienas garuma saīsināšanu.

Šai ziņā vēl neapmierinošs stāvoklis ir lopkopībā.

Tāpēc vislielāko uzmanību pelna tāda slaucēju darba organizācijas pieredze, kā, piemēram, Kuldīgas rajona kolhoza "Snēpele" un Stučkas rajona kolhoza "Koknese" fermās ieviestais piecdienu darba grafiks, ar divām brīvdienām pēc kārtas, Smiltenes sovhoztehnikumā praktizētais plūsmas darba grafiks ar divām brīvdienām, tāds pat grafiks Olaines padomju saimniecībā ar tā saukto pagarināto brīvdienu, kā arī Limbažu rajona Umurgas padomju saimniecības pieredze ar govju divreizēju slaukšanu un slaucēju darbu divās maiņās. Visi šie pasākumi uzlabo darba organizāciju un tā apstākļus un saīsina tieši ražošanā pavadīto darba laiku.

Lauksaimnieciskās ražošanas piesaugums nodrošinaja lauku darbaļaužu materiālās labklājības celšanos un tās līmeņa tuvošanos pilsētu iedzīvotāju labklājības līmenim. Laikā no 1958. gada līdz 1965. gadam republikas strādnieku un kolpotāju vidēja mēnešalga rūpniecībā pieauga no 83,8

rubļiem līdz 99,6 rubļiem, t.i. - par 19 procentiem, padomju saimniecībās - no 49 rubļiem līdz 67,7 rubļiem jeb par 38 procentiem un darbā piedalījušos kolhoznieku ienākumi no sabiedriskās saimniecības vidējai mēnesī - no 28,4 rubļiem līdz 55,6 rubļiem, t.i., par 96 procentiem, tāpat ievērojami straujāk. 1966. gadā republikas strādnieku un kalpotāju vidējai darba algai pieaugot par 4 procentiem, kolhoznieku darba samaksa pieauga par 11 procentiem.

Salīdzinājuma ar 1966. gadu 1967. gadā kolhoznieku darba samaksa pieauga vēl par 15 procentiem un sasniedza 3,63 rubļus ceurmērā par vienu nostrādāto cilvēkdienu. Tas nozīmē, ka kolhoznieku darba samaksa jau visumā sasniedzusi padomju saimniecības strādājošo darba samaksas līmeni, kuriem ceurmērā par vienu cilvēkdienu 1967. gada aprīlī sasniedza 3,65 rubļus.

Līdz ar kolhoznieku un padomju saimniecību darbinieku ienākumu pieaugumu izvirzās uzdevums vēl tālāk paplašināt laukos tirdzniecības un sabiedriskās apkalpošanas uzņēmumu tīklu un apgādāt laukus ar zivju plašāka izvēle ar dažādam precēm. Tā, piemēram, republika uz katru fem 10.000 iedzīvotājiem 1964. gadā bija pilsētās 34, bet laukos 26 mazumtirdzniecības un attiecīgi 11 un 6 sabiedriskās apkalpošanas uzņēmumi.

Šī pieeģadē kapitalieguldījumu apjoms PSRS lauksaimniecība pieauga apmāram divas reizes, bet elektroenerģijas patēriņš - trīs reizes. Republikas lauki saģēms 1,9 reizes vairāk traktorū un 2,1 reizi vairāk automaģīnu, nekā iepriekģējos pieģos ģados. Tas ļaue straujākiem tempiem-

realizēt leiku tuvinašanos pilsētai.

Neatliekams uzdevums mūsu republikā ir arī ciematu celtniecības foršēšana. Šim nolūkam, tāpat kā saimniecību iekšējo ceļu ierīkošanai un remontēšanai nepieciešams apvienot un koordinēt visu ieinteresēto uzņēmumu un iestāžu resursus un darbību.

Savukārt, projektējot ražošanas ēkas nepieciešams ļoti projektā autorus prāvēt nevis par celtniecības izmaksu, bet gan par ekspluatācijas izdevumu ieteupījumu un darba ražīguma pieaugumu, izstrādājot zinātniski pamatotu kritēriju šo abu rādītāju noteikšanai.

РОМАНОВА Н.О.

ст. преп.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ КОЛХОЗОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

Высокие темпы расширенного воспроизводства продуктов сельского хозяйства являются важнейшей закономерностью периода развернутого строительства коммунизма. Поэтому XXII съезд партии, определяя конкретные пути коммунистического строительства на современном этапе, придает первостепенное значение ускорению темпов развития сельского хозяйства, обеспечению высоких, устойчивых темпов расширенного воспроизводства продуктов сельского хозяйства.

По пятилетнему плану развития народного хозяйства колхозы и совхозы республики должны увеличить среднегодовой объем производства в 1966-1970 гг. по сравнению со среднегодовым производством в предшествующем пятилетии: молока - на 38%, мяса - на 25%, яиц - на 36%, зерна - на 51%, сахарной свеклы (фабричной) - на 55%, льна-волокна - на 38%, картофеля - на 72%, овощей - на 35%.

В выполнении этой программы, поставленной перед сельским хозяйством республики, большая роль принадлежит колхозам.

В настоящее время в республике имеется 769 колхозов. В 1967 году удельный вес колхозов в производстве валовой продукции общественного сектора составил 61%, в том числе более 57% продукции животноводства.

В системе предпосылок определяющих непрерывный рост сельскохозяйственного производства первостепенная роль принадлежит развитию и совершенствованию материально-технической базы.

Ввиду недостаточного уровня развития материально-технической базы сельского хозяйства и значительного влияния на него стихийных сил природы, объем сельскохозяйственной продукции недостаточен и процесс производства в сельском хозяйстве все еще не имеет стабильных темпов развития.

Материально-техническая база сельского хозяйства имеет свои специфические черты. Наряду с машинной техникой, в сельхозартелях включая 16 рыболовецких занимающихся животноводством.

ее состав входит комплекс биологических и химических средств труда, поскольку здесь "экономический процесс воспроизводства, каков бы ни был его специфически общественный характер, всегда переплетается в этой области (в земледелии) с естественным процессом воспроизводства".¹

Составной частью материально-технической базы сельского хозяйства является используемая в нем земля, выступающая по определению К. Маркса, как всеобщий предмет человеческого труда и как всеобщее средство труда.

Земля как средство производства в сельском хозяйстве имеет ряд особенностей. Она не может быть заменена другими видами средств производства. Количество земли в природе ограничено и в зависимости от желаний людей его нельзя увеличить безгранично.

В отличие от других средств производства, земля при рациональном ее использовании "... постоянно улучшается, если правильно обращаться с нею"².

Эти специфические особенности земли, как средства производства сельского хозяйства, требуют полного и продуктивного ее использования, что означает не только использование имеющегося потенциального, естественного плодородия почвы, но и постоянное восстановление и повышение естественного плодородия, создание экономического плодородия почвы путем добавочных вложений средств и применения передовых методов ее обработки.

Чем выше темпы роста экономического плодородия почвы, тем выше темпы и расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве.

Необходимо познать свойства почвы различных природно-географических зон и в каждой из них применять соответствующие средства и методы повышения естественного плодородия для получения высоких и устойчивых урожаев.

1 К. Маркс. Капитал, т. II, Госполитиздат, М., 1949, стр. 358.

2 К. Маркс. Капитал, т. III, Госполитиздат, 1949, стр. 794.

" Земля - огромный источник богатства нашего общества, основа сельскохозяйственного производства, - указывалось на XXIII съезде КПСС. Сохранение этого богатства и производительное его использование, повышение плодородия почв, борьбу с ветровой и водной эрозией, проведение там, где это необходимо, работ по лесонасаждению надо рассматривать как важное государственное дело".¹

В Латвийской республике преобладают дерново-слабо- и средне-подзолистые, дерново-глиеые почвы. Большинство почв имеет кислую реакцию и нуждается в известковании. Природное плодородие их сравнительно низкое: бедны органическим веществом (за исключением торфяно-болотных) и содержат недостаточное для получения высоких урожаев количество основных питательных веществ - азота, фосфора, калия, а в ряде районов и микроэлементов. Для республики характерен влажный, приморский климат.

В данных условиях ведущая роль в развитии и совершенствовании материально-технической базы колхозов принадлежит химизации.

С каждым новым урожаем почва ежегодно теряет часть питательных веществ. Так, например, при урожае зерновых в 20-25 ц с гектара почва теряет 60-80 кг азота, 20-30 кг фосфора и 50-60 кг калия.

Пополнение питательных веществ почв путем восторонней химизации - применения минеральных удобрений, химических средств защиты растений, биостимуляторов, известкования кислых почв (в условиях правильных севооборотов и при соблюдении наилучших агротехнических сроков проведения полевых работ), позволит резко повысить ее плодородие и на этой основе обеспечить рост урожайности всех сельскохозяйственных культур.

"Урожайность земли, - указывал Ф. Энгельс, - может быть бесконечно повышена приложением капитала, труда и науки".²

1 Л.И. Брежнев. Отчетный доклад Центрального Комитета КПСС XXIII съезду Коммунистической партии Советского Союза, 29 марта 1966г.

2 К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. I, издание П. Госполитиздат, М., 1955, стр. 563.

Эффективность удобрений зависит от многих факторов и в первую очередь — от правильного соотношения питательных веществ и количества осадков.

В Латвийской республике годовая сумма осадков составляет 550–700 мм, поэтому эффективность удобрений здесь высокая и устойчивая. По данным Латвийского научно-исследовательского института земледелия, полученным за ряд лет, в условиях республики, один центнер азотных удобрений дает дополнительно в среднем 640 кормовых единиц с гектара, центнер фосфорных — 150 кормовых единиц, центнер калийных — 100.

По пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1966–1970 гг. поставка минеральных удобрений сельскому хозяйству страны достигнет 55 млн тонн (в стандартных туках). Увеличится производство ядохимикатов и других химических средств.

В постановлении ЦК КПСС и Совета Министров СССР "О мерах по обеспечению развития промышленности минеральных удобрений" предусмотрены наиболее высокие темпы прироста в туковой промышленности с 1969–1970 гг. В эти годы намечено вводить в действие новые цеха и заводы производительностью около 13 млн. тонн в год или в 4 раза больше, чем вступило в строй в 1966–1967 гг.

Латвийская республика к 1970 году получит 1,8 млн. тонн минеральных удобрений.

Рост применения минеральных удобрений в республике требует разрешения таких важных вопросов, как финансирование строительства складов и механизация внесения в почву минеральных удобрений и гербицидов.

В настоящее время вопросы создания и производства совершенных механизмов для химизации сельского хозяйства решаются медленно, неудовлетворительно. Так, например, машин для удобрений и подкормки лугов и пастбищ и для известкования кислых почв, пригодных для использования в условиях Прибалтики, почти не имеется. Особенно велик недостаток механизмов для внесения таких жидких минеральных удобрений как аммиачной воды.

Одной из неотложных задач сельскохозяйственного машиностроения является создание комплекса машин для Прибалтийской зоны.

Важным путем развития материально-технической базы сельского хозяйства Латвийской ССР является гидрометрия чрезмерно увлажненных земель. В связи с климатическими особенностями огромные площади в хозяйствах занимают избыточно увлажненные сельскохозяйственные угодия. По данным учета земель на 1 ноября 1965 г. в колхозах и совхозах республики только 17,9% сельскохозяйственных угодий не требуют осушения. В некоторых районах республики, как Добельском районе нормально влажные земли составляют только 1%, Лиепайском - 3%, Салдусском, Огрском - 6%.

Без гидромелиорации, без установления оптимального водного режима дальнейшее интенсивное развитие сельского хозяйства в Латвийской ССР вообще не возможно.

Мелиорация избыточно увлажненных земель позволяет расширить площадь сельскохозяйственных угодий хозяйств за счет ранее не использованных земель, а также более рационально использовать площади, находящиеся уже в обработке и ежегодно получать с них более высокие и устойчивые урожаи.

Гидромелиорация земель и применение высокой агротехники способствует также сокращению затрат живого и овецеленного труда на единицу произведенной продукции и этим создают гарантированные условия для рентабельного развития сельскохозяйственного производства.

Для латвийского крестьянина мелиорация земель всегда была жизненной необходимостью. Но в период буржуазной Латвии, при наличии мелкой частной собственности, осушение земель им было непосильно. Оно проводилось исключительно в крупных кулацких хозяйствах. Причем мелиорация осуществлялась крайне медленно и в незначительных размерах. За все время буржуазной Латвии с 1918-1940 гг. закрытым дренажем было осушено только 45,6 тыс.га и открытой сетью канав 9,3 тыс.га. Все работы выполнялись вручную.

После восстановления Советской власти и особенно в настоящее время, после решений мартовского (1965г.) и особенно майского (1966г.) Пленума ЦК КПСС, борьба за осушение и повышения плодородия земли приобрела невиданный размах. За последние годы в республике ежегодно осушалось сельскохозяйст-

венных земель в 1,5 раза больше чем было дренировано за все время буржуазной Латвии. Так, например, в юбилейном 1967 г. в республике осушено 84 тыс. га из них закрытым дренажом - 73 тыс. га. Протяжимость всей осушительной сети в Латвийской ССР равна 400.000 км. Почти в 10 раз обогнуть экватор вытянутыми в одну ленту осушительными каналами.

Государство на эти цели выделяет много различной техники, крупные суммы средств. Общая сумма капиталовложений в гидромелиорацию земель Латвийской ССР (с 1946 по 1967 гг.) составила 278 млн. руб., 131 млн. или 47,2% вложено за последние 5 лет.

Гидромелиорация - необходима и экономически эффективна. Необходима потому, что за послевоенный период (с 1946 по 1966 гг.) в республике было введено в действие 1210 тыс. га осушенных земель, в том числе 495 тыс. га с закрытым дренажом. Однако площадь земель с осушительной сетью за этот период расширилась только на 490 тыс. га, в том числе площадь с закрытым дренажом - на 404 тыс. га. Основной объем работ по мелиоративному строительству относился к реконструкции ранее существовавшей осушительной сети. Высокоэффективна потому, что каждый осушенный дренажем га земли в республике в среднем дает дополнительно около 1200 кормовых единиц, и средства затраченные на гидромелиорацию окупаются в 2-2,5 года. В 1967 году урожай зерновых на осушенных землях был выше чем на недренированных на 42%.

Гидромелиорация позволит решить проблему по созданию прочной кормовой базы в республике и в короткий срок увеличить производство продуктов животноводства.

Пятилетним планом развития народного хозяйства СССР на 1966-1970 гг. предусмотрено в нашей республике провести осушительные работы на площади в 520 тыс. га, произвести 1 млн. 85 тыс. га кислых почв и освоить 407 тыс. га запущенных земель. Кроме того, на пятилетие запланировано строительство дождевальных оросительных систем за счет средств государственного бюджета на площади в 1955 га.

На водохозяйственное строительство Латвийской республики за пятилетие государство направляет 225,0 млн. руб.,

что равно общей сумме капиталовложений на осушение земель в республике за 20 послевоенных лет.

Затраты крупных средств на водохозяйственное строительство свидетельствуют об огромных возможностях социалистической системы хозяйства в осуществлении накопленнй на расширенное воспроизводство сельского хозяйства.

Темпы расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве зависят не только от темпов роста капиталовложений, но и от степени эффективного их использования. Как отмечено на майском (1956г.) Пленуме ЦК КПСС, главное в мелиоративном строительстве — добиться получения с единицы мелиорируемой земельной площади максимума необходимой обществу сельскохозяйственной продукции при минимальной ее себестоимости. Поэтому дальнейшее развитие гидромелиорации в Латвийской ССР требует разрешения ряда важных проблем.

Одна из важнейших проблем, это неполное освоение осушенных земель — большой разрыв между проведением мелиоративных работ и освоением осушенных земель. Так, на 1 января 1967 г. только в колхозах республики следовало провести культуртехнические работы на объектах осушенных до 1964 г. на площади в 12 тыс. га.

Отставание выполнения культуртехнических работ не позволяет интенсивно использовать землю и приводит к замораживанию части капитальных вложений, направленных государством на проведение мелиоративных работ.

Главная причина отставания заключается в отсутствии соответствующей техники. В республике имеется примерно 60% необходимой техники для выполнения осушительных и культуртехнических работ. Кроме того, до сего времени промышленность не обеспечивает полностью механизированной укладки дренажных (гончарных) трубок. В результате, самая трудоемкая работа мелиораторов выполняется вручную. Так, в 1966г. в хозяйствах Латвийской ССР вручную было уложено труб протяженностью в 38 тыс. км. В 1970 г. согласно плану мелиораторы республики должны будут уложить 210 млн. гончарных труб общей протяженностью в 63.500 км. Это обуславливает необходимость увеличить и модернизировать выпуск соответ-

ствующей техники и все работы по гидромелиоративному строительству и освоению осушенных земель проводить комплексно. СМУ должны комплектоваться техникой по принципу "комплекс машин и механизмов в расчете на 1000 га осушаемых земель".

В целях ускорения освоения осушенных земель необходимо улучшить организацию использования имеющейся техники, распределение ее между объектами, решить вопрос обеспечения запасными частями и шире привлекать колхозы к окультуриванию почв.

Следующей важной нерешенной проблемой является эксплуатация гидромелиоративной сети. От ухода за дренажными системами зависит не только сохранность, долголетие дренажа, но и его отдача. На сегодня еще не во всех СМУ республики созданы бригады мелиораторов, которые на договорных началах ведут в хозяйствах работы по ремонту и очистке дренажных устройств. Такие отряды в самое ближайшее время следует создать во всех районах республики.

Заслуживает внимания и широкого внедрения опыт мелиораторов Белорусской ССР, где обслуживание внутрихозяйственной осушительной сети осуществляют межрайонные управления на договорных началах с землепользователями. Хозяйства выделяют в распоряжение эксплуатационных организаций рабочую силу — русловых ремонтников и средства для оплаты за траты по проведению ремонтных работ на внутрихозяйственной осушительной сети. Межрайонные управления — обеспечивают техническое руководство этими работами и контроль за качеством их выполнения.

Третьей важной проблемой является повышение эффективности использования осушенных земель. В республике все работы по гидромелиорации выполняются полностью за счет государства. Огромные средства, которые в результате этого высвобождаются в хозяйствах используются на развитие сельскохозяйственного производства и повышение оплаты труда. Это обязывает колхозы более производительнее использовать все осушенные земли и обеспечить должную отдачу за затраченных средств.

До последнего времени высокая эффективность капиталов-

вложений в мелиорацию имеет место только в передовых хозяйствах, достигших высокой культуры земледелия. Средняя урожайность в республике низка. Так, в 1966г. в Латвийской ССР свыше 60% зерновых культур были размещены на дренированных землях. Поскольку прирост урожайности на дренированных землях составил только 3 ц/га, средняя урожайность в республике составила только 11,7 ц/га. В 1967 г. средняя урожайность составляла 16,3 ц/га.

В республике имеется около 20 тыс. га осушенных естественных лугов, урожайность которых не превышает 11 ц сена с га.

В 1967 г. в республике не использовалось 17,4 тыс. га или 3% осушенных сельскохозяйственных угодий, в том числе 7,3 тыс. га или 2% от всей осушенной пашни.

Недостаточно эффективное использование осушенных земель следует объяснить двумя причинами: во-первых, недостатком минеральных удобрений, микроэлементов, гербицидов. Осушение земли, это только основа для роста урожая. Главное же средство труда, с помощью которого почва восстанавливается и повышает свое плодородие, это минеральные удобрения. На осушенные земли требуется затрачивать больше удобрений, чем на не осушенные. при распределении фондов минеральных удобрений необходимо учитывать объем осушаемых земель как в целом по республике, так и по отдельным районам и хозяйствам. Осушаемые земли в первую очередь должны быть обеспечены полной нормой минеральных удобрений. Это повисит эффективность использования осушенных земель и отдачу от применения минеральных удобрений.

Мелиорированные земли необходимо обеспечить и соответствующей сельскохозяйственной техникой, приспособленной для работы на осушенных торфяно-болотных почвах.

Именно комплектность в осуществлении гидромелиоративных и агротехнических мероприятий является залогом высокой эффективности использования осушаемых земель.

Потребности хозяйств в дополнительном объеме удобрений и соответствующей техники должны быть учтены в планах кредитования и материально-технического снабжения.

Низкая эффективность использования осушенных земель, во-вторых, объясняется отсутствием материальной ответственности со стороны самих хозяйств за их использование. Это обуславливает необходимость совершенствовать экономические отношения по производству и распределению прибавочного продукта между государством, затрачивающим средства на гидромелиоративное строительство и самими хозяйствами, использующими осушенные за счет государства земли.

Часть дополнительной вновь созданной на осушенных за счет государственных средств сельскохозяйственных угодьях стоимости должна поступать в централизованный фонд государства. Изъятие государством части прибавочного продукта будет означать изъятие дифференциальной земельной ренты II, представляющей собой определенное отношение между землепользователем и государством по поводу добавочных капиталовложений на гидромелиорацию земли.

Со сего времени существующая система подоходного налога материально не стимулирует и не обязывает колхозы своевременно осваивать и эффективно использовать осушенные земли. Через подоходный налог изымается часть созданного прибавочного продукта в сельском хозяйстве вообще, отдельно не учитывая объем осушенных земель. Поскольку прибыль от мелиорации пропорциональна урожайности культур, а урожайность на интенсивно осушенных землях пропорциональна уровню применяемой агротехники, распределение дополнительно полученного дохода с осушенных земель должно осуществляться так, чтобы хозяйства были материально заинтересованы в эффективной эксплуатации гидромелиорированных земель, в применении комплекса агротехнических мероприятий. Это необходимо учитывать при установлении нормы ренты. Норма ренты должна зависеть также от экономической оценки земли, оптимального дохода, получаемого в результате того или иного способа осушения, а также от суммы капиталовложений на один га мелиорированных земель.

С целью изъятия дифференциальной ренты необходимо внести изменения в колхозную отчетность. В годовых отчетах колхозов следует отдельно учитывать гидромелиорированные сельскохозяйственные угодья и объем гидромелиоративных фондов.

Усиление материальной заинтересованности и материальной ответственности путем установления определенной нормы ренты, будет способствовать своевременному освоению и рациональному использованию в с е х осушенных земель, обеспечит максимально возможный выход продукции с единицы земельной площади при минимальных затратах труда и повысит экономическую эффективность капиталовложений, затраченных на развитие материально-технической базы сельского хозяйства.

V. R i k š i s

v.p., ekon. zin. kandid.

LATVIJAS PSR ZVEJNIEKU KOLHOZU ATTĪSTĪBA PADOMJU VARAS GADOS

Fašistiskās Vācijas nodevigais uzbrukums Padomju Savienībai uz laiku pārtrauca socialisma celtniecību Padomju Latvijā. Fašistiskie okupanti nodarīja Latvijas PSR tautsaimniecībai 2 miljardus rubļu zaudējumu. Smagi cieta arī republikas zvejniecība - tiešie zaudējumi sastādīja 4,2 milj. rubļu, tai skaitā 1,9 milj. rubļu zvejnieku sabiedrībām.

1944. gadā sakarā ar kara darbību Latvijas PSR teritorijā zivju nozveja, ieskaitot nozveju iekšējos ūdeņos, bija 47 tūkst. cnt., kas sastādīja tikai 32,9 % no 1940. gada līmeņa.

Visveirāk bija cietusi zvejas flote un zvejas riki. Zvejnieki bija zaudējuši vairāk nekā 420 motorlaivu, 1,5 tūkst. airu laivu, apmēram 10 tūkst. dažādu zvejas riku. Tas nozīmē, ka no pirmskara motorlaivu skaita bija saglabājusies mazāk nekā puse, bet no zvejas rikiem apmēram 45 %. Arī zvejnieku skaits bija samazinājies par apmēram 40 %. 1)

Okupanti likvidēja padomju varas apstākļos izveidotos zvejnieku artelus, atņemot to īpašumus. Daļēji darbojās tikai zvejnieku sabiedrības, ar kuru palīdzību fašistiskie okupanti atņēma zvejnieku iegūtās zivis.

Pēckara perioda sākumā mūsu zivsaimniecība lielā mērā bija izpostīta: trūks zvejas riku un flotes. Zivju apstrādes fabrikas bija izlaupītas un to iekārta izvesta uz Vāciju. Šis apstāklis, kā arī tas, ka Kurzeme vēl atradās fašistu okupantu jūgā un tuvu frontes līnija ierobežoja vai arī pat aizliedza zvejošanu jūrā, ietekmēja zivju iegūvi jūrā republikas atbrīvotajā daļā. Tā 1945. gadā nozvejoja tikai 46,3 tūkst. cnt zivju vai 1/3 no pirmskara līmeņa. Nozvejas gads

---

1) Latvijas PSR Zvejnieku kolhozu savienības arhivs.
Lietu Nr. 14, spraksts 1-9., 68. un 69. lpp.

plānu republika izpildīja par 48 %.

Grūtības zivsaimniecībā pēckare gados radīja ne tikai ražošanas līdzekļu trūkums, kas nodarītie postījumi un cilvēku zudumi, bet faktiski no jauna vajadzēja veidot socialistiskās ražošanas attiecības.

Pirmais savu darbību atbrīvotajā Latvijas teritorijā atjaunoja Ludzes zvejnieku arteļis (1944.gada 1.augusta). Dažas dienas vēlāk darbību uzsāka arī Rēzeknes un Deugavpils zvejnieku arteļi. Arteļu un zvejnieku sabiedrību jaundibināšana 1944.gadā no okupantiem padzītajā teritorijā notika galvenokārt oktobra un novembra mēnešos.

1944.gada beigās Latvijas PSR jau pastāvēja 15 zvejnieku arteļi, kuru darbības pamatā bija republikāniskie statūti. Šajos arteļos bija sabiedriskoti zvejniecības ražošanas līdzekļi un zvejniecībā izlietotais darbs. Visi arteļi zvejoja iekšajos ūdeņos.

Bez zvejnieku arteļiem darbojās vēl 14 sabiedrības un 2 zvejnieku grupas, kuras pēc savas būtības bija līdzīgas sabiedrībām. Sabiedrībās, kuras pastāvēja jūras zvejniecībā, apvienots bija tikai darbs. Visi ražošanas līdzekļi strādās zvejnieku privātpēšumā.

Sabiedrību dibināšanas mērķis bija palīdzēt sevlem biedriem materiālā un kulturālā ziņā, zivju produkcijas iegūšanā un realizācijā, zvejnieku saimniecību apgādāšanā ar ražošanas līdzekļiem un kredītiem.

Sabiedrībai bija tiesības saņemt no valsts kredītu, izsniegt tos biedriem, slēgt līgumus par flotes būvi, iegādāties ražošanas līdzekļus un realizēt iegūtos lovas, atvērt nodalījumus un veikt rūpnieciskus pasākumus.

1944.gadā arteļi, sabiedrības un zvejnieku grupas valstij nodeva ap 6500 cmt zivju 90 tūkst.rbl.vērtībā. Pēc vācu okupantu padzīšanas faktiski tika atjaunots ražošanas attiecību stāvoklis, kāds pastāvēja 1940./41.gadā. Salīdzinājumam apzveju sāka veikt republikāniskie zvejnieku arteļi, bet jūras zvejniecībā joprojām darbojās zvejnieku sabiedrības.

Ari Kurzemē sāka organizēties gan zvejnieku sabiedrības, piemēram, Kolkā, Mērsragā, Ventspilī, Pāvilostā, Liepājā, Rojā, gan arī arteļi - Kuldīgā, Liepājā, Mērsragā. 1945.gada janījā republikā pastāvēja 15 zvejnieku sabiedrības un 19 zvejnieku arteļi uz republikānisko statutu pamatiem. Gada beigās abos kooperatīva veidos bija apvienojušies jau 3360 zvejnieku, tai skaitā sabiedrībās apmēram 2100 zvejnieku. Saimnieciski galvenā nozīme bija zemākai kooperācijas formai - zvejnieku sabiedrībām, jo tās deva vairāk nekā 90 % no kopējās zivju nozvejas.

Zvejnieku kooperatīvās formas nemitīgi tika pilnveidotas. 1945.gada 25.augustā reorganizācijas nolūkos Rīgas zvejnieku sabiedrību apvienoja ar Ķīšu-Juglas arteļi un nosauca par Rīgas zvejnieku arteļi. 1946.gada 14.martā Mengeļu zvejnieku sabiedrību apvienoja ar Daugavgrīvas sabiedrību. Jelgavas un Bauskas zvejnieku sabiedrības pievienoja Rīgas zvejnieku arteļim. Darbību pārtrauca Salas un Medlienas arteļi, bet 1946.gada rudenī to jauna nodibināja Pāpes un Ventspils arteļus. Ekonomiski vājās zvejnieku sabiedrības un arteļus pārveidoja un apvienoja saimnieciski spēcīgākās zvejniecības organizācijās. Iekšējo ūdeņu zvejnieku zvejas ražošanas līdzekļu sabiedriskošanu pamatos pabeidza 1945.gadā. Tādējādi 1946.gada oktobra sākumā republikā darbojās 15 zvejnieku sabiedrības un 16 zvejnieku arteļi.

Kolektīvizācijas process ritēja tālāk. 1948.gada sākumā bija 26 zvejnieku arteļi, kuru darbības pamatā bija republikāniskie statūti. Vairs nepastāvēja neviens zvejnieku sabiedrība - visi zvejniecības ražošanas līdzekļi bija sabiedriskoti. 1948.gadā tika noorganizēts viens jauns arteļis (Engurē) un divi likvidēti. 1948.gada pavasarī "1.Maijs" Mērsragā pārgāja uz vienotiem Vissevienības statūtiem, sabiedriskoja arī lauksaimniecisko ražošanu un izveidoja lauksaimniecības brigādi. Nedaudz vēlāk arī Tūjes arteļi "Brīvā kaija" apvienoja zemes platības un sabiedriskoja lauksaimniecības ražošanas līdzekļus. 1948.gada beigās ādus pārkaļķojumus izdērija arī Engures "Pedomju zvejniekā". Tas nozīmā, ka 1948.gada beigās bijis zvejnieku arteļos visi ražošanas līdzekļi (ka zvejnie-

cībā, tā lauksaimniecībā) bija kolektivizāti. Šajos arteļos kolektivizātas bija 510 zvejnieku saimniecības ar zemes platību 3122,8 ha, tai skaitā 632,5 ha aramzemes. 300,6 ha aramzemes apstrādāja kolektīvi, bet pārējo sadalīja zvejniekiem tā piemājas zemi.

1949.gads bija zvejnieku vienlaidus kolektivizācijas gads. Ja 1948.gadā lauksaimnieciski izmantojama zeme bija apvienota tikai 3 zvejnieku kolhozos (Mārsragā, Tajā un Engurē), tad 1949.gadā kolektivizēja visus zvejnieku rīcībā nodotos zemes gabalus un noorganizēja sabiedrisko saimniecību. Lauksaimnieciska rakstura sabiedriskā saimniecība nebija Daugavpils, Liepājas, Mēlienes, Rīgas, Rīgas Jūrmalas, Ventspils un Krāslavas kolhozos.

Zvejniecībā kolektivizācijas procesu pamatos pabeidza līdz 1949.gada maijam, kaut gan zemes un lopu sabiedriskošana, piemājas zemju izdalīšana kolhozniekiem dažkārt turpinājās vēl vasarā. Vienlaidus kolektivizācijas gadā pavisam darbojās 31 kolhozs. 1949.gadā jūras zvejniecībā ieguva par 9,1 % zivju vairāk nekā 1939.gadā buržuāziskās Latvijas rekordnozvejes gadā. Nozvejes plānu kolhozi izpildīja par 114 %, tai skaitā jūras zvejā nodarbinātie par 116 %.

1949.gadā Daugavpils, Gulbenes, Ludzas, Rāzeknes, Krāslavas un Mēlienes arteļus, kuri nodarbojās ar zveju iekšējos ūdeņos, likvidēja. Likvidācijas procesu veica:

- 1) nododot zvejniecību iekšējo ūdeņu trestam, tas ir, valsts organizācijai;
- 2) pievienojot lauksaimniecisko ražošanu lauksaimniecības arteļiem.

Tas nozīmē, ka 1949.gadā kooperatīvā iekšējo ūdeņu zvejniecība tika pārveidota par valsts īpašumu. Iekšējo ūdeņu trestā izveidoja zvejnieku brigādes, kuras apzvejoja tos ezerus, kas agrāk strādā kolhozu rīcībā.

Kādi tad bija saimnieciskie rezultāti tai laikā, kas notika vienlaidus kolektivizācijā?

Sakarā ar ražošanas līdzekļu un darbu sabiedriskošanu

bija iespējams tālāk attīstīt ražošanas spēkus, celt darba ražīgumu, palielināt nozveju, stiprināt kolhozu ekonomiku. Tik gadus nemitīgi pieauga arī zvejnieku ienākumi. Zivju ieguve 1949.gadā palielinājās 3,5 reizes, kolhozu naudas ienākumi - 3,8, nozveja uz vienu zvejnieku - 3,2 reizes un zvejnieku ienākumi - 2,8 reizes salīdzinājumā ar 1945. gadu. Kaut arī 1945.gada līmenis bija visai zems, tas nezināja saimnieciskos sasniegumus, ar kādiem zvejnieku kolhozi varēja lepoties 1949.gadā. To pierāda kaut vai tas, ka kolhozos nozvejoto zivju daudzums par 28 % pārsniedza 1940.gada ieguvi. Raksturīgi, ka tieši 1949.gadā, kad notika galvenais kolhozu veidošanas process, krasi uzlabojās visi galvenie ekonomiskie rādītāji.

Ar ko izskaidrojama zvejniecības kolektīvizācijas sekmiņa norise? Kāpēc tā zvejniecībā uzrādīja labākus rezultātus nekā lauksaimniecībā?

PIRMKART, konsekvēnti tika ievērota kooperācijas pakāpenība, ejot no zemākām formām uz augstākām.

Tieši pēc kara Latvijas PSR dibinājās zvejnieku sabiedrības un arteļi uz republikānisko statūtu pamatiem.

Sabiedrības bija zvejnieku kooperācijas vienkāršāka forma, kur sabiedriskots bija tikai darbs zvejniecībā.

Augstākā zvejnieku kooperācijas forma bija zvejnieku arteļi uz republikānisko statūtu pamatiem. Pēc šiem statūtiem zvejnieku arteļos tika sabiedriskots darbs, zvejas rīki un laivas.

Visi jūrmalas zvejnieku arteļi, izņemot Tūjas "Brīvo kaiju", izveidojās no zvejnieku sabiedrībām. Tūjas zvejnieku arteļis jau no pašsākuma nodibinājās uz republikānisko statūtu pamatiem.

Mūsu republikā zvejnieku sabiedrības uz republikāniskiem statūtiem pārgāja no 1946.gada līdz 1948.gadam. Zvejnieku sabiedrību likvidācija sevišķi intensīvi notika 1947.gadā. Vietās, kur bija izveidojušās spēcīgas zvejnieku sabiedrības, dibinājās arī arteļi uz republikānisko statūtu

pamatiem. Tā tas notika Liepājā, Ventspilī un Mēģeļos.

Tādējādi zvejnieki uz konkrētas pieredzes pamata pārliecinājās par arteļa priekšrocībām salīdzinājumā ar zvejnieku sabiedrībām. Savstarpējā sadarbībā un veselīgā saucensībā pārāki izrādījās arteļi.

Nakamā - augstākā zvejnieku kooperācijas forma ir zvejnieku kolhozi uz Vissavienības statūtu pamatiem. Pamatojoties uz šiem statūtiem, zvejnieku kolhozā sabiedriskā īpašumā tika apvienotas motorlaivas, airu un buru laivas, mehānismi, zvejas rīki (tīkli, vadi u.c.), visas būves un ēkas, kas saistītas ar arteļa zvejas saimniecību, lauksaimniecības inventārs, sēkla, darba un produktīvie lopi. Kolhozos apvienoja arī zemi.

Nesabiedriskoja vienīgi dzīvojamās un saimniecības ēkas, daļu lopus, mājputnus un sīko lauksaimniecības inventāru. Līdz 1949.gada 1.maijam visi republikas zvejnieku arteļi bija pārgājuši uz Vissavienības statūtiem.

Visgrūtāk risinājās pāreja no sabiedrībām uz zvejnieku arteļiem, kuru darbības pamatā bija republikāniskie statūti. Samērā viegli pāreja notika no republikāniskajiem statūtiem uz Vissavienības statūtiem. Šī otrā pāreja visspilgtāk bija vērojama tajos arteļos (piemēram, Ventspilī, Liepājā), kuru rīcībā nestrādās lauksaimnieciski izmantojamā zeme. Tas izskaidrojams ar to, ka zvejnieku saimniecībās galvenie ražošanas līdzekļi bija saistīti ar zvejniecību. Ja zvejnieks bija pārverējis savu privātpašuma tieskmi un sabiedriskoja zvejniecības ražošanas līdzekļus, mazsvarīgākos lauksaimniecības ražošanas līdzekļus kooperēt bija daudz vieglāk.

Republikas zvejnieku kolhozu attīstības ceļš bija šāds: no zvejnieku sabiedrībām uz zvejnieku kolhoziem, kā starpposmu nodibinot zvejnieku arteļus uz republikāniskajiem statūtu pamatiem.

OTRĀKĀRT, zvejniecībā bija saglabājušās senas un ietekmīgas kopēja darba tradīcijas. Zvejnieku sabiedrības darbojās jau buržuāziskajā Latvijā. Zveju nevarēja veikt viens. Ko-

pējaš darbs sevukārt izreisijs kooperāciju arī zivju realizācijā, un sekmēja zvejnieku apmešanos nevis viensētās, bet zvejnieku ciemos.

TREŠKĀRT, zvejniecībā salīdzinājumā ar lauksaimniecības kolektīvizāciju stingrāk tika ievērots materiālās ieinteresētības princips. Noteicošais faktors - zvejnieku ienākumu nemitais pieaugums. Jo augstāka ražošanas attīstība, jo lielāki zvejnieku ienākumi no zvejniecības. Relatīvi augstā izpeļļa sekmēja kā zvejnieku piedalīšanos sabiedriskās saimniecības darbā, tā arī nozvejas palielināšanos. Vienīgi kolektīvā ražošana zvejniecībā jau 1949. gadā uz 1 zvejnieku spējs nodrošināt 552 rbļ. gada vidējos ienākumus. Spēcīgākajās saimniecībās, kā, piemēram, Liepājes "Boļševikā" un Ventpils "Serkanējā bākā", zvejnieku ienākumi gadā pārsniedza 1100 rbļ. Šāds ienākuma lielums nodrošināja darbē spēks atražošanai daudz latvelligākus apstākļus nekā lauksaimniecībā.

Zvejnieku ieseistīšanos kolektīvā zvejniecībā sekmēja arī tas, ka pēckere gados iespēju robežās velts, atbilstoši nodoto zivju daudzumam, zvejniekiem pārdeva dažādus partikas produktus. Kolhoziem, kas bija izpildījuši nozvejas plānu, samazināja lauksaimniecības produktu obligātās piegādes daudzumu.

Kolektīva materiālā ieinteresētība izpaudās regulārā kolektīvo saimniecību ienākumu pieaugumā. Tā, piemēram, kolhozu naudas ienākumi 1949. gadā bija 3,8 reizes lielāki nekā sabiedrību un arteļu ienākumi 1945. gadā. Vienlaidus kolektīvizācijas gadā vien šie ienākumi pieauga par 36 %.

ČETURKĀRT, velts sektoram uz zvejniecību bija daudz lielāka ekonomisks un administratīvs ietekme nekā uz lauksaimniecību.

Zvejniecības apgādi ar ražošanas līdzekļiem velts realizēja tikai ar zvejnieku sabiedrību un arteļu palīdzību. Praktiski individuālam zvejniekam nebija iespējams saņemt

zvejas rīkus, laivu motorus un degvielu. Šo ražošanas līdzekļu iegāde nemitīgi pieauga, ko nodrošināja socialistiskās industrializācijas panākumi Latvijas PSR un atjaunotās rūpniecības sekmīga darbība vecākajās padomju republikās. Savukārt valsts arvien vairāk zivju iepirkšenu pārņēma savā ziņā. Tā jau 1946.gada 12.jūlijā LPSR Ministru Padome aizliedza privātmā perosnām iepirkt zivis no zvejniekiem un tirgoties ar tām. Visas nozvejotās zivis, atskaitot pašu zvejnieku patēriņam, bija jānodod valstij.

PIEKTKĀRT, zvejniecībā vislielākais īpatsvars bija nabadzīgajiem zvejniekiem. Tas bija objektīvais pamats tieksmei uz kooperāciju, jo nabadzīgie sīkražotāji ar kooperāciju visjūtāmāk var uzlabot savu ekonomisko stāvokli.

SESTKĀRT, sekmīgi darbojās Latvijas PSR Zvejnieku kolhozu savienība. Šis zvejnieku izvēlētais orgāns nodarbojās ne tikai ar saimnieciskajiem jautājumiem, bet veica arī lielu organizatorisko un izskaidrošanas darbu zvejnieku vidū, lai tos pārliecinātu par kolektīvās saimniekošanas priekšrocībām. Svarīgi bija tieši tas, ka ZKS darbībā saimnieciskie (nozvejas vadīšana, kredītu piešķiršana, ražošanas līdzekļu apgāde, revīzija un taml.) un organizatoriskie (zvejnieku pilnsepulšu organizēšanas kolhozos, pilnvarnieku sanāksmju sasaukšana uc.) jautājumi bija jāsašķir ar zvejnieku iesaistīšanu kooperatīvos un to augstāko formu veidošanu. ZKS bija jāatskaitās valdībai un partijas orgāniem par apvienoto kolhozu darbu visā tā kopumā. Zvejnieku kolhozu savienībai, vadot kooperācijas formu un ražošanas attiecību izmaiņas, galvenais kritērijs bija šo izmaiņu saimnieciskā lietderība.

Tie bija galvenie iemesli, kāpēc zvejnieku kolektīvizācija norisa sekmīgi. Kolektīvizāciju paveica ražošanas spē-

ku attīstībai un zvejnieku ienākumu pieaugums.

Pēc vienlaidu kolektīvizācijas sabiedriskošanas process virzījās tālāk - saimniecības apvienojās lielākos kolhozos. Tā, piemēram, 1951.gadā Mazirbes "Jūras arājs" apvienojās ar Kolka "Brīvo zvejnieku", bet Venzevas "Padomju zvejnieks" ar Ventspils "Sarkano baku". 1954.gadā ar "Sarkano baku" apvienojās arī Staldzenes "Lepina ceļš". Iepējās zvejnieku kolhozam "Boļševiks" 1955.gadā pievienojās Pāpes "Sarkanais Oktobris", bet 1959.gadā Bernātu "Sarkanais karogs". 1962.gadā Tūjas "Brīvā kaija" tika pievienota Selacgrīvas "Brīvajam vilnim", bet Melnsila "Viļņu lauzējs" - Rojas "Bangai". Kopš 1963.gada republika pastāv 16 zvejnieku kolhozi.

Kolhozi galvenokārt apvienojās tāpēc, ka mazie kolhozi uzrādīja sliktākus saimnieciskos rezultātus nekā lielās saimniecības. Mazie kolhozi nereti strādāja ar zaudējumiem, nebija spējīgi segt tās finansiālās sistības, kādas radās, iegādājoties moderno zvejas floti un zvejas rīkus. Arī darbaspēku izmantoja sliktāk, zvejnieku izpeļņa bija zemāka un administratīvi saimnieciskie izdevumi relatīvi lielāki.

Zvejnieku kolhozu un motorizēto zvejas staciju reorganizācijas rezultātā kardināli izmainījusies kolhozu rīcībā esošā zvejas flote (skat.l.tabulu).

Līdz 1949.gada sākumam kolhozu un sabiedrību rīcībā bija tikai motorlaivu flote. Pirmos zvejas kuterus (PB 80 ZS) kolhozi iegādājās 1949.gadā. Reizē ar kolektīvizāciju, sāka veidot socialīstismam atbilstošu materiāli tehnisko bāzi.

Jau 1953.gada sākumā kolhozu rīcībā (ieskaitot galvenokārt MZS īpašumā esošo floti) bija 115 zvejas MB un PB kuteri ar 50-80 ZS lielu jaudu un 523 motorlaivas. Kolhozi zvejoja ar 638 flotes vienībām, kuru kopējā jauda 14500 ZS jeb vidēji 23 ZS uz 1 flotes vienību.

1. tabula

Flotes skaitliskās izmaiņas Latvijas PSR
zvejnieku kolhozos (gada sākumā)

Flotes vienību tipi	G a d a					
	1950.	1955.	1958.	1962.	1965.	1968.
CPT-P (540 ZS)	-	-	-	17	17	27
CPT (300-400 ZS)	-	-	15	29	29	29
MPT (150-225 ZS)	-	4	32	35	77	95
MB (80 ZS)	-	51	67	68	67	64
PB (80-150 ZS)	17	107	126	136	149	133
BMPT	-	-	-	-	-	1
MCTB (90 ZS)	-	-	-	-	-	6
C 4 C (150 ZS)	-	-	-	-	-	5
"Смена" (150 ZS)	-	-	-	-	-	12
Motorlaivas	617	558	682	495	425	309

40. gadu beigās - vienlaikus kolektivizācijas laikā un 50. gadu sākumā notikusi socialisma atbilstošs materiāli tehniskās bāzes radīšana zvejniecībā. Jaunās ražošanas attiecības deva iespēju ieviest zvejniecībā jaunus, modernus ražošanas līdzekļus, kuru pielietošana nebija iespējama, pastāvēt sīkām zvejniecībām. Par galveno zvejas floti šai laikā kļuva kuteri MB un PB ar 80 ZS lielu jaudu. Piekrastes motorlaivām, no kurām lielākā daļa tika būvētas no jauna, pierīkoja daudz spēcīgākus motorus. Apmēinot 7 un 12 ZS motorus pret 20 ZS, motorlaivas varēja izmantot arī zvejai ar traļiem.

Piecdesmito gadu otrajā pusē zvejniecības materiāli tehnisko bāzi kolhozos papildināja ekspedīcijas zvejas kuģi.

1954. gadā republikā nodibināja Ekspedīcijas zvejas pārvaldi. Tā uz Atlantijas okeānu nosūtīja pirmos CPT tipa kuģus. Sākot ar 1956. gadu, ekspedīcijas zvejā piedalās arī republikas zvejnieku kolhozi.

Līdz 1958.gadam ekspedīcijas zvejas flotes pieaugumu raksturo CPT tipa kuģi. 1959.un 1960.gadā kolhozu ekspedīcijas flote tika palielināta ar CPT-P tipa refrīžerstoru kuģiem.

No 1962.līdz 1966.gadam ekspedīcijas zvejā piedalījās 46 kuģi. 1967.gadā kolhozi saņēma 10 CPT-P tipa kuģus un vienu lielo saldētājtraleri (SMPT). No kopējās ieguves sešdesmitajos gados ekspedīcijas zivju zveja deva 31-41 %.

2.tabula

Letvijas PSR zvejnieku kolhozu ekspedīcijas zvejniecības attīstība

	G a d i					
	1956.	1958.	1960.	1962.	1964.	1967.
Hozvejs						
a) tūkst.cnt	6	93	229	273	435	639
b) kopējā ieguve (%)	1,1	16,9	34,3	34,3	38,0	41,2

Valsts ekspedīcijas floti kolhozu rīcībā nodeva tāpēc, ka reģu un mencu krājumi, kas ir galvenās rūpnieciskās zivis Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī, ir ierobežoti. Sakarā ar straujo flotes piesaugumu ieguve uz vienu kuģi vietējā zvejā sāka samazināties un līdz ar to pieauga 1 cnt zivju pašizmaksa. Attīstot ekspedīcijas zveju, bija iespējams pasaugstināt kolhozu rentabilitāti.

Ekspedīcijas zvejas izvēršanu kolhozos veicināja arī kadru komplektēšanas grūtības valsts sektorā, jo ļoti strauji piesauga valsts ekspedīcijas zvejas flote (no 23 vienībām 1956. gadā līdz 112 vienībām 1958.gadā). Tās noveda pie valsts kuģu dikstāves. Kolhozi savu tāljūras zvejas floti varēja apgādāt ar zvejas speciālistiem. Bez tam daļu ekspedīcijas pārvaldes kadru pārņēma strādāt uz kolhozu kuģiem, jo kolhozi varēja tos nodrošināt ar apdzīvojamo platību.

No 16 kolhoziem ar ekspedīcijas zveju nodarbojas 14 saimniecības.

Zvejas kugi kļuvuši par zivju rūpniecības materiāli tehniskās bāzes pamatu. Laikā no 1950.gada līdz 1967.gadam kopējā flotes jauda kolhozos pieaugusi 11 reizes, sasniedzot 71 398 ZS, bet vienas flotes vienības ZS jauda palielinājusies no 10 līdz 80, t.i., 8 reizes.

Sakarā ar zvejas flotes materiāli tehniskās bāzes attīstību arvien lielāku nozīri iegūst zvejas kuteri, bet motorliivu nozīme relatīvi samazinās.

Zvejas plāne izpilde lielā mērā atkarīga no kugu sevīcīga un kvalitatīva remonta. Lai nodrošinātu labākas kugu remonta iespējas, lielākie zvejnieku kolhozi "Sarkanā bāka", "9.Maijs", "Boļševiks", "Brīvais vilnis" un "Baņa" uzsākuši remonta bāžu celtniecību un rekonstrukciju. Ideālu remonta bāzi izveido Ventspils kolhozs "Sarkanā bāka". 1966. gadā uzcēla jaunu remontdarbnīcu. Būvē hidraulisko kuga pārcelāju ar 500 t celtspeju, ar ko būs iespējams remontēt pat lielākos CPT-P tipa ekspedīcijas kugus. Hidrauliskais kuga pārcelājs ir pirmā šāda veida ierīce Baltijas piekrastes zvejnieku kolhozos.

"Sarkanā bākā" uzcelts un nodots lietošanā arī elektrocehs. Tāpat plānots rekonstruēt arī galdnieku darbnīcas.

"Sarkanās bākas" remontdarbnīcā izdara ne tikai vidējos remontus, bet arī kapitālos. 1965.gada vasarā kapitāli izremontēja pirmo MPT tipa kugi. Šo kugi īstenība pilnīgi pārbūvēja. Izdarīt kapitālos remontus pašu spēkiem ir izdevīgi, jo izmaksas ir zemākas par apmēram 40 % nekā jāmaksā par remontu valsts fabrikās.

Plaša remonta bāzes celtniecība uzsākta Mangaļsalas kolhoza "9.Maijs". Darbnīcās vērsis izremontēt visu Rīgas jūras līča dienvidu piekrastes kolhozu kugus. Jauno remonta bāzi pēc vismodernākajām prasībām saimnieciskā kārtā ceļ pats kolhozs. Jau nodots ekspluatācijā kugu remontslīpe otrā kartā. Tāpat uz abām pusēm no kugu pārcelšanas slīps uz slīšu ceļa remontam var izvietot 10 kugu.

Remontu darbnīcas tiks izbūvētas arī kolhozos "Banga" un "Brīvais vilnis". Tā, piemēram, kolhozā "Banga" jau ir samērā plašas remontdarbnīcas. Tām blakus uzceļs vēl jaunus ceļus. Pēc Roņas zvejas ostas rekonstrukcijas šeit varēs remontēt ne tikai mazos, bet arī vidējos zvejas tralerus. Līdzīga remontu bāze tiks veidota arī Salacgrīvā.

Veicot kugu remontus, kolhozi cenšas ne tikai atjaunot kugus, bet arī padarīt tos modernākus un sagādāt labākus darba apstākļus zvejniekiem.

Komunismam atbilstošas materiāli tehniskās bāzes veidošanā zvejniecībā ir radušās vairākas disproporcijas.

Pirmkārt, plānotais nozvejas pieaugums ir straujāks nekā flotes palielinājums, un šo starpību ne vienmēr spēj segt darba ražīgums pieaugums.

Otrkārt, zvejas flote palielinājās straujāk nekā bāzes kugu skaits un to ražošanas jauda.

Treškārt, piekrestes objektu (pārstrādāšanas fabriku, saldētavu un piestātņu) celtniecība un paplašināšana atpaliek no zivju ieguves palielinājuma. Tā rezultātā lielas grūtības, sevišķi Rīgas jūras līcī, kolhozniekiem sagādā lomu nodošens. 1966.gada maijā, kad visrosīgāk rit zveja, dažas zivju fabrikas, piemēram, Mersrage, Slokas, Ainežu un Skultes, sāka ierobežot zivju pieņemšanu, tādējādi kavējot zveju.

Nesapmierina arī ostu un piestātņu mehānismu stāvoklis. Tā, piemēram, pie Liepājas zivju kombināta piestātnes dažkārt piestājuši līdz 40 kugu, kurus apkalpo tikai viens celtnis. Kugiem vairākas stundas jāgaida, kamēr tos izkraus.

Vēl sliktāk ir ziņā. Ledus apstākļu un ledlaužu trūkuma dēļ mazās traleru flotes kugiem dažkārt vispār nav iespējams iebraukt Liepājas ostā.

Jāatzīmē, ka 1966.gads bija pagrīeziens punkts ostu un ostu punktu rekonstrukcijā. Apstiprināts projekts un piešķirti līdzekļi Roņas ostas punkta rekonstrukcijai. Noteikti

termiņi, kad jāpabeidz Ventspils zvejas ostas rekonstrukcija. Lai atslogotu Ventspils zvejas ostu, ševišķi ziemas periodā, jāizremontē Pāvilstas punkta moli.

Ceturtkārt, kugu remonta darbnīcu jauda, remontu darbu kvalitāte un kugu apgāde ar rezerves daļām un papildu ierīcēm un mehānismiem iespēj nodrošināt pilnvērtīgu un savlaicīgu flotes remontu. Vietējās flotes remonts, kas notiek galvenokārt saimnieciskā kārtā, sadrumstalots pa sīkām darbnīcām. Rezerves daļas kolhozi bieži vien spiesti izgatavot paši ar primitīviem papēmieniem un no neatbilstošiem metāliem. Tas sadārdzina remontu. Pašizgatavotās detaļas nenodrošina atsevišķu mezglu nepieciešamo kalpošanas ilgumu un kugis bieži priekšleicīgi jāremontē.

Pēdējo varas gados Latvijā notikušas kvalitatīvas izmaiņas arī zvejas rīkos. Pirms kara galvenie zvejas rīki bija tikli, velkamie vadi, āķi un murdi. Velkamos vedus un āķus šodien praktiski vairs nelieto. Jauns zvejas rīks ir stāvvedi, kurus masveidīgi sāka lietot četrdesmito gadu beigās. Tikus tagad galvenokārt pielieto tikai silķu zvejā ekspedīcijā. Kā galvenie zvejas rīki kļuvuši dažāda tipa trāļi, kurus lieto kā vietējā, tā ekspedīcijas zvejā.

Pēdējos gados tiek meklēti jauni zvejas rīki un papēmieni. Tā, piemēram, 1964. un 1965. gadā gūti pirmie panākumi, zvejojot zivis ar elektrisko strāvu. Ar elektrozveju var iegūt nebojātas, dzīvas, pie tam tikai lielas zivis un pet vēlemās zivju sugas. Elektrozveja neprasa dārgus zvejas rīkus, darba process ir viegls un samērā vienkāršs.

Pēdējos gados jaunas zvejas metodes tiek meklētas arī jūras zvejniecībā. Šajā sakarībā kā viens no vērtīgākajiem meklējumiem jāmin Rojas "Bangas" kolhoza priekšsēdētāja M. Lismēta un galvenā inženiera I. Krafta izstrādātais reģionālīzācijas priekšlikums par sūkņu izmantošanu zivju atsūkņošanā, zvejojot ar pelāgisko dvīņu trāli.

Zvejniecības materiāli tehniskās bāzes nostiprināšanas reālais pamats ir plašie kapitālieguldījumi, kurus realizējs kolhozos.

Pagājušos piecos gadus (1961.-1965.) kapitālieguldījumu apjoms bija 23,79 milj.rbl., bet jaunajā piecgadē tas paredzēts 29,07 milj.rbl. jeb par 22,2 % vairāk. Sevišķi straujji pieaugs celtniecības un montāžas darbi (par 109,3 %), saņemot 15,39 milj.rbl., tai skaitā garāžu, darbnīcu, noliktavu un citu ražošanas objektu celtniecība palielināsies gandrīz 3 reizes.

Līdzekļus flotes papildināšanai izdalīs par 34,5 % mazāk nekā iepriekšējos piecos gadus. Tas izskaidrojams, ka piecgadē kolhoziem jāatmaksā līdzekļi par to floti, kas saņemta uz kredīta sešdesmito gadu sākumā, kā arī galvenā uzmanība jāvelti ne tik daudz flotes papildināšanai, cik esošās atjaunošanai. Mazāk līdzekļu tiek paredzēti arī lauksaimniecības mašīnu, traktoru un automašīnu iegādei.

Visa tā rezultātā notiks ievērojamas strukturālas izmaiņas kapitālieguldījumu izlietošana. Ja 1961.-1965.gadā 61 % no līdzekļiem izlietoja flotes iegādei, bet celtniecības un montāžas darbiem 31 %, tad jaunajā piecgadē stāvoklis būs pretējs: 53 % izlietos montāžas un celtniecības darbiem, bet 35 % flotes papildināšanai. Tādējādi lielā mērā tiks atstrīnāta līdzšinējā pretruna, ka flotes pieaugums kolhozos notika daudz straujāk nekā piekrastes bāzu veidošanās (remontdarbnīcas, noliktavas u.c. saimniecības objektu celtniecība un iekārtošana), kas apkalpo zivju iegvi jūrā.

3.tabula

Galvenie saimnieciskie rādītāji zvejnieku kolhozos

	Mērvienība	1950.	1958.	1967.	1967.g. salīdzinājuma ar 1950.g.(reizes)
1	2	3	4	5	6
Zivju nozveja	tūkst. cnt	231	558	1548	6,7
Nozveja uz 1 zvejnieku	cnt	104	177	358	3,4

1	2	3	4	5	6
Kopējie naudes iepēmumi	milj. rbļ.	3,9	12,5	53,2	13,6
tai skaitā no zvejniecības	"	3,5	11,5	43,0	12,3
Kolhozu iepēmumi no zvejniecības uz 1 zvejniecībā nodarbināto	tūkst. rbļ.	1,7	3,5	9,5	5,6
Viens zvejnieka vidējie naudes ienākumi no zvejniecības	rbļ.	770	1552	2805	3,6

Tabulas dati pārlicinoši rāda, ka kolhozu iekārte ar valsts vispusīgu atbalstu spējusi nodrošināt strauju ražošanas spēku attīstību un zvejnieku materiālās labklājības nemitīgu kāpumu. 1967.gadā republikas zvejnieku kolhozi 9,6 reizes pārsniecīs buržuāziskās Latvijas rekordnozveju 1939. gadā.

Šādas sekmes ražošanas attīstībā pirmām kārtām izskaidrojamas ar to, ka zvejnieku kolhozos vienmēr bijis ciešā materiālās ieinteresētības princips. Pēckara periodā vairākas reizes gan mainījušās sagādes cenas, par kādām valstij nodeva iegūtā zivis. Izmaiņas notikušas arī zvejnieku darba saimniecības noteikumos un kolhozu ražošanas sadarbības formās ar valsti (agrāk, piemēram, pastāvēja motorizētās zvejas stacijas), taču materiālā ieinteresētība devusi savu pozitīvo ieguldījumu zvejniecības attīstībā. Visumā pienācīgi augstās zivju sagādes cenas bijis tas reālais pamats, uz kura varēja attīstīties zvejnieku kolhozu un biedriskā saimniecība, izveidoties relatīvi stabils darbaspēka kontingents un nemitīgi uzlaboties zvejnieku materiālā labklājība.

Zvejnieku kolhozos ir visaugstākais darba saimniecības līmenis republikas saimniecībā.¹⁾ Vidējie zvejnieku ienākumi,

1) Pēc Latvijas FBR GSP datiem, rūpnieciski ražojošā personāla vidējā izpeļņa 1966.gadā bija 1248 rubļi.

neskaitot prēmijas un godā iegūtās palīdzības sadalījumu, no sabiedriskās saimniecības 1967.gadā bija 2805 rubļi, bet ekspedīcijas zvejā tie sasniedza vairāk nekā 3800 rubļus. Augstākais izpeļņas līmenis ir Kuivižu "Enkurā", Selacgrīvas "Brīvā vilni", Carnikavas "Carnikavā", Rojas "Bangā", Ventpils "Sarkanā baka" un Liepājes "Boļševika".

Augstais darba samaksas līmenis zvejniecībā, salīdzinājumā ar citām tautsaimniecības nozarēm, izskaidrojams ar to, ka šajā nozarē ir sevišķi grūti darba apstākļi. Īpaši tas sakāms par ekspedīcijas zveju. Nenormēts darba laiks, ilgā stāvētība no gīmenes un mājām (reisa ilgums 3-6 mēneši), relatīvi smēģle ražošanas apstākļi, kur vajadzīgi ne tikai pieredzes bagāti speciālisti, bet arī fiziska izturība, - tas viss prasa augstu materiālo kompensāciju.

Augsta izpeļņa ir sverīgs priekšnosacījums materiāla ieinteresētībā. Taču šāds izpeļņas līmenis ne vienmēr ieinteresē ražošanas pilnveidošanā, darba ražīguma pieaugumā, t.i., ražošanas kvalitatīvo rādītāju uzlabošanā. Arī zvejnieku kolhozos, neskatoties uz relatīvi augsto izpeļņu, nepieciešams tālāk pilnveidot materiālo ieinteresētību, virzot strādājošo intereses šodienas konkrēto saimniecisko jautājumu labākai risināšanai.

Kolhozos uz kugiem jānosēka tādi paši štati, garantētās algu likmes un pajas kā valsts zvejniecības organizācijas.

Ja štatu un paju summas ziņā atšķirības starp kolhoziem un valsts faktiski nepastāv (neliels starpība ir attiecībā uz CPT kugiem), tad paju lielumā un garantēto algu likmju ziņā starpība ir ievērojama. Tā, piemēram, kopējā garantētā mēneša algu likme valsts sektorā CPT kugu komandai ir par 48%, bet CPT-P zvejniekiem pat par 56% augstāka nekā kolhozniekiem. Garantētā mēnešalga kolhozu kaptēnim ir 118 rubļi mēnesī, bet valsts zvejā 150-165 rubļu. Visumā garantētās algas zvejniekiem valsts sektorā ir apmēram 1,5 reizes augstākas nekā kolhozniekiem.

Valsts sektorā pamatoti diferencētas pajas starp CPT un CPT-P kugiem. Kaut gan CPT-P kugi ir lielāki ar ierīkotu

saldēšanas ierīci, kolhoznīkiem pašas abiem kugu tipiem ir vienādas. Tas nav pareizi. Valsts un kolhozu kugi strādā vienādos apstākļos un iegūst vienādu produkciju. Tas nozīmē, ka principā jābūt vienādiem darba samaksas noteikumiem kolhozos un valsts zvejniecības uzņēmumos un nav pieļaujama ievērojama atšķirība (sevišķi garantijas algas, izcenojumos par 1 cent iegūto zivju, premēšanā utt.) starp diviem socialistiskiem īpašumiem.

Jāizmeina darbs samaksas uzskaites kārtība. Ceturksņā un gada bilances uzraudzībā izpelņa zvejniecībā neatspoguļo visus neudas ienākumus, kurus zvejnieki saņem pēc pederītā darba un no sabiedriskajiem pētēriņš fondiem. Tā, piemēram, 1965.gadā kolhozā "Padomju zvejnieku" no vidējāiem raudas ienākumiem motorlīstīvu zvejniekiem tikai 73,9 % deva zivju nozveju. Pārējo daļu - 26,1 % veido prēmijas, izpelņa citās nozarēs (celtniecība, lauksaimniecība, tīklu remontā un jaunbūvē u.c.). Līdzīgs stāvoklis ir arī kuteru brigādē, kur zivju ieguv un garantijas algas dod 86,8 % no kopējiem neudas ienākumiem. Tas nozīmē, ka ierīkumi no zvejniecības neatspoguļo zvejnieku nominālo ienākumu lielumu. Vietējo zvejnieku vidējie kopējie ienākumi ir par 15-30 % augstāki nekā to atspoguļo vidējā izpelņa zvejniecībā.

Atsevišķi jāizdala uzturneuda.

Minētajam ieteikumam nav formāla nozīme. Tā, piemēram, lai vērtētu katra strādājoša ieinteresētību kolektīva kopējās rezultātos, jāzina dažādo prēmiju īpatnība un nozīme darba samaksā. Sākotnējā grāmatvedības uzskaitē šādu kārtību ir sīki dati par kolhoznīku izpelņas struktūru. Taču šādi dati netiek summēti un analizēti. Tā rezultātā stimulešanas jautājumus nav iespējams skatīt kompleksi.

Pat kolhozu mērīgā netiek izdarīti kopšvilki par darbu un citas līmeni un nomināliem neudas ienākumiem mehāniska remonta un transporta darbos, tīklu būvē un remontā, celtniecībā, zivju konservācijā, inženiertehniskajiem darbiniekiem un kolhoznīkiem. Vietēji lauksaimniecībā tiek uzraudzīti ienākumi, bet ne patērē uz vienu izstrādes jeb

darba dienu un aptēcināta dienu kopskaits.

Ļoti noteikti reālo ienākumu līmeni un tā dinamiku, nesmiltīgi pilnveidotu darba samaksu, vispirms nepieciešams zināt līdzšinējo stāvokli un ienākumu struktūru.

Nav rēdzami atsevišķu profesiju (kapteiņu, matrožu, mehāniķu utt.) vidējais ienākumi. Lai tos parādītu, jāizdara īpaša datu vākšana, kas atspoguļota 1. tabulā. No 16 republikas kolhoziem dati apkopoti par 9 kolhoziem, aptverot 134 kugus vietējā zvejā (45 % no kopējā kugu skaita) un 29 kugus (4 %) ekspedīcijā.

4. tabula

Matrožu vidējā izpelne deviņos Latvijas PSR zvejnieku kolhozos 1964. g. dā

	Vietējā zvejā		Ekspedīcijas zvejā	
	rubļos	procentos	rubļos	procentos
K o p ā :	1868	100	3408	100
tai skaitā:				
1) pēc tiešiem izcenojumiem	1678	99,8	2328	68,3
2) procentu piemaksas	-	-	378	11,1
3) stvaļinājumi	30	1,6	25	0,7
4) prēmijas	36	1,9	74	2,2
5) Lztu :	-	-	443	13,0
6) pārējie	14	0,7	160	4,7

Ar matrožu izpelni var raksturot visu zvejnieku ienākumus, sevišķi ienākumu lielumu pēc tiešiem izcenojumiem, resp., no zivju ieguves. I. klases matrožiem ir 1. pakāpe, ekspedīcijas kuga kapteinim - 2. pakāpe utt. Tas nozīmē, ka, pareizinot matrožu izpelni ar divi, iegūsim kapteiņa ienākumus.

Zvejnieku kolhozos reāli pastāv 3 ekonomisko interešu grupas: visa kolhoza, kuga (posma) komandas un individuālas intereses. Ja ir tieša sakarība starp kuga komandas un indi-

viduālejšām interesēm (katra zvejnieka izpeļņa būs tieši atkarīga no kuģa komandas kopējās nozvejas), tad atsevišķas kugu ekipāžas ieinteresētība kolhoza kopējos rezultātos ir visai neliela.

Pastāvot zināmai pretrunai starp zvejnieka materiālo ieinteresētību zivju ieguves palielināšanā un neieinteresētību kolhoza kopējos rezultātos, netiek saskāpti darba kvantitatīvie un kvalitatīvie rādītāji. Zvejniekus pirmām kārtām interesē iegūtais zivju daudzums (centneros un vērtības izteiksmē). No otras puses - zvejnieku izpeļņu joprojām maz ietekmē iegūto zivju pašizmaksas, peļņas, rentabilitātes un citi rādītāji, kas raksturo ražošanas kvalitatīvo pusi.

Nepietiekami komandas ieinteresētas efektīvi izmantot savus ražošanas fondus. Apstākļos, kad patrinātiem tīpiem noris tehniskais progress un kolhozi un vēlsts iegulda milzīgus līdzekļus pamatfondā iegādē un modernizācijā, paaugstināta strādājošo materiālā ieinteresētība fondu izmantošanā iegūst izšķirošu nozīmi.

Principā ražošanas kvalitatīvos rādītājus (fondu izmantošanu, peļņas palielināšanu, pašizmaksas samazināšanu) vajadzētu atrisināt iekšējam saimnieciskajam aprēķinam, kur, pēdējos 3-4 gados pamatvilcienos ieviests uz ikviena kuga. Formālā it kā viss ir kārtībā: tiek salīdzināti katra kuga ražošanas izdevumi pa visiem kalkūlācijas posmiem (ieskaitot fondus) ar ienākumiem. Zvejniekiem ir tiesības saņemt prēmijas 20 % no virsplanā tirās peļņas. Taču 4.tabulas dati liecina, ka, piemēram, vietējā zvejā viens matrozis vidēji gadā saņem visā veidā prēmijas - 36 rubļus gadā, t.i., 3 rubļus mēnesī. Tas ir par maz, la. jūtami materiāli ieinteresētu zvejniekus kolhoza kopējos rezultātos un pat kuga ražošanas kvalitatīvo rādītāju uzlabošanā. Pie tam jāņem vērā, ka 1964.gadā zvejniecībā bija visai veiksmīgs. Vietējā zvejā zivju ieguves plāns vērtības izteiksmē tika izpildīts par 132 %, bet ekspedīcija par 127 %.

Joprojām zvejniekiem saglabājas paaugstināti izcenojumi un īpaša premācija par nozvejas plāna pārpildi ekspedīci-

ieinteresētību ražošanas snāgu attīstībā.

1967.gadā izstrādātais kolhozu darbinieku pamatalgu sa-
raksts pamatos ievēro pēreizo principu, ka darba samaksas
līmenis tieši atkarīgs no sabiedriskās saimniecības ienāku-
mu lieluma.

Vienlaikus jāatzīmē, ka izstrādātā nolikumā par smatu
algām ir trūkumi:

1) nolikums nerada pienācīgu materiālo ieinteresētību
kolhoza tālākā attīstībā, jo ienākuma skala nav pietiekami
diferencēta. 1966.gadā septiņiem kolhoziem ienākumi svārs-
tijās no 1001 līdz 2500 tukst.rbl. un septiņām saimniecī-
bām no 2501 līdz 5000 tukst.rbl. Republikas apstākļos
stimulējošāks būtu šāds kolhozu un priekšsēdētāju pamatal-
gas sadalījums:

Naudas ienākumi visas saimniecības nozarēs gadā (tukst.rbl.)	Priekšsēdētāja alga mēnesī
No 2500 līdz 4000	245 - 200
No 4001 līdz 6000	265 - 280
Virš 6000	285 - 3000

2) Kolhozu valdēm jānodrošina tiesības paaugstināt par 30 %
algas atsvišķiem darbiniekiem. Šo paaugstinājumu varētu
izdarīt saimniecības vispārējo izdevumu darba algas fonda
robežās, nepārsniedzot 0,3 % no kopējās summas.

Kolhoza vadošajiem darbiniekiem (valdes priekšsēdētā-
jam, vietniekam, galvenajam inženierim un galvenajam grā-
matvedim) iespējams iegūt arī papildu darba algu premiālo
piemaksu veidā, ja kolhozs pārsniedz ceturkšņu plānu zivju
ieguvē vērtības izteiksmē. Premiālās piemaksas noteiktas
2 % apmērā no ceturkšņa pamatalgas par katru nozvejas plāna
pārsnieguma procentu vērtības izteiksmē.¹⁾ Prēmijas par

---

1) No 1962.līdz 1965.gadam premiālā piemaksa priekšsē-
dētājam bija līdz 3 %, vietniekam un galvenajam
grāmatvedim līdz 2 % no mēneša algas par katru
plāna pārpildes procentu.

ceturkšņa plāna pārpildi nevar pārsniegt 120 % no noteiktās mēneša pamatalgas. Šis prēmijas maksā no prēmiju fonda.

Galvenais trūkums vadošo darbinieku prēmēšanā, ka tos neprēmē par nozvejas plāna izpildi, bet tikai par tā pārpildi. Šāda prēmēšanas kārtība gan sekmē ražošanas plānu pārsniegšanu, bet neieinteresē censties pēc maksimāli augstiem plāna uzdevumiem. Gluži otrādi, ik gadus notiek cīņa starp Zvejnieku kolhozu savienību un kolhoziem, jo kolhozi nav ieinteresēti atklāt savas ražošanas rezerves un tādējādi grib saņemt pēc iespējas zemākus nozvejas plānus. Arī Zvejnieku kolhozu savienība savukārt cenšas izkarot zemākus plānus no sugstāk stāvošajām organizācijām.

Lei vadošajiem darbiniekiem būtu tiesības saņemt prēmiju 120 % no mēneša pamatalgas par ceturkšņa uzdevuma pārpildi (ik mēnesi vidēji iznāk 40 %), nozvejas plāns jāizpilda par 120 %. Ja plānošana notikusi uz zinātniskiem pamatiem un zvejas apstākļi bijuši vidēji, tad šādu pārsniegumu kolhoza kolektīva darbs nevarēs nodrošināt.

Pastāvot līdzšinējai vadošo darbinieku prēmēšanas kārtībai, kolhoziem un ZKS perēsti izdodas izcinīt samezinātus plānus. Tā, piemēram, 1967.gada I ceturkšņa nozvejas plānu kolhozi izpildīja vērtības izteiksmē par 145 %, II ceturkšņa par 120 %, bet III ceturkšņa par 121 %

Kolhoza vadības prēmēšana par ceturkšņa nozvejas plāna pārpildi ir pāstrunā ar zvejniecības noteikumiem, pēc kuriem reģēm Rīgas jūras līcī ir nozvejas limits. Šo limitu Zvejnieku kolhozu savienības mērogā un pat atsevišķiem kolhoziem aizliegts pārsniegt.¹⁾ Iadz ar to nev pareizi, ka prēmē par plāna pārpildi un tai pašā laikā pēc zvejniecības noteikumiem aizliegts limitu pārsniegt. Vadošo darbinieku prēmēšana par plāna pārpildi ir galvenais iemesls, kāpēc 1966.gadā reģu limitu republikā nelikumīgi pārsniedza par 35 700 centneriem.

1) Gada beigās gan tiek noteikts limits tiem kolhoziem, kas limitu neizņem, un atdots tiem, kas šo limitu pārsniedz.

Likumīgas plāna pārsniegšanas iespējas ir tikai ekspedīcijā, Baltijas jūras atklātajā daļā uz parējo (atskaitot rašas) vietējo zivju sugu rāpina Rīgas jūras līci.

Teiktais nozīmē, ka

1) premēt par virsplāna iegūvi var tikai par to zivju daudzumu un sugām, kuras nav ietvertas zvejniecības limitos;

2) virsplāna prēmijas varētu maksāt tikai par to zivju sugu iegūvi, kurām ir praktiski neierobežotas realizācijas iespējas. Pretējā gadījumā var atkārtoties 1965.gada notikumi, kad ekspedīcijas zvejnieki un kolhoza vadošie darbinieki varēja saņemt prēmijas par nozvejas plāna pārsniegšanu, bet tai pašā laikā siļķes aizliedza zvejot. Ekonomiskai stimulāšanai premēšanas veidā jādarbojas tajā pašā virzienā, kādas ir sabiedrības kopējās vajadzības un intereses;

3) par nozvejas plāna pārsniegšanu, pamot vērā iepriekš minētos nosacījumus, jāpremē pēc samazinātiem normatīviem. Jānotic premēšana par plāna izpildi, pamot vērā pieaugumu, salīdzinājumā ar pagājušo gadu;

4) premiālo piemaksu procentu ieteicams diferencēt, nosakot piemaksu, piemēram, priekšsēdētājam augstāku nekā vietiekiem.

Minētais vadošo darbinieku premēšanas nolikums ir uzskatāms pērsugs tam, ka darbinieki, kas izstrādāja nolikumu, nav pedomājuši par jauno principu pielietošanu arī zvejnieku kolhozos. Ja valsts rūpniecības organizācijas un iegūstošā flote pāriet uz jauno plānošanas un materiālas stimulācijas kārtību, tad tas ir iespējams arī kolhozu zvejniecībai. Jo ātrāk to realizēs dzīvā, jo labāki būs saimnieciskie rezultāti.

Э.П. Р.Зе, ст. преподаватель
кафедры политэкономии Рижского
Краснознаменного института
инженеров гражданской авиации
им. Ленинского комсомола

СУЩНОСТЬ ТРАНСПОРТА И ЕЕ ВНЕШНЕЕ ПРОЯВЛЕНИЕ

В качестве центральной проблемы дальнейшего развития советской экономики XXIII съезд КПСС выдвинул задачу всемерного повышения эффективности всех отраслей общественного производства. Решения сентябрьского /1965 г./ Пленума ЦК партии об улучшении управления промышленностью, совершенствованию планирования и усилении экономического стимулирования относятся прежде всего к отраслям материального производства, как решающей сфере человеческой деятельности, обеспечивающей неуклонный рост благосостояния советского народа.

Важную роль в реализации поставленных партией задач призвана сыграть экономическая наука, являющаяся теоретической основой экономической политики социалистического государства. Сыграть эту роль может теория, опирающаяся на познание и использование объективных закономерностей развития социалистического общества. Экономические законы, открываемые экономической наукой должны выражать устойчивые существенные взаимосвязи, присущие социалистической экономике. Однако, как отмечается в постановлении ЦК КПСС "О мерах по дальнейшему развитию общественных наук и повышению их роли в коммунистическом строительстве", в научных исследованиях "не всегда дается глубокий и объективный анализ реальных процессов общественной жизни".^{1/} На наш взгляд именно по 1/ "Правда" 22 августа 1967 г.

этой причине практика народнохозяйственного планирования и статистического учета руководствуется недостаточно, в ряде случаев, обоснованной классификацией отраслей народного хозяйства. Прежде всего речь идет об определении границ материального производства и, в частности, о месте пассажирского транспорта в общественном производстве.

От признания или отрицания материального характера производства пассажирских перевозок зависят исчисление объема совокупного общественного продукта, величины национального дохода, определение уровня общественной производительности труда. В настоящее время Госплан и ЦСУ СССР относятся пассажирский транспорт к непроизводственной сфере. Для теоретического обоснования такой практики многочисленной группой советских экономистов приводится ряд доводов, как, например, отсутствие вещного продукта, оплата перевозок людей из национального дохода, созданного в отраслях материального производства, отнесение пассажирского транспорта к сфере услуг и другие. Известным препятствием для признания пассажирских перевозок материальным производством является само определение /дефиниция/ транспорта, общепринятое в нашей экономической литературе. Из этого определения следует, что транспорт представляет собой продолжение процесса производства в пределах процесса обращения и для процесса обращения.^{1/} Признание такого определения

1/ См. А.Петров, Национальный доход СССР, М., 1954, стр.7; С.Т.Хачатуров, Экономика транспорта, М., 1959, стр.11; И.А.Морозова, Баланс народного хозяйства и методы его построения, М., 1961, стр.21; В.Д.Снороходов, Железнодорожный транспорт в системе расширенного социалистического воспроизводства, М., 1964, стр.31; Экономика железнодорожного транспорта, М., 1965, стр.14; Экономика труда на транспорте, М., 1967, стр.22 и др.

транспорта правильным делает очевидным исключение пассажирских перевозок не только из сферы материального производства, но и вообще из транспортной промышленности. Последнее, в свою очередь, не согласуется с повседневным опытом, практикой и поэтому заставляет усомниться в правильности общепринятого определения транспорта.

Для транспорта, как отрасли именно материального производства, характерны черты, резко отличающие его от прочих отраслей производственной сферы, обусловленные специфичностью самого процесса труда, его простых моментов. Кроме этих особенностей, сущность транспорта в еще большей степени затемняется характером производственных отношений, в условиях которых осуществляются перевозки. Как известно, основные положения, определяющие транспорт в общественном производстве, даны К.Марксом применительно к капиталистическому способу производства. В марксовской характеристике транспортной промышленности указана как сама ее сущность, так и ее внешнее проявление, свойственное именно капиталистическому транспорту. Наши авторы, характеризуя социалистический транспорт, подчеркивают его "коренные", "принципиальные" отличия от транспорта капиталистического, вытекающие из господства общественной собственности на транспортные средства и иных закономерностей его развития. Однако некоторые характеристики социалистического транспорта целиком заимствованы от транспорта капиталистического. При этом главным недостатком подобного заимствования является то, что этими общими и для капиталистического и социалистического транспорта чертами представляют не основные, существенные признаки транспорта, а лишь их внешнее проявление.

Характерная для капиталистического транспорта внешняя сторона дела изображается как черта свойственная транспорту вообще и социалистическому

в частности. Так, например, С.К.Данилов пишет: "Продолжение производственного процесса в пределах процесса обращения и для процесса обращения - таково классическое определение особенности транспорта, вытекающее из его роли в процессе общественного воспроизводства... Определение особенности транспорта, сделанное Марксом применительно к капиталистическому транспорту, сохраняет свою силу и в условиях социалистической экономики. Социалистический транспорт также продолжает производственный процесс в пределах процесса обращения, охватывающего и средства производства и предметы потребления. Но природа процесса обращения в условиях социалистической экономики изменилась коренным образом". I/

Анализ приведенного высказывания т.Данилова показывает, что сформулированные здесь черты транспорта могут быть признаны правильными, если будут положительно решены следующие вопросы:

1. Является ли транспорт продолжением процесса производства?

2. Является ли транспорт продолжением процесса производства в пределах процесса обращения и для процесса обращения?

3. Изменилась ли природа процесса обращения при социализме?

4. Сохраняют ли и при социализме свою силу черты, свойственные капиталистическому транспорту?

Но прежде, чем решать эти вопросы полезно предварительно договориться, что понимается под производством и обращением.

Суть материального производства сводится к обмену веществ между человеком и природой, в приспособлении и использовании человеком вещества и сил природы для удовлетворения каких-либо потребностей людей. В определенных исторических условиях труд, функционирующий в материальном производстве, воплощается в го-

I/ С.К. Данилов. Железнодорожный транспорт и материально-техническая база коммунизма. М., 1962, стр. 9

варе, как единстве потребительной стоимости и стоимости.

Повидимому, содержание понятия "продолжение производства" ничем не отличается от самого "производства", разве лишь тем, что перед нами не первичный процесс и что предмет труда уже испытывал на себе воздействие труда человека. В известном смысле выплавка чугуна на металлургическом заводе есть ни что иное как продолжение процесса производства рудника или шахты, где были добыты руда и уголь. Вся обрабатывающая промышленность есть продолжение добывающей.

Само понятие потребительной стоимости полезности вещи, предполагает наличие условий использования полезных качеств этой вещи. Например, продукция Рижского завода "Автоэлектроприбор" должна быть доставлена в Москву или Горький на автомобильный завод, где только и может быть реализована потребительная стоимость автоэлектроприборов. До тех пор, пока эти приборы находятся в Риге, потребительная стоимость их не может быть использована. Другими словами, в понятие реальной потребительной стоимости входит не только совокупность физических, химических и т.д. свойств вещи, но и определенное пространственное ее местонахождение. Без этого последнего потребительная стоимость представляет лишь потенциальную потребительную стоимость. Превращение из потенциальной в реальную потребительную стоимость действительно представляет задачу транспортной промышленности, при том той ее части, которая занята грузовыми перевозками.

Грузовой транспорт, перемещая товары придает им новые свойства, качества, которые делают возможным их потребление. Это изменение потребительных стоимостей сопровождается увеличением стоимости перевозимых товаров. Таким образом реализация потребительной стоимости продукта может сделать необходимым дополнительный производственный процесс — перемещение, осуществляемый транспортной промышленностью. Именно

поэтому грузовой транспорт можно рассматривать как отрасль общественного производства, продолжающую процесс производства продуктов добывающей, обрабатывающей промышленности и сельского хозяйства. Следовательно, наш первый вопрос — является ли транспорт продолжением процесса производства — решается положительно с неременной оговоркой: речь идет лишь о грузовом транспорте.

Для решения последующих вопросов необходимо коротко остановиться на категории обращения.

Капиталистическое обращение и капиталистическое производство представляют собой единство противоположностей; как известно "капитал не может возникнуть из обращения и также не может возникнуть вне обращения"^{1/} Процесс обращения, хотя и является необходимым, требующим затрат труда и времени, он не сопровождается возрастанием стоимости капитала. Процесс обращения капитала, так же как и обращение товаров, сводится к смене форм капитала. "В сфере обращения, — писал К.Маркс, — капитал находится в виде товарного капитала и денежного капитала. Два процесса его обращения состоят в том, что он превращается из товарной формы в денежную форму и из денежной формы в товарную форму"^{2/}, и что эти процессы "являются процессами простого метаморфоза товаров"^{3/}.

В этом состоит сущность капиталистического обращения. Однако, на поверхности явлений буржуазного общества обращение проявляется как источник возрастания стоимости и капитала. "Буржуазная политическая экономия, по словам Маркса, позволяет себя обмануть этой видимостью, поскольку она /видимость/ "как будто бы доставляет доказательство того, что капитал обладает мистическим источником самовозрастания стоимости, не зависящим от его процесса производства, а потому и от эксплуатации труда, и что этот источник

1/ К.Маркс и Ф.Энгельс. Соч. т.23, стр.176

2/ К.Маркс и Ф.Энгельс. Соч. т.24, стр.141-142

3/ Там же, стр. 142

находится в сфере обращения".^{1/} И тут же Маркс называет три обстоятельства, в которых эта видимость находит себе почтение.

Во-первых, в тех сферах приложения капитала, где время обращения более продолжительно, цены товаров повышаются по сравнению с их стоимостью, являясь основанием для уравнения прибыли. Таким образом, удлинение времени обращения, само по себе явление отрицательное, в глазах капиталиста приобретает положительное значение, поскольку влечет за собой повышение прибыли до средней.

Во-вторых, время оборота составляется из времени производства и времени обращения. Увеличение стоимости капитала, обязанное своим возникновением именно времени производства, внешне кажется обязанным времени обращения.

В-третьих, прибавочная стоимость превращается в добавочный переменный капитал в сфере обращения. Создается видимость, что и накопление капитала обязано своим происхождением процессу обращения.

Такова видимость капиталистического обращения и причины ее порождающие. В действительности же обращение не только не является источником возрастания капитала, а наоборот, "время обращения капитала вообще ограничивает время его производства, а потому и процесс увеличения его стоимости".^{2/}

Поэтому можно утверждать, что недопустимо говорить о производстве в процессе обращения. В тоже время решение вопроса в общем виде не дает еще исчерпывающего ответа на конкретный случай с грузовым транспортом. Если процесс обращения в глазах буржуазной политэкономии представляется источником возрастания стоимости капитала, то рассматривать грузовой транспорт как часть сферы обращения тоже есть известная основа и как объективного, так и субъективного

1/ К. Маркс и Энгельс, соч. т. 24, стр. 143

2/ там же, стр. 142

характера, которые, однако, являются порождением господства капиталистических отношений, извращающих действительное содержание процесса перемещения.

Наиболее широко распространено отнесение транспорта к процессу обращения на том основании, что расходы по перевозкам товаров предствляются в виде издержек обращения /учебники по экономике торговли/.

С точки зрения отдельных промышленных /промышленных здесь в том смысле, что они заняты не в транспортной промышленности, хотя в политэкономическом смысле капиталисты - транспортники являются промышленными капиталистами/ капиталистов, время, затрачиваемое на перемещение изготовленных на их предприятиях товаров, представляется им как время обращения, а не время производства. Совершенно иначе дело обстоит с точки зрения всего общественного производства. Как уже было показано выше, товар лишь тогда готов к потреблению, когда он доставлен, перевезен к месту его потребления, т.е. окончательно произведен. Для такой окончательной доработки требуется участие транспорта. Поэтому с точки зрения общественного производства время перевозки входит во время производства данного товара точно также как его изготовление на фабрике или заводе.

Аналогично обстоит дело с затратами на эту перевозку. Разница здесь в том, что эта видимость носит объективный характер, определяемая условиями уравнения прибылей, о которых говорилось выше. Кроме того, перемещение груза промышленных капиталистов действительно не создает им прибавочной стоимости, не увеличивает их капитал, т.е. происходит то же самое, что характерно и составляет сущность процесса обращения.

Наконец, сходство грузового транспорта с процессом обращения проявляется и в том, что как при перевозке, так и во время их пребывания в сфере обращения не происходит никаких положительных изменений в натурально-вещественных свойствах товара. Наоборот, и на транспорте, и в магазине товар, его потребительная

стоимость подвергается отрицательному влиянию времени и в ряде случаев /в зависимости от товара/ может привести к гибели товара и исчезновению стоимости.

Таковы, на наш взгляд, обстоятельства, которые делают сходными по форме процесс обращения с производственным капиталом транспортной промышленности при капитализме. Но нельзя забывать указание Маркса о том, что "хотя перевозка продуктов на основе капиталистического производства представляется причиной издержек обращения, однако эта особенная форма их проявления несколько не меняет сути дела"^{1/}, т.е. что транспорт представляет собой процесс производства. Заканчивая анализ капиталистических издержек обращения К. Маркс еще раз указал на двойственность внешнего проявления транспорта при капитализме: "С одной стороны, транспортная промышленность составляет самостоятельную отрасль производства, а потому и особую сферу приложения производительного капитала"^{2/}. В этих словах, на наш взгляд, содержится характеристика этой отрасли материального производства, выражающая сущность, основное содержание транспортной промышленности. Но транспорт, в условиях капиталистических производственных отношений, имеет совершенно иной характер, обусловленный внешней видимостью явлений, о котором Маркс писал далее: "Но с другой стороны, она отличается тем, что кажется продолжением производственного процесса внутри процесса обращения и для процесса обращения"^{3/}.

Существующие переводы этого предложения не могут быть признаны правильными не только потому, что противоречат правилам немецкого и русского языков, но, что главное, противоречат марксовой теории стоимости. В самом деле, если признать существующие переводы правильными, то следует:

1/ К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. 24, стр. 169

2/ Там же, стр. 171, подчеркнуто нами - В.Р.

3/ Das Kapital, 2. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1961. S. 146.

Подчеркнуто и переведено нами - В.Р.

Во-первых, что в обращении возможен процесс производства, тогда как в предыдущей 5-й главе II тома "Капитала", говорится, что "время обращения и время производства взаимно исключают друг друга"^{1/}.

Во-вторых, что возможно функционирование производительного капитала в процессе обращения, т.е. что обращение может быть источником возрастания стоимости капитала.

В-третьих, остается только гадать и "сочувствовать" будущему коммунистическому обществу, как оно будет обходиться без транспорта, поскольку обращение есть историческая категория, обусловленная существованием товарно-денежных отношений. С исчезновением товарного производства исчезает и товарное обращение, исчезает процесс обращения, внутри которого и для которого существует транспортная промышленность. Как известно, транспорт относится к тем материальным условиям, без которых процесс труда "или совсем не возможен, или может происходить лишь в несовершенном виде"^{2/}.

Учитывая эти соображения следует признать, что перевозочная промышленность не может быть продолжением процесса производства в обращении, она лишь кажется таковой в условиях капитализма.

Процесс обращения товаров может иметь место и без их пространственного передвижения точно так же как действительное перемещение товаров может не сопровождаться сменой их собственников, без превращения товарной формы стоимости в денежную. Процесс обращения и транспорт совершенно независимы друг от друга процессы капиталистического воспроизводства. То обстоятельство, что эти процессы чаще всего совпадают и протекают одновременно, с одной стороны, ничего не меняет в самом содержании этих процессов, а, с другой стороны, оно

1/ К.Маркс и Ф.Энгельс, соч. т.24, стр.142

2/ К.Маркс и Ф.Энгельс, соч. т.23, стр.191

становится той основой, из которой вытекает превратное понимание транспортного производства, отождествление перевозочной промышленности с обращением товаров.

В свое время К.Маркс обращал внимание на неправильное понимание тождества транспорта и торговли. Примером взгляда Маркса может служить его возражение английскому экономисту-классику Рамсею: "Для того, чтобы торговый капитал можно было отнести к области производства, Рамсей называет его "транспортировкой товаров из одного места в другое"... Рамсей, стало быть, смешивает торговлю с транспортной промышленностью"^{1/}.

Можно было бы не вспоминать дела давно минувших дней, если бы подобное смешение торговли с транспортом не происходило бы и в наши дни. Так, например, авторы учебного пособия "Социалистический способ производства" пишут: "Доставляя средства производства предприятиям, товарное обращение осуществляет связь между производством и производственным потреблением ... Осуществление связей между производством и потреблением /производственным и личным/ одновременно является осуществлением обмена между районами страны"^{2/}. Выходит, что и средства производства, и предметы потребления к месту их производительного и личного потребления доставляет товарное обращение, а не транспорт. Товарное обращение, а не транспорт связывает отрасли народного хозяйства и районы страны в единое целое. Транспортной промышленности авторы этого пособия вообще не оставили никакого поля деятельности.

Попытки буржуазных экономистов отождествить транспорт с торговлей, представить транспорт как процесс обращения еще можно понять. Сама система производственных отношений капиталистического общества создавала объективные и субъективные предпосылки для подобных взглядов. Нельзя сбрасывать со счетов и то обстоятельство,

---

1/ К.Маркс и Ф.Энгельс, соч. т.26, ч.Ш, стр.337

2/ Социалистический способ производства. Вып.2, Изд-во ВШ и АОН при ЦК КПСС, М., 1962, стр.363. подчеркнута нами - В.Р.

что перед буржуазными экономистами стояла задача затуманить и без того сразу необнаруживаемую эксплуататорскую сущность капиталистического производства. Но ведь совершенно иначе обстоит дело в социалистическом обществе. Здесь нет ни объективных, ни субъективных оснований для того, чтобы рассматривать процесс перемещения грузов как процесс обращения.

Но если говорить о природе процесса обращения, при социализме его сущности и функциях, выполняемых этим процессом среди других фаз воспроизводства, то вряд ли можно говорить об ее изменении, да еще коренном. Задачей процесса обращения и при социализме остается смена форм стоимости, при которой сама величина стоимости не меняется, т.е. не возрастает.

В отличие от капиталистического обращения процесс обращения при социализме не создает иллюзии возрастания стоимости. Все советские экономисты едины в решении вопроса о характере труда, занятого сменой форм стоимости в сфере обращения: занятый здесь труд является непроизводительным трудом. Но как только речь заходит о транспорте снова появляется утверждение, что транспортный процесс по перемещению грузов представляет собой продолжение процесса производства в обращении, т.е. условия капиталистического воспроизводства механически переносят в социалистическое воспроизводство.

Превращение капиталистической собственности в общественную, социалистическую собственность лишило транспорт грузов той важнейшей основы, которая создавала видимость перемещению товаров тождественной процессу обращения. В социалистическом обществе удлинение процесса обращения не влечет за собой повышения прибыли, т.к. перестает действовать закон средней нормы прибыли. Издержки на производство той или иной продукции в социалистическом обществе оцениваются не с точки зрения издержек капитала, изменения величины капитала отдельных капиталистов /промышленных или торговых/, а с точки зрения величины затрат всего общественного труда на

производство продукта, причем не только для того, чтобы придать этому продукту требуемую форму, состав и т.д., но и определить его пространственное бытие, сделав его тем самым пригодным к потреблению.

Рассмотренные здесь соображения позволяют сделать следующие выводы:

Транспорт представляет собой самостоятельную отрасль материального производства и особую сферу приложения производительного капитала, функцией которого является производство полезного эффекта перемещения. Транспорт не есть продолжение производственного процесса в пределах процесса обращения и для обращения, таковым он лишь проявляется или кажется на поверхности капиталистического общества, что обусловлено господством капиталистических производственных отношений. Представляется, что для научного определения транспорта следует руководствоваться сущностью, а не искаженной видимостью. Поэтому определение транспорта, принятое в экономической литературе неприемлемо для выражения сущности даже капиталистического транспорта, оно тем более неприемлемо для социализма, где нет условий для возникновения искаженного представления сущности процесса производства перемещения. Отказ от принятого теперь определения транспорта делает несостоятельным одно из оснований для исключения пассажирских перевозок из транспортной промышленности и из сферы материального производства.

* ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА ЛАТВИ, ССР. *

(на латышском языке)

Редактор: И. Поянетис

Корректор: Г. Гиантиньш, А. Спроче.

Подписано к печати 16.12.1968 г. Зак. №701. ЯТ00447. Тир. 500.
Ф/б 80х84/16. Газетная. Печ. л. 10,0. Уч. и. л. 9,1. Цена 55 коп.

Ротапринт ЛГУ им. П. Стучки, г. Рига, Ц, бульвар Райниса, 19.

32136

0.75

Handwritten signature

44/5911/6

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKA

0509024032